

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2017

Lucie Milatová

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Hudební katedra

**Posouzení současných učebnic hudební výchovy
pro 4. ročník základní školy**
Diplomová práce

Autorka: Lucie Milatová

Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Vedoucí práce: PhDr. Helena Karnetová

Hradec Králové 2017

Zadání diplomové práce

Autor:	Lucie Milatová
Studium:	P121277
Studijní program:	M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor:	Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Název diplomové práce:	Posouzení současných učebnic hudební výchovy pro 4. ročník základní školy
Název diplomové práce AJ:	The appraisal of the current textbooks for the 4th grade of elementary schools

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se bude zabývat současnými učebnicemi hudební výchovy pro 4. ročník základní školy. Cílem bude jejich porovnání z pohledu zařazení čtyř základních hudebních aktivit, mezi něž patří pěvecké, instrumentální, poslechové a hudebně pohybové činnosti. Dále bude posuzován obsah hudební teorie a analýza písní obsažených v učebnicích. V praktické části práce bude uveden hudební projekt, jeho realizace v praxi a následná reflexe.

BUDÍK, Jan. Hudební výchova 4 pro čtvrtý ročník základní (obecné) školy. 4. vydání. Praha: SPN, 1996, 158 s. ISBN 80-7168-298-5. DANIEL, Ladislav. Sedmihlášek, Hudební výchova pro 4. Ročník základní školy. Praha: Panton International Mainz, 1999, 24 s. ISMN -2050-0677-8. GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, 235 s. HOLAS, Milan. Hudební pedagogika v profesionální hudební výchově. 1. Vydání. Praha: Hudební fakulta AMU v Praze, 1995, 79 s. ISBN 80-85883-08-2. JAGLOVÁ, Jindřiška. Hudební výchova 4, učebnice pro 4. Ročník základní školy. Brno: Nová škola, 2000, 79 s. ISBN 80-7289-011-5. LASEVIČOVÁ, Jarmila. Didaktika hudební výchovy. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, 195 s. ISBN 80-7042-108-8. LIŠKOVÁ, Marie. Hudební výchova pro 4. ročník základní školy. Praha: SPN, 1998, 103 s. ISBN 80-7235-045-5. POLEDŇÁK Ivan. BUDÍK Jan. Abc učitele hudební výchovy. Praha: Panton, 1968, 121 s. ISBN 401-22-852. SEDLÁK, František. Úvod do psychologie hudby I. Hudební schopnosti a jejich rozvoj. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, 76 s. ISBN 17-256-86. SYNEK, Jaromír. Didaktika hudební výchovy I. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2004, 68 s. ISBN 80-244-0972-0.

Garantující pracoviště:	Hudební katedra, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Helena Karnetová
Oponent:	prof. PhDr. Eva Jenčková, CSc.
Datum zadání závěrečné práce:	3.12.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hronově, dne

.....

Podpis

Poděkování

Chtěla bych vyjádřit své poděkování paní PhDr. Heleně Karnetové, za její odborné metodické vedení, cenné rady a připomínky k mé diplomové práci.

Anotace

MILATOVÁ, Lucie. *Posouzení současných učebnic hudební výchovy pro 4. ročník ZŠ*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 77 s. Diplomová práce.

Obsahem diplomové práce jsou především učebnice pro 4. ročník základní školy. Cílem práce je komparace současných učebnic hudební výchovy pro 4. ročník základní školy z pohledu čtyř základních hudebních činností. Mezi ně patří nácvik písně, nácvik říkadla, práce s poslechem a nácvik hudebně pohybové činnosti. Dále se posuzuje obsah hudební teorie a analýza písní. Teoretická část obsahuje náhled do historie, kde se zmiňuje základní vývoj hudební výchovy a s ním související vývoj učebnic, didaktika hudební výchovy a organizace hudebního procesu.

V praktické části se nachází vlastní návrh pro čtyři základní hudební činnosti shrnutý do tematického projektu s názvem Cirkus. Součástí je také realizace tohoto projektu a jeho zhodnocení.

Přílohy obsahují noty a didaktické pomůcky náležící k praktické části diplomové práce. K práci je také přiloženo DVD, na kterém se nacházejí fotografie a videa projektu probíhajícího na základní škole.

Klíčová slova: Učebnice hudební výchovy pro 4. ročník základní školy, návrh projektu ve čtyřech základních hudebních činnostech, čtyři základní hudební činnosti – nácvik písně, instrumentální činnosti, práce s poslechem, hudebně pohybové činnosti, realizace.

Annotation:

MILATOVÁ, Lucie. *Comparing current music textbooks For the 4th year of primary school*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Kralove, 2017. 77 pp. Diploma thesis.

The content of The Diploma thesis is mainly textbooks For the 4th year of primary school. The aim of the Diploma thesis is to compare the current music textbooks For the 4th class from the perspective of the four basic musical activities. These include singing activities – practising songs, instrumental activities – practising rhymes, work with listening and practising musical movement activities. They are also judged on musical theory and repertoire. The theoretic part includes a view of history, which mentions the basic development of the text books. Next is included a chapter about didactics of music and the organization of the musical process.

The practical part includes an original proposal for the four basic music activities summed up in a thematic projekt called „Circus“. A part of it is the realisation of this project, and its assessment.

The attachments contain notes and didactic aids, which belong to the practical part of the Diploma thesis. Farther DVD is attached, which includes photographs and videos of the project, taking place at a primary school.

Key words: Music textbooks For the 4th year of primary school, proposal of the project in four basic musical activities, four musical activities – practising a song, instrumental activities, work with listening, practising musical movement activities, realisation.

Obsah

ÚVOD.....	9
1. POHLED DO HISTORIE HUDEBNÍ VÝCHOVY	10
2. HISTORICKÝ VÝVOJ UČEBNIC HUDEBNÍ VÝCHOVY	16
3. POSOUZENÍ SOUČASNÝCH UČEBNIC HUDEBNÍ VÝCHOVY	23
4. DIDAKTIKA HUDEBNÍ VÝCHOVY	42
4. 1. Hudební schopnosti.....	42
4. 2. Hudební činnosti	44
4. 3. Organizace hudebního procesu	48
5. HUDEBNÍ PROJEKT	50
5.1 Pěvecká činnost – nácvik písně	52
5.2 Instrumentální činnost - komplexní práce s říkadlem.....	57
5.3 Práce s poslechem	61
5.4 Hudebně pohybová činnost	63
6. ZREALIZOVÁNÍ PROJEKTU NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE.....	66
6. 1 Průběh realizace a přípravy na hodinu hudební výchovy	66
6.2 Zhodnocení projektu	70
ZÁVĚR:.....	71
BIBLIOGRAFICKÉ A POUŽITÉ ZDROJE.....	73
SEZNAM PŘÍLOH	76

ÚVOD

Diplomová práce se zaměřuje na učebnice hudební výchovy. Porovnává učebnice pro 4. třídu základní školy autorů Jana Budíka, Jindřišky Jaglové, Marie Liškové a Ladislava Daniela. Komparace probíhá z pohledu čtyř základních činností: pěveckých, instrumentálních, poslechových a hudebně pohybových, dále se posuzuje hudební teorie a rozebírají se obsažené písně podle autorů, tónorodu, tóniny a výskytu jejich nejvyšších tónů. V historické části se zabývá pohledem do minulosti hudební výchovy a vývojem jejích učebnic. K teoretické části dále náleží kapitola o didaktice hudební výchovy. Nachází se zde rozbor hudebních schopností, kam patří mimo jiné percepční a pohybové schopnosti nebo harmonické a rytmické cítění, emocionální reakce na hudbu a hudební sluch. Dále je rozebírán obsah všech čtyř základních hudebních činností. Kapitola organizace hudebního procesu obsahuje časový harmonogram všech činností hudební výchovy a rady pro organizaci hodiny.

V praktické části je vypracován projekt na téma Cirkus pro čtyři základní hudební činnosti a následuje jeho ověření v praxi. Pro první část projektu, která se věnuje pěveckým činnostem, jsem složila stejnojmennou píseň. Instrumentální část se zabývá nácvikem říkadla Medvědí rozcvička. K poslechu slouží mnou interpretovaná skladba Cirkus od Miloše Vacka z cyklu klavírních skladbiček Ladův rok. Poslední, pohybová aktivita doplňuje píseň Cirkus a vede žáky k získání nových zkušeností v oblasti pohybových činností. Výstupy všech čtyř činností se nacházejí v přílohách v podobě videozáznamu.

Téma diplomové práce jsem zvolila především proto, že je mi velmi blízká hudební výchova a také jsem chtěla hlouběji proniknout do problematiky jejích učebnic. Záměrem praktické části je uvedení obzvlášťnujících aktivit do hodin hudební výchovy a jejich ověření v praxi. Videozáznamy hudebního projektu společně s fotografiemi přikládám nahrané na DVD v příloze.

1. POHLED DO HISTORIE HUDEBNÍ VÝCHOVY

První zmínky o podobě hudební výchovy na českém území pocházejí ze 70. let 9. století. Hlavním důvodem jejího zavedení byla potřeba latinských liturgických zpěvů při obřadech katolické církve. Nejprve se zpěv učil na školách, například v proslulé hudební škole v Budči u Slaného (10. století), později pak k výuce docházelo v kláštorech, zvláště pak benediktýnských, které měly své vlastní školy. Ve 13. století dochází k reformě, jež přinesla zřízení prvního pěveckého sboru u nás, a tak se stal zpěv ve školách druhým nejdůležitějším předmětem hned po latině.¹

V 15. století posunula husitská revoluce jednohlasou píseň na ideovou zbraň, která byla využívána v mnoha bojích. Například chorál *Ktož jsú boží bojovníci*, jemuž byla připisována funkce husitské hymny, tvořil předpoklad pro úspěšné pokoření nepřitele. V jednotě bratrské se učili zpěvu nejen hoši, ale i dívky a používali ho při sborových shromážděních. Protože se nedostávalo poučení o zpěvu v mateřském jazyce, který by pomohl zdokonalit zpěv v bratrských sborech, vydal v roce 1558 biskup Jan Blahoslav spis *Musica aneb Knížka zpěvákům náležitě zprávy v sobě zavírající*, první českou učebnici zpěvu pro amatérské kantory.² Vyvrcholením hudební pedagogiky v 16. století byly spisy Jana Amose Komenského, který považoval zpěv a hudební výchovu za velmi důležité. Ve svých dílech *Informatorium školy*, *Velké didaktice*, *Orbis pictus* nebo *Schola ludus* zařazuje zpěv, hudbu a vědění o hudebních nástrojích do všech kategorií vyučovacího procesu.

Hudební výchova v době pobělohorské patří především piaristům a jezuitům učícím osiřelé děti. Tyto se pak samy staly venkovskými učiteli a buditeli českého národa. Díky kantorům se do škol dostaly různé kancionály, například *Kancionál České mariánské muziky* od Adama Michny z Otradovic. Tradice hudební výchovy v 17. a 18. století jak na venkově, tak i v jezuitských a piaristických klášterních školách, byla zárodkem rozkvětu české hudebnosti, z níž těží hudba prakticky od 19. století až dodnes.³

Období národního obrození, je považováno za vrchol českého kantorství. Za vlády Marie Terezie a Josefa II. se školství dočkalo reformy, jejímž výsledkem bylo

¹ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 11 – 20.

² GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 2. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 11 – 20.

³ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 2. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 11 – 20.

zesvětštění, centralizace a germanizace. Předním osvícenským hudebním pedagogem byl Jakub Jan Ryba, jenž chtěl pozvednout chrámovou hudbu. Vytvořil první českou učebnici hudební teorie *Počáteční a všeobecní základové ke všemu umění hudebnímu*.⁴

Důležitým datem pro naše země se stává rok 1774, kdy Marie Terezie zavedla povinnou školní docházku pro hochy i dívky do 14 let. Roku 1869 se stává zpěv povinným předmětem ve všech typech škol a vyučuje se po jedné hodině týdně. *Cílem výuky byl intonační výcvik a správná metodika zpěvu*.⁵ Jako významnou osobnost tohoto období označujeme Jana Leopolda Zvonaře, jehož snahou bylo vymezení pojmu hudební výchovy na pomezí dvou oborů, muzikologie a pedagogiky. Konrád Pospíšil se věnoval praktickým oblastem, konkrétně poslechu a využití moderních pomůcek ve výuce. V teorii se uplatnil Otakar Hostinský, jehož předmětem zkoumání bylo posouzení estetického aspektu výchovy a etické stránky umění. Podobnými otázkami se též zabývali František Drtina, František Čada, František Krejčí nebo Josef Patočka. Od 90. let 19. století byl kladen důraz na rozvoj folklóru a seznámení žáků s lidovými písněmi. František Pivoda spolu s bratrem Kašparem vydali *Zpěvník školský* a společně s Aloisem Vávrou *Nový školský zpěvník*, který byl zásobníkem chybějících lidových písní.⁶

Začátek 20. století je spjat s novými vědeckými poznatky především z oblasti psychologie, sociologie a biologie. Tento vliv se samozřejmě přenáší i na hudební pedagogiku, která využívá poznatků vědy, specializuje na estetiku, upouští od herbartismu a zaměřuje se na pochopení psychiky dítěte.⁷ Umění má být socializováno, tzn. přístupno nejen bohatým, ale také chudým. Otakar Hostinský napsal knihu *Umění a příroda v estetické výchově*, jejíž hlavní myšlenkou byla samostatnost tvoření a pozorování dítěte. „*Nemysleme si, že se dětem vždy musí líbit jen to, co se líbí nám. Zkušení pedagogové vědí, že možno, ba nutno vycházeti ze zájmu toho, že dlužno ze začátku přistoupiti na zájem dětí a navazovati, abychom odtud mohli bezpečně kráčet jinam. Sympatie a důvěry nezískáme si nikdy negací všeho toho, co dítěti bylo milé předtím... Chceme zajisté estetickou výchovu všestrannou, harmonickou, tedy*

⁴ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 20 – 71.

⁵ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 20 – 71.

⁶ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 20 – 71.

⁷ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 20 – 71.

*bez vší jednostrannosti již proto, že má být půdou pro samostatný vývoj individualit všeho druhu.*⁸ Tento výrok je podle mého názoru jakousi předzvěstí principů alternativních škol.

Ve 20. století nabírá vývoj hudební pedagogiky nových směrů. Konkrétně jde o tři směry. První řeší otázku intonačních metod, o něž spory přetrvávaly ještě řadu let. Významnými představiteli prvního pedagogického směru jsou Josef Bartovský, Adolf Cmíral, Jaromír Fiala nebo Max Koblížek. Druhý směr si stanovil cíl vybudovat instituce, jejichž snahou byla inovace hudební výchovy. Třetí směr se zaměřuje na historicko-srovnávací a hudebně pedagogický výzkum hudební výchovy. Na školách se vyučovala hudební výchova podle nových intonačních metod Battkeho a Dalcrozova. Šlo o vytrvalou práci, ne však dril, ale probuzení zájmu žáků o předmět díky individuálnímu přístupu učitele. Byl kladen velký důraz na cvičení sluchu, hudební paměti a představivosti, což se trénovalo pomocí notového diktátu a zpěvu z listu. V Dalcrozeho metodě byl procvičován smysl pro rytmus a převádění rytmů na pohyby, jako je například pochod. Od roku 1915 měla vyučovací jednotka pět částí, dechovou, hlasovou, sluchovou, intonační a rytmickou. V průběhu první světové války však změny a reformy ustaly a podmínky pro rozvoj se obnovily zase až po jejím konci.⁹

Roku 1934 byla zavedena hudební výchova jako povinný předmět do středních škol. V tomtéž roce dochází k ustanovení Společnosti pro hudební výchovu. Cílem tohoto shromáždění bylo sjednocení českých a slovenských pedagogů, řešení potřeby hudební výchovy jako součást výuky na školách, oživení tvořivosti a rozšíření lidových písní do škol i mezi veřejnost.¹⁰ Důležitou osobností Společnosti pro hudební výchovu byl Leo Kestenberg, díky kterému byly ustanoveny teoretické i praktické základy povinné hudební výchovy na všech školách. Školy se dělily na soukromé, kam spadaly všechny typy, a veřejné byly pouze konzervatoře.¹¹

V 30. letech současně vrcholily snahy hudebních pedagogů o vytvoření mezinárodní organizace. Roku 1936 se v Praze uskutečnila první mezinárodní konference

⁸ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 55.

⁹ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 20 – 71.

¹⁰ SEDLÁČKOVÁ, Romana. Česká hudební pedagogika a její profilace od jejího počátečního strukturování až po současný stav. *E-Pedagogium*[online]. 2003 [cit. 2017-03-03] Dostupné z: <http://epedagog.upol.cz/eped1.2003/mimo/clanek07.htm>

¹¹ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 71 – 93.

upozorňující na místo hudební výchovy v životě společnosti a v systému vzdělávání.¹² V době před druhou světovou válkou u nás vzkvétalo hudebně výchovné časopisectví, které seznamovalo učitele i veřejnost s aktualitami z hudebního pedagogického světa, nejnovější literaturou a moderními metodami. Nejodbornějším a nejvýznačnějším časopisem byl *Hudba a škola*, vedený Adolfem Cmíralem, na jehož obsahu se podíleli i jiní význační pedagogové.¹³

S nástupem druhé světové války byly uzavřeny veškeré vysoké školy, a tak byla pražská konzervatoř jediným místem, kde se mohli vzdělávat budoucí středoškolští učitelé hudby. Bohužel s postupem času byla uzavřena i konzervatoř a učitelé i někteří studenti byli nasazeni do výroby pro hitlerovské Německo. To však nezastavilo vývoj, který v tomto období proběhl. Vznikaly dětské sbory a orchestry a rozvíjela se hra na hudební dechové i smyčcové nástroje.¹⁴

Významnými politicko-sociálními mezníky jsou roky 1945 až 1948, kdy bylo zpět zavedeno vysokoškolské vzdělání učitelů. Od roku 1948 probíhá zahájení tzv. jednotné školy, což má vliv na vznik Akademie múzických umění, inspirované Janem Amosem Komenským a poznatky ze sovětské pedagogiky.¹⁵ „Po druhé světové válce se iniciativy ujalo UNESCO, jež umožnilo v roce 1953 konat mezinárodní setkání hudebních pedagogů v Bruselu; hlavním výsledkem zde bylo založení mezinárodní společnosti hudebních pedagogů, nesoucí název *International Society for Music Education (ISME)*“.¹⁶ V 60. letech vychází nový školský zákon, který umožňuje vznik lidových škol umění. Provozují se také výchovné koncerty, které jsou součástí hudební výchovy a jejich příprava vyžaduje pět vyučovacích hodin. To podněcuje školy, aby mezi své vybavení zařadily i gramofony, které sloužily k poslechu hudby.¹⁷

¹² POLEDŇÁK I., BUDÍK J. a kol. *Abc učitele hudební výchovy*. Praha: Panton, 1968.

¹³ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 71 – 93.

¹⁴ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 71 – 100.

¹⁵ SEDLÁČKOVÁ, Romana. Česká hudební pedagogika a její profilace od jejího počátečního strukturování až po současný stav. *E-Pedagogium*[online]. 2003 [cit. 2017-03-03] Dostupné z: <http://epedagog.upol.cz/eped1.2003/mimo/clanek07.htm>

¹⁶ POLEDŇÁK, Ivan a Jan BUDÍK a kol. *Abc učitele hudební výchovy*. Praha: Panton, 1968, s. 87.

¹⁷ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 101 – 125.

Rok 1960, který přináší obnovu osnov hudební výchovy, mění postavení hudební nauky, repertoár písní a klade větší důraz na poslech živé hudby. V nové koncepci hudební výchovy však byly opomenuty pohybové a instrumentální činnosti.¹⁸

V 70. letech byla vytvořena Československá společnost pro hudební výchovu, byla vydána edice *Comenium musicum* nebo časopis *Akcent*. Dále vzniká Česká hudební společnost, zabývající se nejen školní, ale i kulturně společenskou hudební výchovou a spadají do ní různá hudební sdružení. Zabývala se koncerty, dětským sborovým zpěvem, klavírními semináři nebo kurzy hry na zobcovou flétnu. „V 80. letech dochází v předmětu hudební výchovy k větší integraci pěveckých, instrumentálních, poslechových i pohybových činností. Učivo je uspořádáno do tematických okruhů.“¹⁹

Vlivem technického rozvoje se uplatňují v 90. letech alternativní prvky ve výuce. Jde především o CD přehrávače. Později s nástupem nového milénia přichází programové vyučování, multimediální počítačové aplikace, hudební programy, a další. Díky těmto prostředkům můžeme lépe žákům přiblížit umělé (vážnou) hudbu, avšak nemůžeme ji brát jako náhradu za živé koncerty vážné hudby.²⁰

Od roku 1991 dělíme hudební výchovu do čtyř základních hudebních činností: pěvecké, instrumentální, poslechové a pohybové. Časová dotace hudební výchovy na základních školách představuje jednu vyučovací hodinu týdně. Ve 21. století vzniká národní program vzdělávání v ČR, tzv. *Bílá kniha*. Jde o kurikulární reformu, jejímž cílem je utváření a rozvoj klíčových kompetencí k přípravě žáků na praktický život. Změna kurikula byla obsažena v tvorbě Rámcových vzdělávacích programů (RVP), jež byly schváleny v roce 2004. Od roku 2005 začaly všechny školy podle zákonem stanoveného dvouletého období připravovat své vlastní školní vzdělávací programy (ŠVP).²¹ RVP prošly v průběhu let několika změnami. Poslední obnovení proběhlo v roce 2016. V nejnovější verzi Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, patří

¹⁸ POLEDŇÁK, Ivan a Jan BUDÍK. *Hudba-škola-zítřek: Projekt modernizace pojetí a osnov hudební výchovy na ZDŠ*. Praha: Supraphon, 1969, s. 39 – 40.

¹⁹ SEDLÁČKOVÁ, Romana. Česká hudební pedagogika a její profilace od jejího počátečního strukturování až po současný stav. *E-Pedagogium*[online]. 2003 [cit. 2017-03-03] Dostupné z: <http://epedagog.upol.cz/eped1.2003/mimo/clanek07.htm>

²⁰ SEDLÁČKOVÁ, Romana. Česká hudební pedagogika a její profilace od jejího počátečního strukturování až po současný stav. *E-Pedagogium*[online]. 2003 [cit. 2017-03-03] Dostupné z: <http://epedagog.upol.cz/eped1.2003/mimo/clanek07.htm>

²¹ GOŠOVÁ, Věra. *Kurikulární reforma* [online]. 2011-04-11 [cit. 2017-03-10].

Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/K/Kurikul%C3%A1rn%C3%AD_reforma

vzdělávací předmět hudební výchova do oblasti Umění a kultura. Výuka obsahuje vokální, instrumentální, hudebně pohybové a poslechové činnosti. Hudební výchova se dělí do dvou očekávaných výstupů. První období zahrnuje 1. - 3. třídu, druhé období 4. - 5. třídu základní školy. Pro každé období jsou vymezeny cíle, očekávané výstupy a obsah učiva.²²

²² Rámcové vzdělávací programy. In: *Nuv.cz* [online]. [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>

2. HISTORICKÝ VÝVOJ UČEBNIC HUDEBNÍ VÝCHOVY

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, zpěv se u nás vyučoval již od 10. století našeho letopočtu. K jeho výuce docházelo v mnoha klášterních školách, zpívalo se především latinsky a tyto zpěvy sloužily hlavně jako doplněk náboženských obřadů. Žáci tvořili početné sbory zpívající vícehlasé skladby, například oblíbené byly skladby od Orlanda di Lassa, nebo později písně z *Šamotulského kancionálu* Jana Blahoslava, vydaného roku 1561. Poučení pro učitele o správné technice zpěvu se však nedostávalo v mateřském jazyce.²³ Proto Jan Blahoslav vydal roku 1558 v Olomouci spis *Musica* anebo *Knížka zpěvákům náležitě zprávy v sobě zavírající*, a tento spis se svými deseti kapitolami se stal základní teoretickou knihou o hudbě v českých zemích. Tato publikace obsahuje veškerou teorii hudby z 16. století. Její druhé vydání doplnil autor dvěma přílohami. Jeden z nich se stal první českou učebnicí zpěvu. Obsahuje rady pro intonaci, artikulaci, tempo, frázování aj. Současně také vzniká podobná práce, *Musica* od Jana Josquina, která však nedosahuje kvalit Blahoslavovy práce.²⁴ O sto let později vychází Komenského *Kancionál*, ve kterém se nacházejí žalmy a duchovní písně v českém jazyce. V předmluvě Komenský promlouvá o zpěvu a písních.²⁵ Dalším jeho dílem je *Orbis Pictus* uvádějící základní teorii o hudebních nástrojích a rady, jak by se měl zpěv stát každodenní nezbytnou součástí obecného vzdělávání.²⁶

V 18. století, době osvícenské, se objevuje nová metodická literatura psaná českým jazykem, za niž vděčíme například autoru Aleši Pařízkovi a dalším, jež se zasloužili mimo jiné o probuzení zájmu žáků díky didaktickým pomůckám. V téže době také vychází první učebnice generálbasu a současně Jakub Jan ryba zavádí do škol zpěv před vyučováním i po vyučování. Ten měl výchovně působit na hudebně zanedbanou a zpustlou mládež. Ryba klade důraz na tvorbu dětských písní, jež nahrazují dobové „šlágry“. Snažil se o výchovu dětí textem písní, a proto vychází roku 1808 *Kancyonálek*

²³ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 11-55.

²⁴ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 11-55.

²⁵ CMÍRAL, Adolf. *Hudební didaktika v duchu zásad Jana Amose Komenského*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 25-31.

²⁶ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 11-55.

pro českou mládež, Radovánky nevinných dítek o vánocích, Dar pilné mládeži a Průvod dobré Bětulinky, obsahující školní písně pro naše děti včetně mravoučných veršů.²⁷

Od národního obrození až do 60. let 19. století šířili vlastenečtí učitelé na venkově české obrozenecké písně. Jejich hlavním metodikem byl Jan Nepomuk Filčík, jež se houževnatě snažil prosazovat český jazyk a napsal několik hudebně pedagogických publikací a první českou metodiku zpěvu *Navedení ke zpěvu* (1832). „*Učitel předzpěvuje melodii a současně znázorňuje kolmými čarami nad vodorovnou postup tónů (jejich relativní výšku)*.“²⁸ Tím prováděl jakousi přípravu na intonaci z not. Filčík užíval vlastních školních písní s výchovnými motivy podobnými jako J. J. Ryba. Roku 1870 je zrušen konkordát státu s katolickou církví, tzn. že církev ztrácí své výsadní postavení při schvalování učebnic a přestává mít rozhodující vliv na školu. Jedny z prvních zpěvníků „pro kostel a školu“ byly nahrazeny zpěvníky „pro školu a dům“ a mládež se začíná zajímat spíše o písně světské než duchovní. V této době vzniká *Zpěvník pro mládež*, jehož autorem je Š. Bačkora, *Věneček písní školních* od V. Janoty a *Zpěvník pro českou školní mládež* napsaný F. Kavanem. Písně se nacházely také ve školních a dětských časopisech. V době národního obrození se rozšiřovala síť soukromých hudebních ústavů, které rozvíjely školský zpěv, vydávaly zpěvníky a zakládaly pěvecké spolky.²⁹

V roce 1869 byl zařazen zpěv jako povinný předmět na všech typech škol. Vlastní náplň předmětu byla rozepsána v ministerském nařízení: „*Buzení hudebního sluchu, vzdělávání libozvuku, ušlechtnění srdce, oživení vlastenecké lásky; uschopnění žáků k přednášení jednoduchých písní se zvláštním zřetelem k národním písním*“.³⁰ Tyto osnovy platily až do roku 1915 a od roku 1907 se připojily výklady o skladatelích a

²⁷ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 11-55.

²⁸ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 29.

²⁹ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 28-55.

³⁰ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 40.

hudebních formách. V této době vznikají hudební pedagogické publikace od autora Jana Maláta *Z ráje mládí, Písně pro školu a dům* a *Skřiváncí písně*.

Prvním autorem a hudebním teoretikem po Bachově absolutismu, píšícím metodické teoretické práce, byl Jan Leopold Zvonař. Zabýval se metodickými postupy ve zpěvu a roku 1860 napsal *Návod ke zpěvu ohledem na národní školy*, jenž je jakousi metodikou k základnímu zpěvu. Obsahuje hudební nauku, formy a vše, co je zapotřebí k intonaci. „*Učitelům hudby a též národních škol (veškerému učitelstvu českoslovanskému) věnoval dále první českou učebnici harmonie Základy harmonie zpěvu (1861), kde průkopnický užívá nové české hudební terminologie, kterou po Rybovi dále domýšlel.*“³¹

Kvůli stále větší poptávce po lidových písních použitých do výuky byl vydán *Nový školský zpěvník*, jež vytvořili František Pivoda s bratrem Kašparem a Aloisem Vávrou. Pivoda byl také autorem *Návodu k vyučování zpěvu na školách obecných a měšťanských*, vydaném roku 1881. V něm shrnuje všechny své metodické zásady pro výuku hudební výchovy. Mezi další významné hudebníky a spisovatele pedagogických knih na přelomu 19. a 20. století patřil Jan Malát. Napsal *Hudební slovník, Teoretickou školu pro housle, Teoretickou školu pro piano*, a další.

Koncem 19. století vzrůstá stále více zájem o lidovou píseň, která zastihuje písně mravoučné a kostelní. Roku 1906 byl poprvé ve výuce použit gramofon za účelem poslechu skladeb. O tři roky později vychází učebnice *Česká čítanka notová* od Konráda Pospíšila. Období první republiky bylo typické pro hledání různých intonačních metod. Žádný z českých autorů se však nepřiklonil k zahraničním metodám. Vychází *Hudební slabikář* Jaromíra Bradáče, *Česká notová čítanka* Konráda Pospíšila a *Cvičebnice zpěvu* Jana Mazánka.³²

Pro usnadnění intonačních i rytmických cvičení se začaly vydávat vedle učebnic i vyučovací pomůcky, například různé intonační tabule, cimbálky, stupnicový diagram nebo barevné notovky. Do výuky se postupně zařazuje gramofonová deska a poslouchá

³¹ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 45.

³² GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 28-55.

se školní rozhlas. Učebny se začínají vybavovat speciálními pomůckami. Ve 30. letech 20. století byly hojně zakládány pěvecké sbory, pro které vytvořili autoři František Lýsek, Adolf Cmíral, Miroslav Krejčí a další řadu zpěvníků s úpravami lidových písní. V *Hudební pedagogice II* uvádí Adolf Cmíral základní metodiku poslechu hudby. Velkou roli hrál Jaroslav Křička, který společně s novou generací skladatelů zhudebnil verše Josefa Václava Sládka, básně Vilmy Sokolové, Františka Serafinského Procházky, Josefa Kožíška a také lidovou poezii. Pak přichází Jaroslav Křička a Vítězslav Novák s cykly *Jaro pacholátko* a *Jaro*. Oba se zabývaly tématy domov, příroda a dětské hry. „Společným intonačním znakem cyklů písní Jaroslava Křičky, Karla Konvalinky, Karla Emanuela Macana, Miroslava Krejčího, Josefa Machoně, Adolfa Cmírala, Jana Evangelisty Zelinky a dalších byla blízkost lidové písňové předloze, rytmům pochodu, polky, sousedské i valčíku, tedy zakotvenost ve zpěvnosti měšťanské národní tradice.“³³

V době mezi válkami se u nás vybudovalo speciální hudebně výchovné časopisectví, které seznamovalo pedagogy, žáky i veřejnost s nejnovějšími metodami výuky hudební výchovy. Mezi nejodbornější z nich patřil časopis *Hudba a škola* vedený Adolfem Cmíralem. Hudební školství se rozvíjelo, přibývaly vyučovací pomůcky, hudební časopisy a učebnice, rozrůstaly se dětské pěvecké sbory a řady autorů dětských písní. Avšak po příchodu druhé světové války upadly veškeré snahy o zkvalitnění předmětu hudební výchovy.³⁴

V období druhé světové války nacházejí lidé útěchu v hudbě, která pomáhá při politickém i mravním národním boji. Proto se hudební výchova stále více zdůrazňuje. Lid se vrací ke Komenskému a starým českým písním, husitským hymnům, dále pak k *Věncům ze zpěvů vlasteneckých* (A. Cmíral, 1940), našim národním písním a tradicím. Na začátku protektorátu se zpívá především z *Jeremiášovy směsi písní československých*. Hašlerova *Ta naše písnička česká* symbolizuje ztracenou svobodu a demokracii. Dochází k velkému rozvoji dětského sborového zpěvu, pro nějž se množí pěvecká literatura. (Gregor, Sedlický, 1973).

³³ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 90.

³⁴ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 28-55.

Poválečná léta 1945-1953 byla inspirována především sovětskou pedagogikou, přišla povinná devítiletá školní docházka (až do roku 1953, kdy byla zkrácena na osmiletou). Roku 1951 byly vydány první poválečné učebnice hudební výchovy pro 3. – 5. ročník základní školy, jejichž autorem je L. Ambrož a kolektiv. O tři roky později vycházejí metodické příručky pro učitele. Metodiky pro 1. ročník napsali Ota Rödl a Felix Zrno a autorem pro zbývající ročníky prvního stupně základní školy je Karel Mošna. Do této doby se učilo stále z předválečné učebnice Václava Vosyky *Smetanův odkaz a Cvičebnice zpěvu a hudební nauky pro střední školy* od Oldřicha Hilmery. Druhý stupeň základní školy a střední školy neměly žádné učebnice až do roku 1955, kdy pro ně byly vydány první zpěvníky inspirované předválečnými hudebními zásobami a krajovými písněmi.³⁵ Nejvíce diskutovaným problémem na školách byly intonační metody. Pomalu končila éra Battkeho metody, která usilovala o zpěv z listu, primavista. Metoda je založena na solmizaci, kdy každá tónika je „DO“.³⁶ „*Velkou pozornost věnuje rozvoji hudební paměti a představivosti, jež staví na rytmizaci a melodizaci slov, vět a veršů s využitím vizuální paměti. Jeho intonační metoda je založena na relativní solmizaci, na principu tzv. jednotného klíče (každá tónika je „do“). Při rozvoji pěvecko-reprodukčních dovedností využívá zpěv podle ukazování pomocí tzv. pohyblivé noty na notové osnově. Pozornost věnuje i rozvoji harmonického cítění a orientaci žáků v hudebních formách.*“³⁷ Nové intonační metody se inspirovaly Battkem, avšak vycházejí především z lidových písní.

Roku 1957 byla zavedena nepovinná hudební výchova do osmých tříd a začalo se uvažovat o vydání nových zpěvníků a učebnic. Dosud se používaly dva zpěvníky, 1. – 5. třída (Alois Šebestík, Miroslav Krčma) a 6. – 7. třída (Zdeněk Kaňák, Libor Melkus, Milica Vařechová a Marie Vošlajerová). Po nich teprve roku 1965 přišla definitivní podoba učebnic od autorů Oldřicha Duzbaby a Jana Budíka, Milicy Vařechové, Jindřicha Snětiny a Bohuslava Vítka, jejichž výtvarná úroveň pomohla komplexní estetické výchově na základních školách. Díky nim jsme se dostali na světovou úroveň.

³⁵ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 28-125.

³⁶ HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika v profesionální hudební výchově*. 1. vydání. Praha: Hudební fakulta AMU v Praze, 1995, s. 15-24.

³⁷ HOLAS, Milan. *Malý slovník základních pojmů z pedagogiky a hudební psychologie*. Praha: Hudební fakulta Akademie múzických umění v Praze, 2001, s. 8.

O úpravy písní se postarali uznávaní čeští skladatelé jako Ilja Hurník, Petr Eben nebo Viktor Kalabis.³⁸

Nejvýrazněji do naší hudby v tomto období zasáhl Carl Orff, německý skladatel. Vytvořil hudebně výchovný systém určený pro všestrannou hudební a hudebně pohybovou výchovu. Rozvíjí rytmické cítění rytmizací slov, vět, říkadél za doprovodu tleskání, dupání, luskání a dalších zvuků, které jsou spojené se zpěvem a hrou na dětské hudební nástroje (bubínky, činely, xylofony, metalofony, flétny, atd.), s pohybem a s tancem.³⁹ „Populární českou adaptaci Orffovy školy vytvořili v 60. letech naši přední skladatelé I. Hurník a P. Eben.“⁴⁰ Nové pojetí hudební výchovy dané osnovami vydanými v roce 1976 přineslo i nové učebnice. Jejich autory byli Jan Budík, Radko Rajmon a Miroslav Střelák. K nim byly současně vydány i metodické příručky pro učitele.⁴¹

Od 80. let je učivo uspořádáno do tematických okruhů a zaměřuje se na čtyři základní činnosti, jimiž je poslech, zpěv, instrumentální hra a pohyb. Pro 90. léta byla typická alternativní výuka, která se promítla především do učebnic, ale i pomůcek, začínaly se ve větší míře využívat audiovizuální prostředky a technické pomůcky, především počítač a interaktivní tabule.⁴²

V dnešní době je široký výběr učebnic hudební výchovy. Určitě bych měla zmínit nejenom posuzované tituly Jindřišky Jaglové, Jana Budíka, Marie Liškové a Ladislava Daniela, ale také méně známé knihy. Proto do přílohy G přikládám jmenný seznam veškerých autorů a jejich učebnic hudební výchovy pro 4. ročník základní školy.

³⁸ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, s. 28-125.

³⁹ HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika v profesionální hudební výchově*. 1. Vydání. Praha: Hudební fakulta AMU v Praze, 1995, s. 15-24.

⁴⁰ HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika v profesionální hudební výchově*. 1. Vydání. Praha: Hudební fakulta AMU v Praze, 1995, s. 16, 17.

⁴¹ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 2. vydání. Praha: Supraphon, 1990, s. 137 - 138.

⁴² SEDLÁČKOVÁ, Romana. Česká hudební pedagogika a její profilace od jejího počátečního strukturování až po současný stav. *E-Pedagogium*[online]. 2003 [cit. 2017-03-03] Dostupné z: <http://epedagog.upol.cz/eped1.2003/mimo/clanek07.htm>

Závěr kapitoly:

Učebnice se v průběhu času měnily především podle politické situace. Nejdříve vycházely zpěvníky s náboženskými texty, poté se postupně zesvětšovaly, objevovaly se v nich spíše písně národní a poukazovaly na současnou sociální situaci. Často se autoři nechali inspirovat lidovými písněmi, které jim mimo jiné posloužily jako podpora k intonačním metodám. Od zavedení osnov (1976) se teprve učebnice začínají vymezovat od zpěvníků, obsahují nejen zásobu písní, ale také teoretické informace z oblasti hudební nauky a jsou doplněny ilustracemi, což pozitivně působí na žáky z estetického hlediska. Za minulého režimu se nejvíce používaly učebnice Jana Budíka, které se dočkaly mnoha vydání. Po revoluci je nahradily nyní nejpoužívanější učebnice hudební výchovy Marie Liškové.

3. POSOUZENÍ SOUČASNÝCH UČEBNIC HUDEBNÍ VÝCHOVY

Učebnice hudební výchovy je základním didaktickým prostředkem v hudební výchově. Její funkce je motivační, informativní, kontrolní a výchovná. Obsah učebnice musí být logicky a přehledně členěn, předpokládá se srozumitelnost jazyka, ale také odborná úroveň, která respektuje věkové zvláštnosti žáků.⁴³ „*Současná učebnice hudební výchovy by neměla být jen kompendiem základních teoretických a historických poznatků či zpěvníkem nebo sbírkou hudebního materiálu. Musí respektovat jednotu základních hudebních činností (pěveckých, poslechových, tvořivých) při rozvoji hudebnosti žáků.*“⁴⁴

Jedním z cílů mé diplomové práce je posoudit stav současných učebnic určených pro 4. ročník základní školy. Ke svému rozboru jsem si vybrala učebnice od nakladatelství SPN, Nová škola a PANTON INTERNATIONAL. Ve Státním pedagogickém nakladatelství vyšly učebnice autorů Jana Budíka a Marie Liškové. Nová škola vydala učebnici Jindřišky Jaglové a nakladatelství PANTON INTERNATIONAL učebnice Ladislava Daniela. Učební materiály byly porovnávány z pohledu zařazení všech čtyř základních hudebních činností: pěvecké, instrumentální, poslechové a hudebně pohybové. Dále byla provedena analýza písní (autorství, tónorod, tóniny a nejvyšší tón), které autor zařadil a množství teorie zastoupené v těchto učebnicích.

Hudební výchova pro 4. ročník základní (obecné) školy, Jan Budík, Fortuna, SPN, 1996

Tato učebnice má 158 stran a je rozdělena do deseti lekcí. Každá má svůj název korespondující s ročním obdobím a významnými událostmi roku. Kapitoly odpovídají jednotlivým měsícům školního roku.

1. Škola volá
2. Padá listí zlaté, rudé
3. Muziky, hrajte nám
4. Chumelí se, chumelí
5. Hudba pro milé chvílky
6. Na návštěvě u přátel
7. Jaro je tady

⁴³ HOLAS, Milan. *Malý slovník základních pojmů z pedagogiky a hudební psychologie*. Praha: AMU, 2001. ISBN 80 -85883 – 79 - 1

⁴⁴ HOLAS, Milan. *Malý slovník základních pojmů z pedagogiky a hudební psychologie*. Praha: AMU, 2001, s. 37. ISBN 80 -85883 – 79 - 1

8. Hřej, sluníčko, hřej
9. Zpěv rodné země
10. Léto, milé, léto

Lekce vždy začínají krátkou tematickou básničkou nebo popěvkem a každá lekce obsahuje čtyři až pět písní. Kniha je zaměřena na dvojhlasy a poslech hudby, též nechybí hudební teorie a nejméně je zde zastoupena pohybová činnost. U všech písní jsou vysvětlena méně obvyklá nebo cizí slova a výrazy v nářečí. V částech, které se jmenují Nasloucháme hudbě, jsou napsané metodické poznámky pro učitele.

Pěvecké činnosti

V učebnici je obsaženo padesát šest písní. Velké množství písní lidových zde nalezneme rozepsané do dvojhlasu, jenž vychází z tradičního libozvučného souzvuku tercií a sext. Dále se v každé kapitole nachází otázky a úkoly pro žáky, kteří podle nich mohou s písní pracovat.

Poslechové činnosti

V částech kapitol s názvem Nasloucháme hudbě, nalezneme velké množství skladeb k poslechu. Učebnice celkem obsahuje dvacet čtyři skladeb od významných českých skladatelů, například je zde zastoupena tvorba Ilji Hurníka nebo Petra Ebena či Bohuslava Martinů. Poslechová část seznamuje žáky i s představiteli světové hudby období baroka, klasicismu a romantismu, mezi něž řadíme Johanna Sebastiana Bacha, Wolfganga Amadea Mozarta nebo Sergeje Prokofjeva. Nechybí ani státní hymna České republiky. Poslechy jsou průřezem hudebních stylů různých období, jimiž žáci získají poměrně široký přehled o hudebních formách⁴⁵ a skladatelích. V každé kapitole se nachází krátký notový zápis úryvku skladby a komentář autora učebnice.

Instrumentální činnosti

V této publikaci se klade velký důraz na instrumentální doprovody. K dvaceti písním je připojen doprovod orffovských nástrojů, případně zobcové flétny nebo houslí.

Hudebně pohybové činnosti

Tato učebnice postrádá veškeré hudebně pohybové činnosti. U jedné písně se vyskytuje pouze pochod doprovázený hrou na tělo. Učebnice je zaměřena především na pěvecké,

⁴⁵ Autor seznamuje s těmito hudebními formami: serenáda, píseň, tanec (polka, valčík, tango, menuet, mazurka), pochod, variace, suite, symfonie a opera

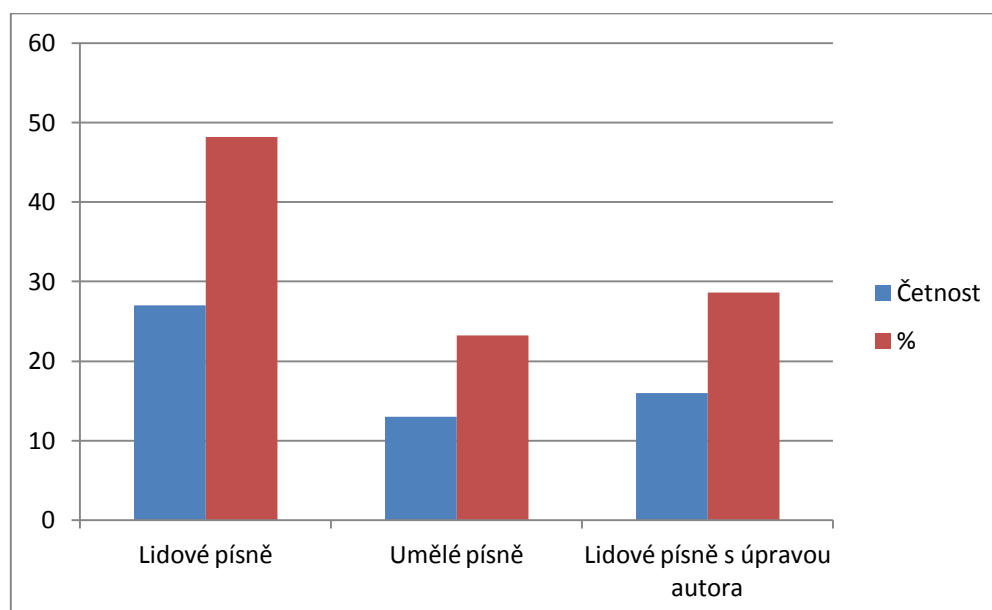
instrumentální poslechové činnosti. Dvě skladby je možné doprovodit hrou na tělo pomocí tleskání, pleskání či dupání, které se u dětí se těší velké oblibě.

Hudební teorie

Každá kapitola obsahuje hudební teorii, jež je jasně a srozumitelně uzpůsobena úrovni a zkušenostem žáků. Autor vysvětluje notové písmo, hudební značky, těžkou a lehkou dobu, základní valčíkové a polkové rytmy, a také popisuje některé hudební žánry. Dále poskytuje informace o hudebních nástrojích, které jsou zobrazeny na ilustracích Aleny Taschnerové. Žáci se učí noty patřící do tóniny C dur, poznávají základní pojmy jako stupnice, dominanta a tónika a seznamují se nenásilnou formou s významnými českými i zahraničními hudebními skladateli.

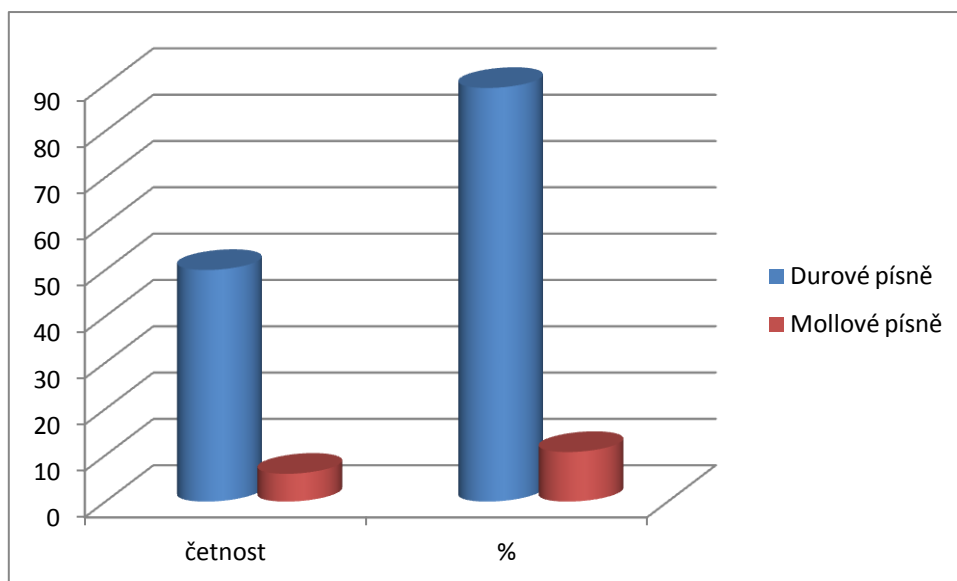
Rozbor písní

Graf č. 1: Lidové a umělé písně

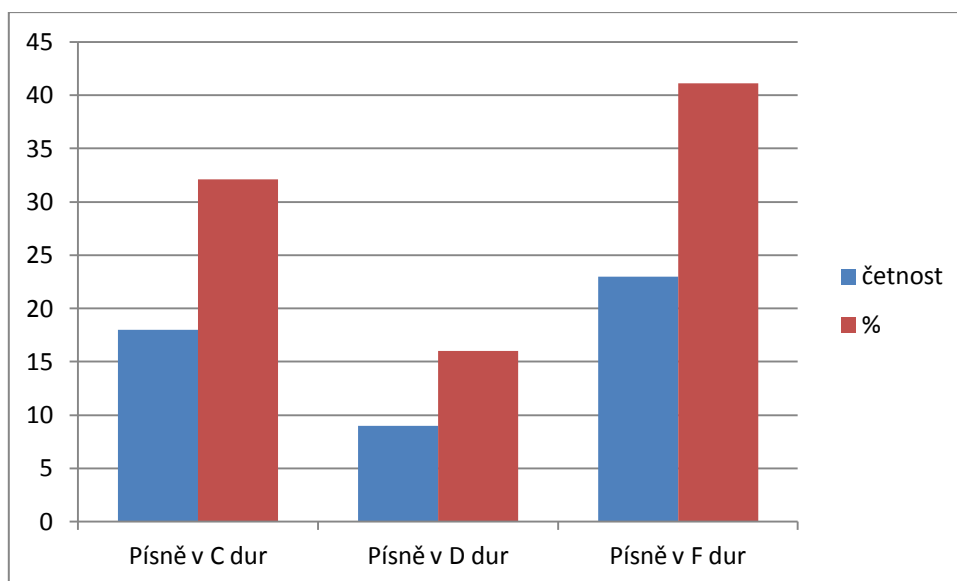
Učebnice obsahuje nejvíce původních lidových písní a lidových písní s úpravou autorů.

Graf č. 2: Tónorod

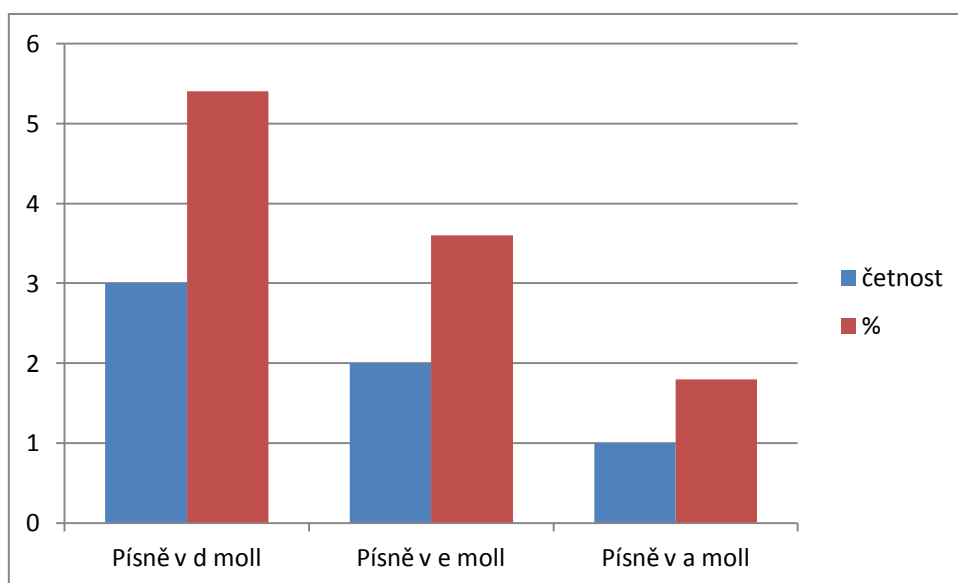
Téměř většina uvedených písni je napsána v durových tóninách.

Graf č. 3: Tóniny dur

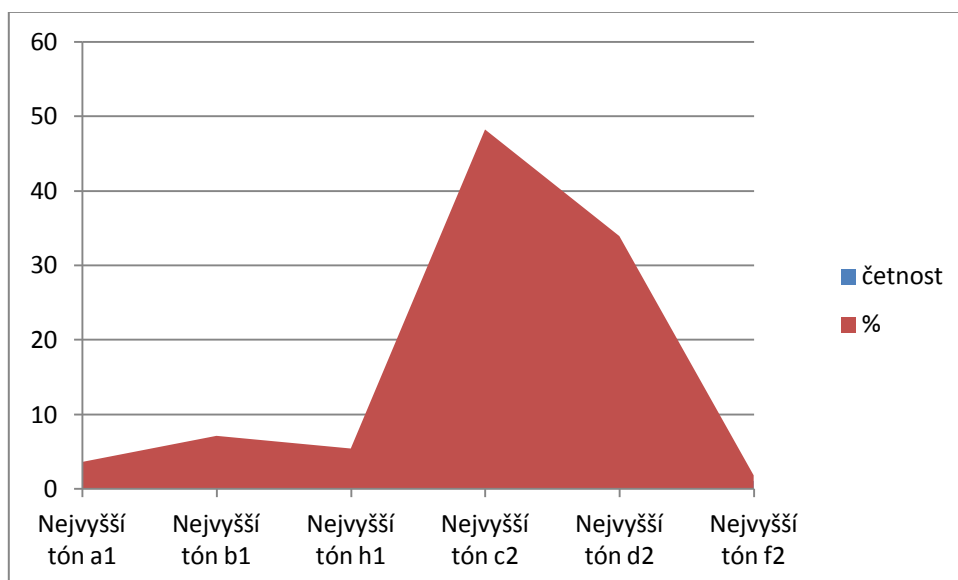
Mezi nejpoužívanější durové tóniny patří F dur.

Graf č. 4: Tóniny v moll

Kniha obsahuje pouze tři mollové písně, z nichž nejfrekventovanější je d moll.

Graf č. 5: Nejvyšší tón

Většina písní se pohybuje v rozsahu do tónu c².

Dle mého názoru je tato učebnice velice přínosná, protože obsahuje vyvážené množství teorie a písní, u nichž je rozepsán dvojhlas a partitura pro orffovský instrumentář. Jediné, co zde postrádám, jsou pohybové činnosti, které by měly být nedílnou součástí hudební výchovy na prvním stupni základní školy.⁴⁶

Hudební výchova pro 4. Ročník základní školy, Marie Lišková, SPN

Tato v dnešní době nejužívanější učebnice hudební výchovy pro základní školy je rozdělena do 20 setkání. Každé má svůj název a obsahuje průměrně tři písně. Celkem v učebnici nalezneme čtyřicet osm písní. Kniha je na svých sto třech stranách doplněna mnoha veselými barevnými ilustracemi Jany Laudové. Kromě české hudby se žáci seznámí i s lidovou hudbou jiných zemí a s některými základními díly hudby světových skladatelů (Petr Iljič Čajkovskij, Johannes Brahms, Maurice Ravel). Učebnice je doplněna o CD s nahrávkami poslechové skladeb.

Pěvecké činnosti

V oblasti zpěvu se kniha zaměřuje především na lidové písně. Zhruba ke třetině všech písní je doplněn druhý hlas a instrumentální nebo pohybový doprovod. Rozsah písní se pohybuje nejčastěji do tónu d², výjimečně do f², což vyžaduje pěveckou přípravu žáků při hlasových cvičeních. Repertoár písní je pestrý, obsahuje i některé cizojazyčné, například anglické nebo indiánské písně.

Poslechové činnosti

Najdeme zde celkem 25 poslechové skladeb, které jsou nahrány na přiloženém CD. Tučně napsané tituly označují skladby k trvalému osvojení, k nimž bychom se měli v hodinách příležitostně vracet.⁴⁷ Škála autorů je široká, od klasiků jako Antonín Dvořák, Petr Iljič Čajkovskij nebo Joseph Haydn, až po ukázky lidové indiánské hudby nebo písně rockové skupiny Queen.

Instrumentální činnosti

V učebnici se nachází pouze pět písní, k nimž je napsán instrumentální doprovod. Je však přehledně uveden v abecedním rejstříku, čímž učitelé značně ulehčuje práci v jeho vyhledávání. Veškerý doprovod se uskutečňuje na orffovské nástroje.

⁴⁶ BUDÍK, Jan. *Hudební výchova pro 4.* 4. vydání. Praha: SPN, 1996. ISBN 80-7168-298-5

⁴⁷ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy.* Praha: SPN, 1998. ISBN 80-7235-045-5

Hudebně pohybové činnosti

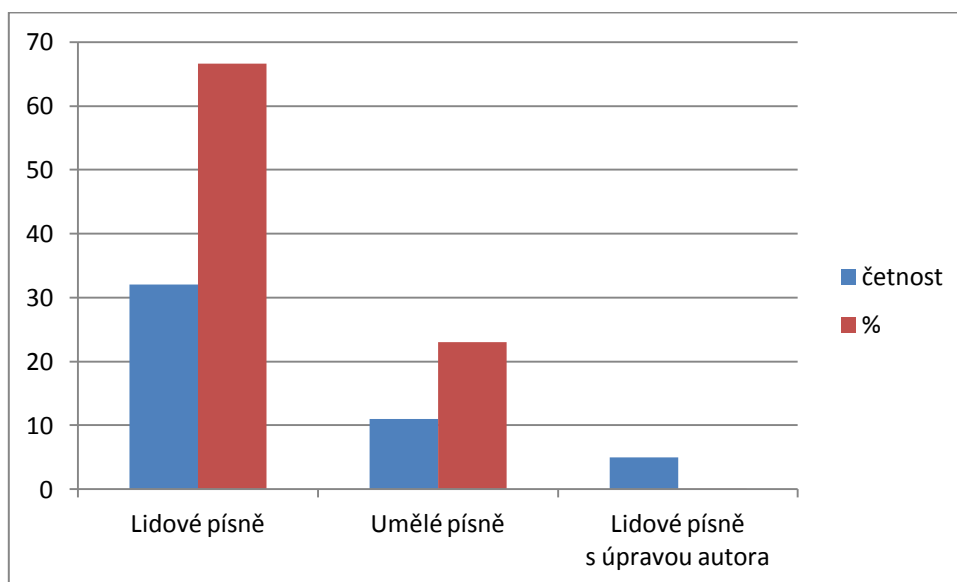
Pohybové doprovody jsou zde zastoupené v opravdu malém počtu, nalezneme pouze tři. Na rozdíl od ostatních učebnic jsou velmi pěkně rozepsané v přehledných pokynech. Autorka zařazuje především různé kroky a jednoduchou hru na tělo v podobě tleskání, pleskání, dupání a luskání.

Hudební teorie

Informace o hudební teorii jsou zde podrobně rozebrané. Žáci se seznamují s některými základními pojmy, například takt, rytmus, melodie nebo synkopa. Učí se poslechem rozlišit tóninu dur a moll, zkoušejí taktovat polku a valčík a nechybí zde ani základní informace o hudebních nástrojích. V některých setkáních se nachází i náměty na hry a zábavné úkoly, díky nimž učitel ověří, jak žáci ovládají učivo.

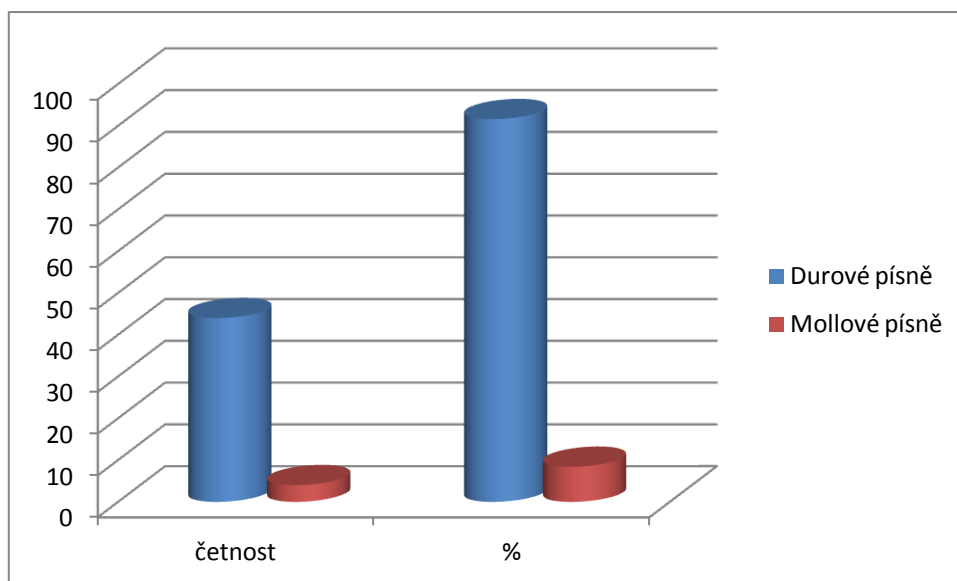
Rozbor písní

Graf č. 6: Lidové a umělé písně

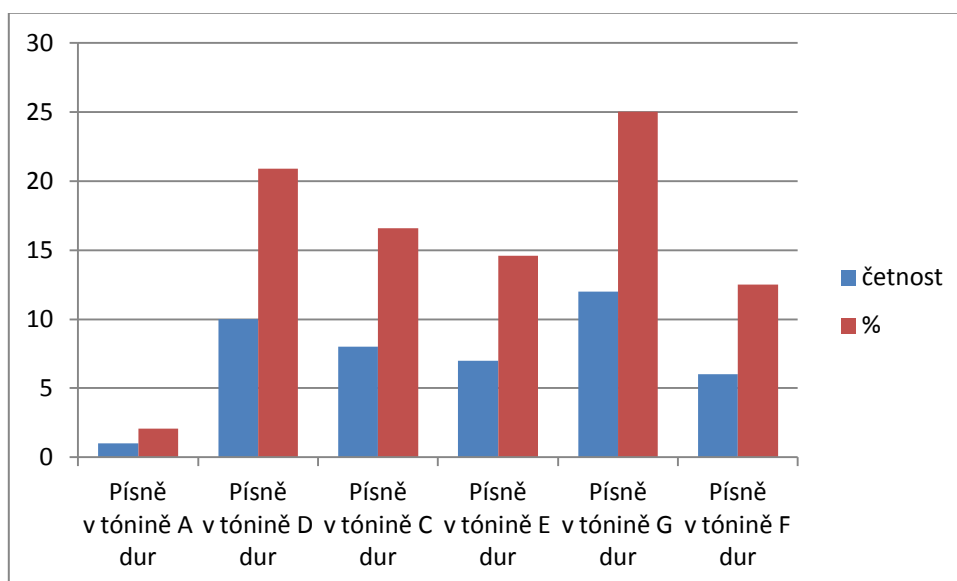
V největším počtu jsou zastoupeny anonymní písně lidové a téměř se nevyskytují v úpravách autorů.

Graf č. 7: Tónorod

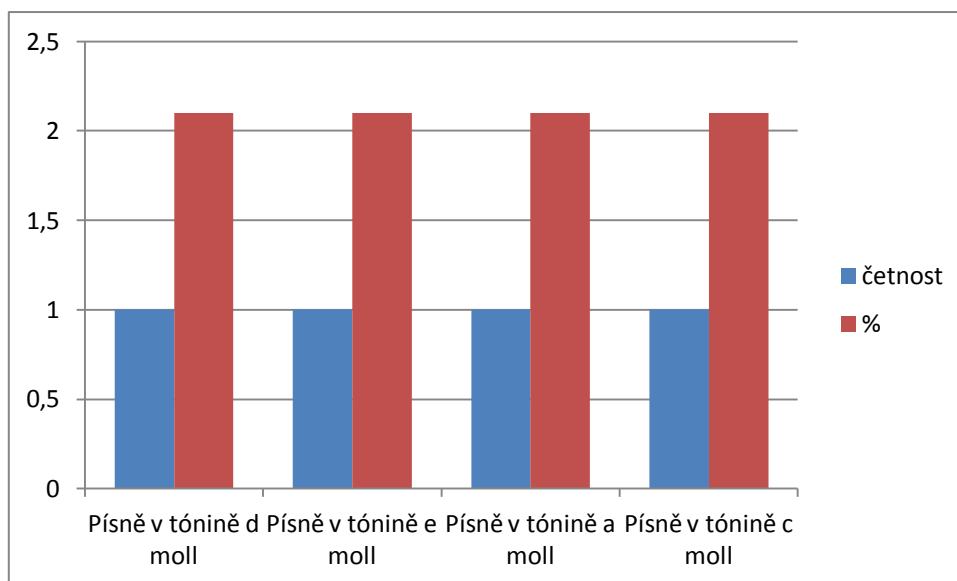
Skoro všechny písně jsou napsány v durových tóninách.

Graf č. 8: Tóniny v dur

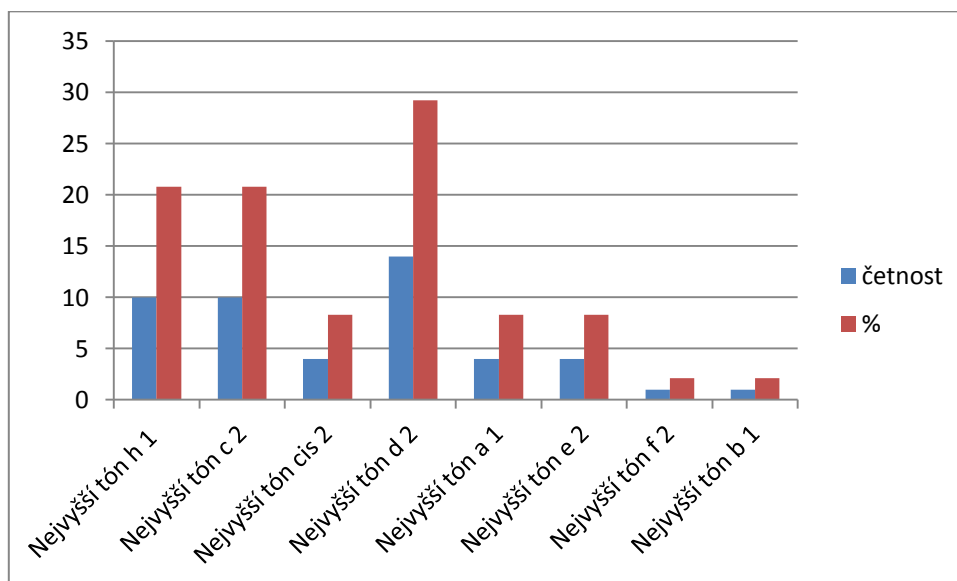
Poměr počtu písní napsaných v jednotlivých tóninách je docela vyrovnaný, nejméně písní zde nalezneme notovaných v A dur.

Graf č. 9: Tóniny v moll

Počet všech písní v mollových tóninách je vyrovnaný, každou tóninu zastupuje jedna píseň.

Graf č. 10: Nejvyšší tón

Rozsah písní se pohybuje nejvýše do tónu d².

Tato učebnice je velmi přehledná, praktická a svým obsahem nijak nevybočuje proti ostatním. Zajímavostí je, že nepoužívá pouze nejfrekventovanější tóniny, mezi něž patří C dur, D dur, G dur a F dur, ale velké množství písní se zpívá i v E dur nebo mollových tóninách. Obsahuje však menší množství pohybových aktivit i instrumentálních

činností. Pro lepší orientaci v textu učebnice jsou všechny čtyři základní hudební činnosti symbolicky označeny obrázkem.⁴⁸

Hudební výchova 4, učebnice pro 4. ročník základní školy, Jindřiška Jaglová, Nová škola, 2000

Tato učebnice není rozdělena na kapitoly, sekce ani témata, ale přesto v ní můžeme vidět jakousi posloupnost. Začíná písní Září, zhruba v polovině jsou zařazeny vánoční koledy a v závěru nalezneme několik táborových evergreenů. Kniha má celkem 79 stran a už na první pohled je zapamatovatelná díky svému netradičnímu formátu a barevné obálce. Celá učebnice je vkusně ilustrována černobílými kresbami Květoslavy Marklové.

Pěvecké činnosti

Kniha svojí podobou kniha připomíná spíše zpěvník než učebnici. Obsahuje celkem čtyřicet sedm písní a každá z nich je doplněna černobílou ilustrací. Autorka nepracuje s dvojhlasí, ale zato zařadila kromě lidových písní i mnoho populárních umělých písní současných skladatelů. Například: Září, září (Jaroslav Uhlíř, Zdeněk Svěrák), Večerníček (Karel Černoš, Pavel Žák) nebo Kolik je na světě (Petr Skoumal, Jan Vodňanský).

Poslechové činnosti

K poslechu je zde zařazeno pouze šest skladeb, zato ale významných, patřících mezi základní všeobecný hudební přehled. Konkrétně jde o úvodní sbor z opery Prodaná nevěsta, Proč bychom se netěšili. Nalezneme také Vltavu od Bedřicha Smetany, druhou symfonickou báseň z jeho cyklu Má Vlast.⁴⁹ Dále kniha obsahuje Pilky z Lašských tanců Leoše Janáčka, Vánoční muziku Adama Michny z Otradovic, od Bohuslava Martinů Otevírání studánek a Menuet z Malé noční hudby Wolfganga Amadea Mozarta.

Instrumentální činnosti

Instrumentální činnosti jsou zde zastoupeny opět v menším počtu. Doprovod na orffovské nástroje je zařazen pouze k osmi písním. Žáci se učí doprovody k říkance, krátká rytmická cvičení, doprovody k básničkám nebo zmelodizování říkanky.

⁴⁸ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. Praha: SPN, 1998. ISBN 80-7235-045-5

⁴⁹ ILLINNG, Robert. *Pergamon dictionary of musicians and music*. Oxford: Alden press, 1963, s. 108. Č. publikace 63 - 12684

Hudebně pohybové činnosti

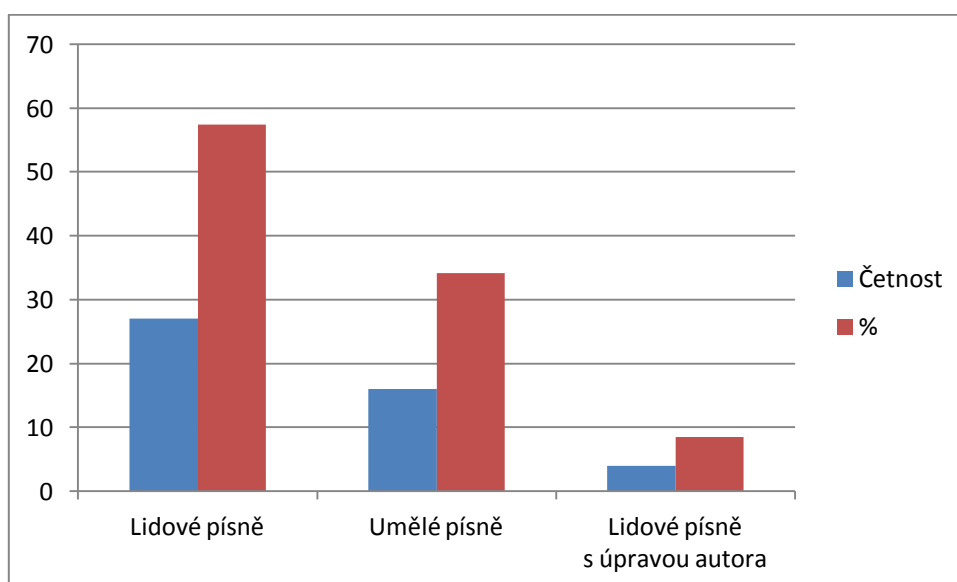
Pouze jednu píseň doplnila autorka hudebně pohybovým doprovodem. Patří k písni Valčíček, jejímž autorem je Jan Nedvěd. Pohyb obsahuje valčíkový krok v 3/4 taktu, kdy se žáci pohybují po třídě za rytmického doprovodu bubínku a hůlek. Autorka učebnice předpokládá kreativitu učitele hudební výchovy, který může vhodně zařadit dle vlastního uvážení jednoduché pohybové doprovody především k lidovým písním.

Hudební teorie

Hudební teorie se nachází v každé kapitole. Nejprve jsou uvedeny dvě písně a poté následují základní poznatky o hudebních skladatelích a jejich životě. Dále se pak učebnice věnuje taktovacím schémátům v 2/4 a 3/4 taktu, stupnicím, učí poznávat základní hudební značky, posuvky, tónorod dur, moll a malou písňovou formu jednodílnou a dvoudílnou. Zmínka o hudebních nástrojích se vztahuje k textu písňe Muzikant (Emil Hradecký, Jan Hostáň). Úkolem žáků je nalézt v textu názvy hudebních nástrojů a připomenout si jejich rozdělení do jednotlivých skupin. Toto dělení je uvedeno v závěru učebnice. Celkově je téma hudebních nástrojů nedostatečně zpracováno, ať už po stránce teoretické nebo obrazové.

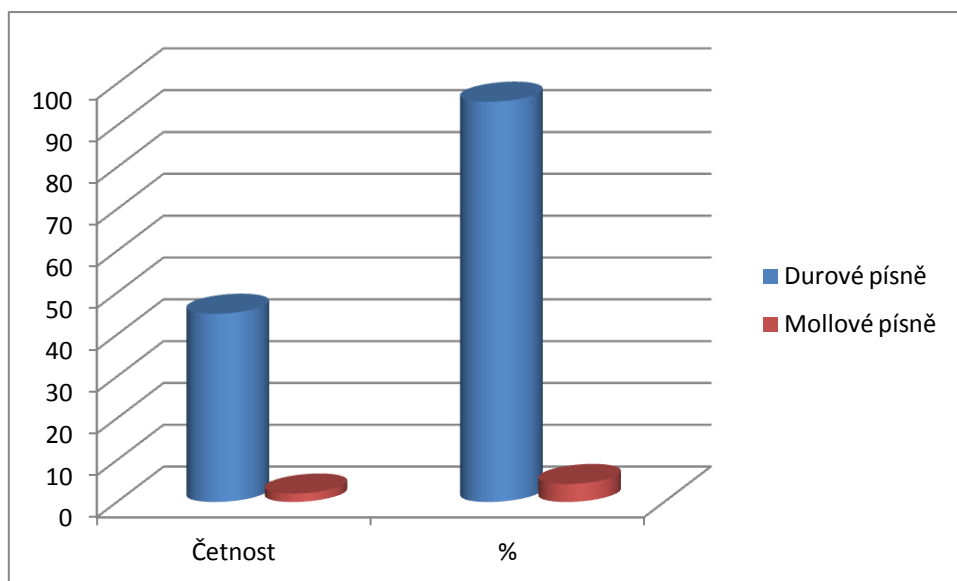
Rozbor písni

Graf č. 11: Lidové a umělé písně

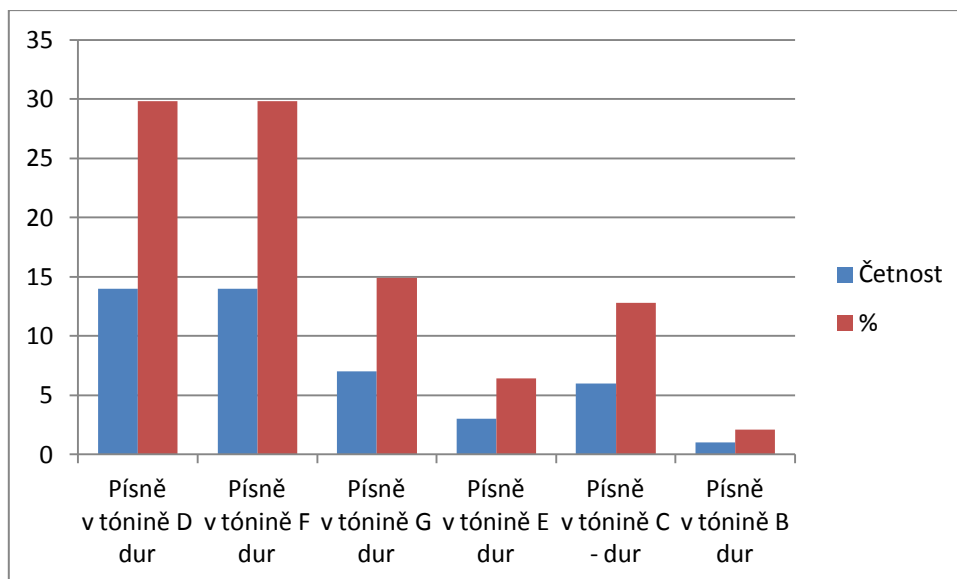
V této učebnici nalezneme velký počet jak lidových, tak i umělých písni.

Graf č. 12: Tónorod

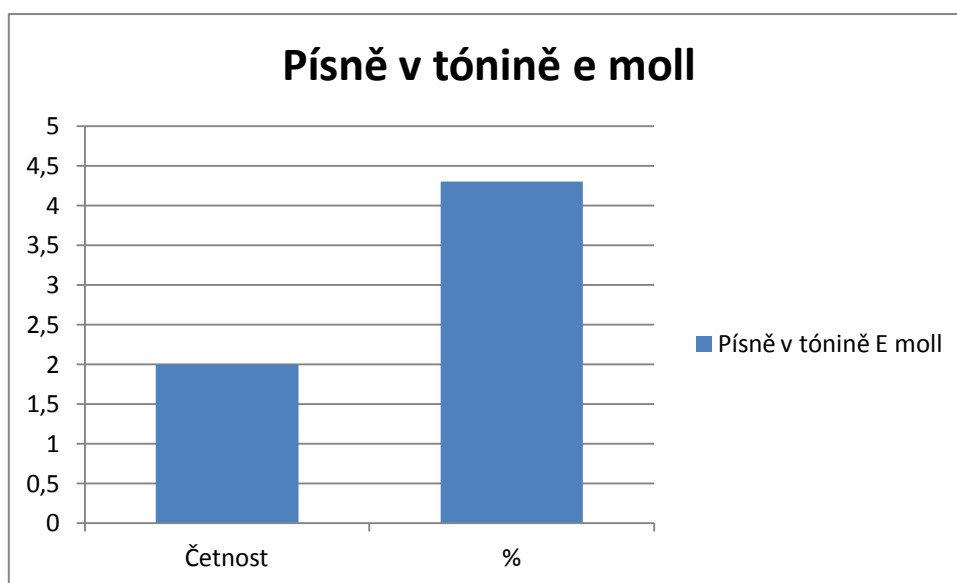
Téměř všechny písňe jsou v durové tónině.

Graf č. 13: Tóniny v dur

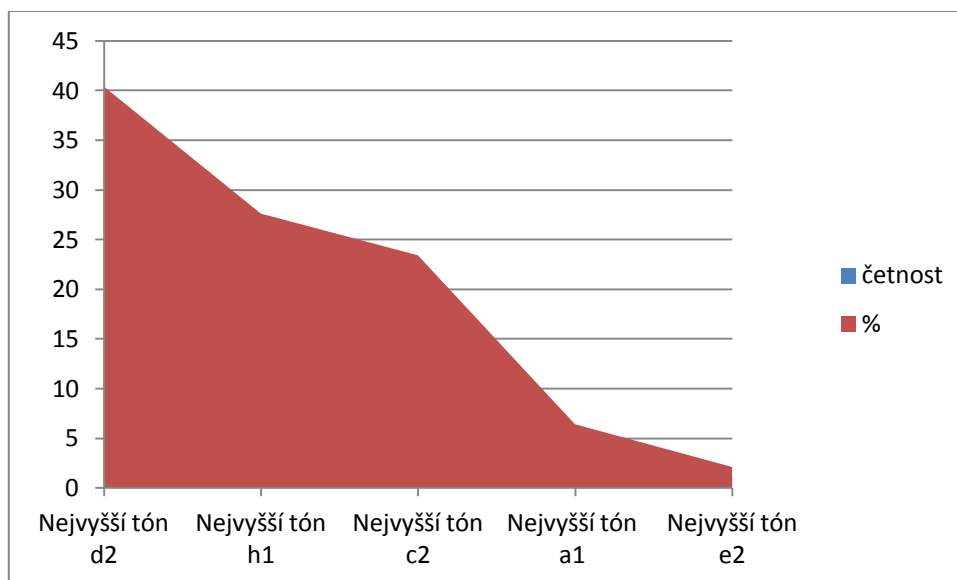
Nejpoužívanějšími durovými tóninami jsou D dur a F dur.

Graf č. 14: Tóniny v moll

Pouze dvě písňe jsou v mollové tónině, konkrétně v e moll.

Graf č. 15: Nejvyšší tón

Nejčastěji používaný rozsah se pohybuje do tónu d².

Tato učebnice je zajímavá svým repertoárem, podle mě je však nedostačující v oblasti pohybových a instrumentálních činností. Naopak zde najdeme velké množství hudební

teorie a je obohacena na rozdíl od předchozího titulu o pracovní list k tématu Bedřicha Smetany.⁵⁰

Sedmihlásek, Hudební výchova pro 4. ročník základní školy. Ladislav Daniel, Panton International

Pouze čtyřadvacetistránková publikace doplněná mnoha barevnými ilustracemi je nejméně obsáhlá ze všech zmiňovaných učebnic. Písňe jsou zapsány bez názvu, který ale vyplyne z prvních slov písňe. Vše je psáno jednoduše a zkratkovitě, dokonce u české státní hymny část notového záznamu chybí. Na rozdíl od předcházejících učebnic je více dbáno na hudební teorii a nácvik intonace z not podle opěrných písňí. Kniha je doplněna devíti barevnými fotografiemi Josefa Houdka, na nichž jsou zachyceni žáci nacvičující správné držení těla při zpěvu, hře na klavír, artikulaci a výslovnosti samohlásek. Kniha se nerozděluje na žádné kapitoly ani části.

Pěvecké činnosti

Je zde obsaženo pouze devět písňí bez názvu a nejsou doplněny ani akordickými značkami pro doprovod. Autor pomocí uvedených cvičení dbá na nácvik dobrého vyslovování koncovek slov, zpěvu z not, znalost a umění zazpívat určitý stupeň podle opěrných písňí. Některé písňe jsou doplněny o druhý hlas.

Poslechové činnosti

Kniha nemá k dispozici žádné poslechové činnosti.

Instrumentální činnosti

Učebnice nabízí různé notové zápisy doprovodů, které mohou být hrány na libovolné orffovské nástroje. Kromě jednoduchých rytmických doprovodů najdeme i tříhlasé a čtyřhlasé, jež opět nemají určeny nástroje a záleží na učiteli a vybavení školy, které nástroje vybere.

Hudebně pohybové činnosti

Tato učebnice postrádá veškeré hudebně pohybové činnosti.

Hudební teorie

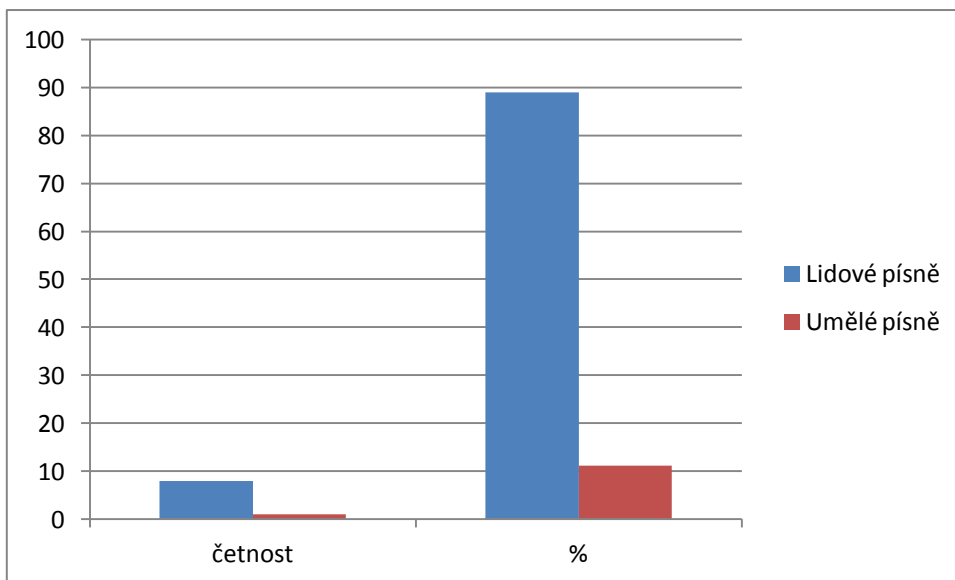
Žáci se učí vytleskávat rytmus pomocí slabik tá (čtvrt'ová nota) ta-te (osminy), atd., jsou seznámeni s klaviaturou a prstokladem, který si zkouší ťukáním prstů na lavici.

⁵⁰ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Hudební výchova 4, učebnice pro 4. Ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2000. ISBN 80-7289-011-5

Dále učebnice popisuje taktování v 2/4, 3/4 a 4/4 taktu a děti se seznamují se základními pojmy hudební nauky.

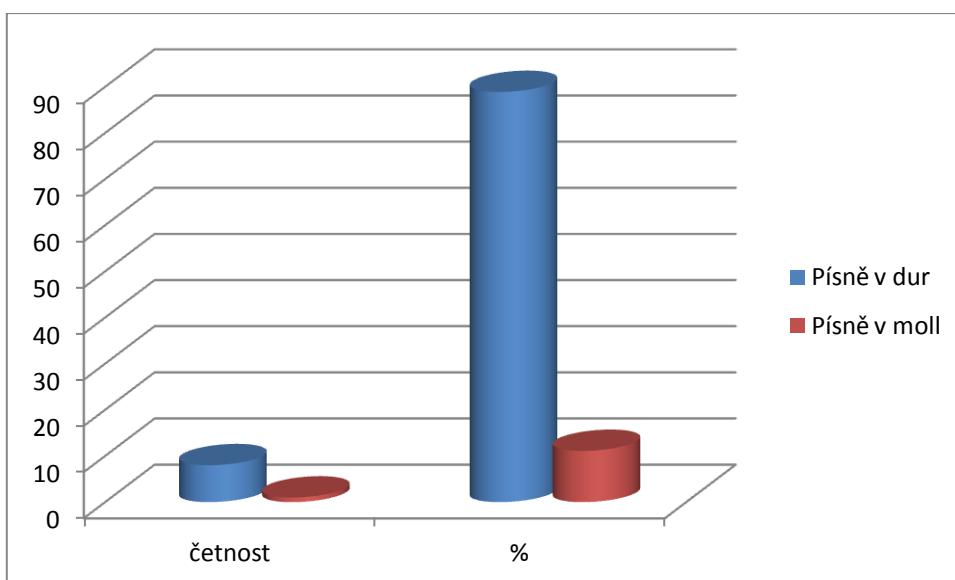
Rozbor písní

Graf č. 16: Lidové a umělé písně

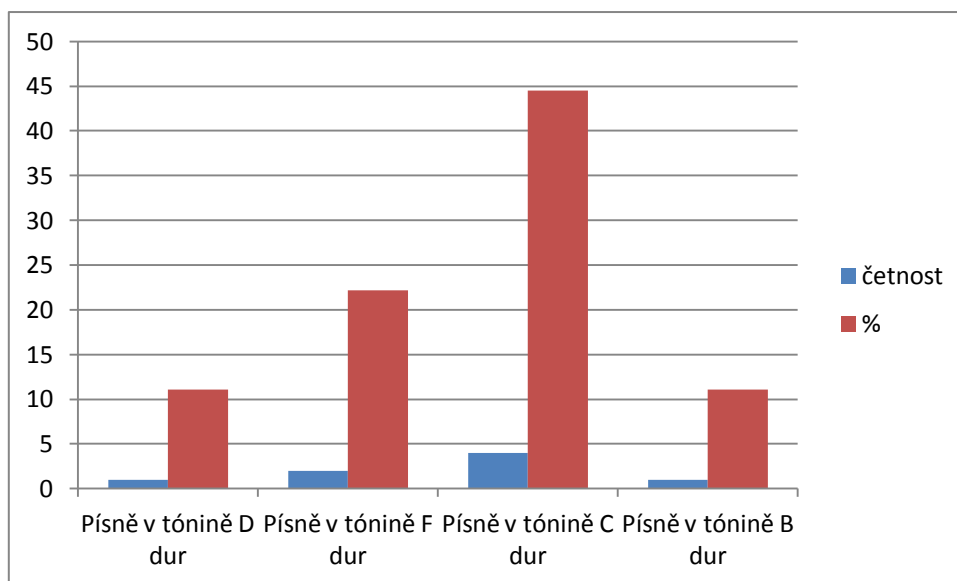
Jenom u jedné písně známe jejího autora, ostatní písně patří lidové.

Graf č. 17: Tónorod

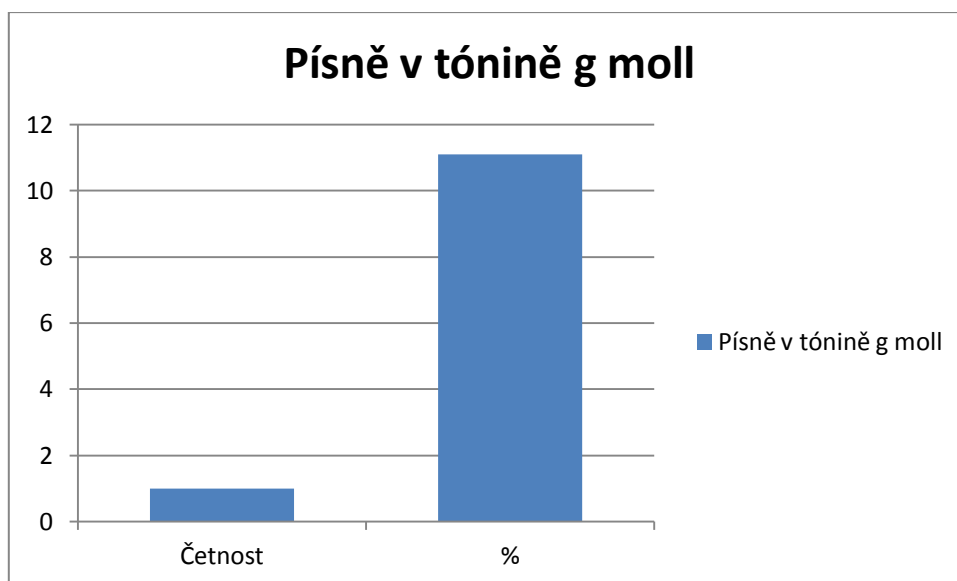
Pouze jedna píseň je napsána v mollové tónině.

Graf č. 18: Tóniny v dur

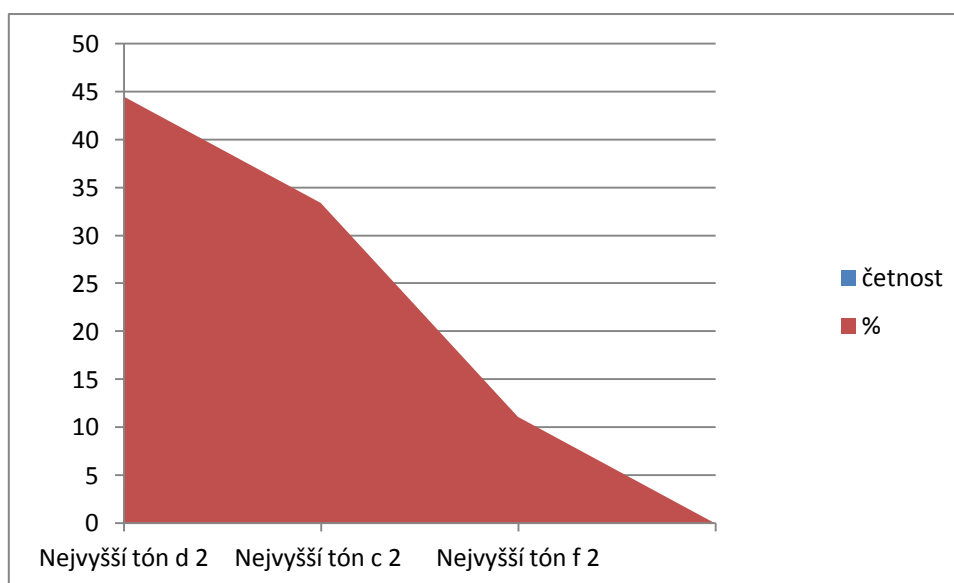
Polovina písní se zpívá v tónině C dur.

Graf č. 19: Tóniny v moll

Jediná mollová píseň nacházející se v této učebnici je psána v tónině g moll.

Graf č. 20: Nejvyšší tón

Nejfrekventovanějším nejvyšším tónem je opět d^2 a pouze jedna píseň dosahuje až na tón f^2 .

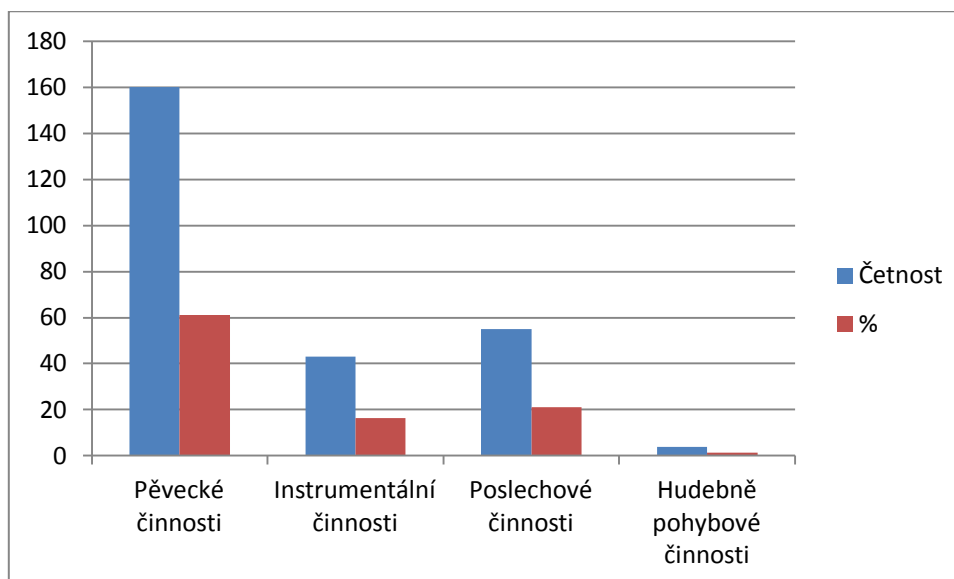
Tuto publikaci považuji za méně vhodnou k výuce hudební výchovy na základní škole vzhledem k tomu, že postrádá některé zásadní informace. Především jako nevhodná se jeví absence poslechových a hudebně pohybových činností, rovněž pro některé učitele mohou představovat problém chybějící akordické značky sloužící k harmonickému klavírnímu doprovodu písní.⁵¹

Závěrečné zhodnocení všech výše zmíněných učebnic určených pro 4. ročník základní školy

Zhodnocení současných učebnic hudební výchovy mi přineslo nejen velký přehled různých možností aktivit, které knihy nabízejí, ale také mnoho nápadů využitelných ve školní praxi. Nejvíce frekventovanými hudebními činnostmi jsou pěvecké a poslechové, v množství instrumentálních a hudebně pohybových činností spatřuji jisté nedostatky. Počty všech základních hudebních činností obsažených ve všech zmíněných učebnicích nalezneme v níže uvedeném grafu.

⁵¹ DANIEL, Ladislav. Sedmihlásek, Hudební výchova pro 4. Ročník základní školy. Praha: Panton International Mainz, 1999. ISMN -2050-0677-8

Graf č. 21: Zařazení všech čtyř základních hudebních činností do učebnic hudební výchovy

Více jak polovina všech činností je pěveckých. Mezi nejméně uvedené činnosti se řadí hudebně pohybové, které jsou zastoupeny pouze v několika procentech.

Závěr kapitoly

Nejpoužívanějšími učebnicemi hudební výchovy jsou v současnosti knihy Marie Liškové. Učebnice mají pestré a veselé ilustrace, které děti zaujmou. Učitelé zde najdou aktivity ke všem základním hudebním činnostem, jež jsou prakticky a přehledně tříděny. Co se týče učebnice Jindřišky Jaglové, byla jsem nadšena repertoárem, jehož velká část se skládá z umělých populárních písní. Chybí však hudebně pohybové činnosti a autorka zařadila malé množství poslechových skladeb. Jan Budík ve své učebnici uvádí velký počet písní, které jsou doplněny druhými hlasy a mnohými instrumentálními doprovody. Specializuje se konkrétně na zobcovou flétnu. Učebnice je vyčerpávající ve všech čtyřech základních oblastech hudební výchovy a její kapitoly jsou logicky a přehledně dělené. V poslední hodnocené publikaci, učebnici Ladislava Daniela, nenajdeme žádné instrumentální, poslechové ani hudebně pohybové činnosti. Zato je učebnice rozšířena o výuku hry na klavír. Autor klade velký důraz na intonaci a improvizaci v hodině, avšak z hlediska výstupů RVP ZV je tato učebnice nedostačující. Ke všem zmíněným učebnicím hudební výchovy vyšly metodické příručky pro učitele. V nich se nachází rozšiřující učivo, informace a metodické pokyny pro práci s učebnicí. Pokud bych si měla vybírat z této nabídky učebnici pro vlastní praxi, nemohu

jednoznačně říci, kterou knihu bych zvolila. Svým členěním a obsahem mě nejvíce zaujala kniha Jana Budíka, ilustracemi zase Jana Laudová v učebnici Marie Liškové a zvoleným repertoárem Jindřiška Jaglová. Jako jedinou bych si nejspíše nevybrala učebnici Sedmihlásek, hudební výchovu pro 4. ročník základní školy od Ladislava Daniela, jehož metody jsou dle mého názoru příliš odborné a repertoár písní nedostačující. Nejlepším řešením by bylo kombinovat obsah všech knih dohromady a vždy podle situace vybrat příslušný materiál.

4. DIDAKTIKA HUDEBNÍ VÝCHOVY

Následující kapitola pojednává o hudebních schopnostech žáků čtvrtého ročníku základní školy. Tyto schopnosti jsou předpokladem pro čtyři základní hudební činnosti – nácvik písně, instrumentální, poslechové a hudebně pohybové činnosti, které jsou v této kapitole podrobně rozebrány. V závěru kapitoly se nachází návod pro organizaci učebního procesu v hudební výchově vycházejícího ze struktury hodiny Ladislava Daniela.

4. 1. Hudební schopnosti

Hudební schopnosti jsou podle Jarmily Lasevičové rysy osobnosti, kvality duševní stránky člověka a jejích psychických procesů, které umožňují úspěšnou hudební aktivitu. V závislosti na vlohách se rozvíjejí výchovou, vzděláním, praktickou hudební činností a přetrvávají po celý život. Pro úspěšný rozvoj je zapotřebí správný věk dítěte a prostředí, ve kterém se nachází.⁵² Podle Františka Sedláka je hudební schopnost předpokladem pro hudební činnost. V činnosti se pak projeví hudební předpoklady, čímž se zvyšuje její kvalita provedení. Díky hudebním schopnostem se vytváří příslušné dovednosti a ty zase rozvíjí dané schopnosti. Kvalita hudebních schopností se mění v závislosti na vlohách, procesech zrání, věku, vlivem výchovy a prostředí.⁵³ Dle mého názoru je tedy pro správný hudební rozvoj žáka velmi důležité, z jakého prostředí a zázemí pochází, kde vyrůstá a jak ho podporuje jeho okolí. Jedině pak může plně rozvíjet své hudební schopnosti. Mezi tyto schopnosti výše zmínění autoři řadí:

Schopnosti sluchově percepční

Hlavní složkou těchto schopností je sluchová citlivost pro rozlišení vlastností tónu (výška, síla, délka, barva) a rozlišení výškových, rytmických, dynamických a tempových vztahů mezi tóny.⁵⁴ Aby mohl žák nejenom určit tyto kategorie, ale také vnímat nebo dokonce reprodukovat hudbu, musí být schopen soustředění a pozornosti.⁵⁵

Schopnosti sluchově pohybové

Žák by měl přesně a precizně ovládat své pohyby rukou při hře na nástroj a správně

⁵² LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, 33-37.

⁵³ SEDLÁK, František. *Úvod do psychologie hudby I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, s. 11-12.

⁵⁴ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

⁵⁵ SEDLÁK, František. *Úvod do psychologie hudby I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, s. 19-20.

reagovat pohybem těla na hudební podněty.⁵⁶ V knize *Úvod do psychologie hudby I.*, jejímž autorem je František Sedlák, se tyto schopnosti označují jako sluchově motorické. „*Schopnosti sluchově motorické umožňují koordinaci (souhru) činnosti sluchového analyzátoru s motorickým, který inervuje hlasové ústrojí při zpěvu a zajišťuje jemně diferencovanou motoriku prstů a rukou při instrumentální hře.*“⁵⁷ Správná koordinace a jemná motorika je předpokladem pro úspěšnou hru na hudební nástroj.

Schopnosti analyticko-syntetické

Analyticko-syntetické schopnosti tvoří základ hudebního vnímání a chápání. Principem je dokázat oddělit jednotlivé hudebně výstavbové prostředky od skladby, kterou žák vnímá jako celek. Žák pozná melodii a její vlastnosti, rytmus a dynamiku skladby.⁵⁸ Při poslechu skladby by měly být zachyceny vztahy mezi jejími motivy a tématy.⁵⁹

Rytmické cítění

Jde o schopnost prožívat a vnímat rytmus, metrické akcenty a rytmické časové vztahy skladby.⁶⁰ Žák své rytmické cítění uplatňuje také při instrumentálních (při doprovodu říkadla pomocí rytmických orffovských nástrojů) a hudebně pohybových činnostech.

Harmonické cítění

Harmonické cítění je umění vnímat a chápat vztahy mezi tóny akordů a jejich harmonií.⁶¹ Žák dokáže analyzovat akordy, určovat jejich sled a rozpoznat konsonanci nebo disonanci.⁶²

Tonální cítění

Tonální cítění předpokládá vznik harmonického cítění, přičemž žák chápe tonálně výškové vztahy.⁶³

⁵⁶ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

⁵⁷ SEDLÁK, František. *Úvod do psychologie hudby I.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, s. 11-12

⁵⁸ SEDLÁK, František. *Úvod do psychologie hudby I.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, s. 19-20.

⁵⁹ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

⁶⁰ SEDLÁK, František. *Úvod do psychologie hudby I.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, s. 19-20.

⁶¹ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

⁶² SEDLÁK, František. *Úvod do psychologie hudby I.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, s. 19-20.

⁶³ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

Emocionální reakce na hudbu

Jedinec umí reagovat na poslouchanou hudbu, vnímat ji, porozumět a esteticky ji prožívat.⁶⁴ „Emocionální reakcí na hudbu se rozumí schopnost měnit hudební vjemy v emoce a vyjadřovat vlastní emoce hudbou. Tato schopnost vytváří předpoklady pro estetické hodnocení hudebních děl.“⁶⁵

Hudebně intelektové schopnosti

Mezi hudebně intelektové schopnosti patří hudební paměť, kdy je žák schopen si zapamatovat a znovu poznat skladbu. Dále se mezi ně řadí hudební představivost, kdy si žák dokáže představit melodii podle notového zápisu. Do hudebně intelektových schopností patří také hudební myšlení, pochopení logiky hudební skladby, estetické hodnocení skladby a hudebně tvůrčí schopnosti. A jako poslední můžeme zařadit hudební fantazii, jež je předpokladem pro interpretaci a dětskou tvořivost.⁶⁶

Předpokladem pro úspěšnost žáků ve výše zmíněných odvětvích hudebních schopností je dobrý hudební sluch. „*V hudební výchově je považován za základ hudební sluch, který je nezbytný pro všechny hudební činnosti. Je vloženě předurčen, ale také podmíněn výchovou.*“⁶⁷ Hudební sluch může být dvojího druhu, relativní a absolutní. Jedinec s relativním hudebním sluchem nedokáže určit absolutní výšku tónu, ale umí rozeznat intervalové vztahy dvou a více tónů a hlasem je reprodukovat. Oproti tomu člověk s absolutním hudebním sluchem dokáže určit zcela přesně výšku znějícího tónu. Relativní hudební sluch tvoří základ pro hudební vnímání člověka a rozvíjíme ho pomocí speciálních hudebních cvičení.⁶⁸

4. 2. Hudební činnosti

„V hudebních činnostech se uskutečňuje spojení hudebních schopností se senzomotorickými funkcemi, s poznávacími a rozumovými procesy. Váží se se zájmy a sklony, postoji, s motivačními strukturami, citovým laděním, temperamentem

⁶⁴ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

⁶⁵ SEDLÁK, František. *Úvod do psychologie hudby I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, s. 20.

⁶⁶ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

⁶⁷ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 34.

⁶⁸ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

Intonační výcvik provádíme dvojí metodou – absolutní a relativní. Absolutní probíhá za předpokladu absolutního sluchu u dětí, avšak pro velmi malý výskyt jedinců s tímto nadáním nenašla širší uplatnění. Vlastně se ani nedá označit za metodu, protože žáci s absolutním hudebním sluchem si nepotřebují nijak při intonování pomáhat. Druhá metoda se nazývá relativní a je dvojího druhu. Intervalová spočívá ve zpěvu z not na základě dokonalé znalosti intervalů. Je vhodná pro hudebně zdatnější žáky. Tonální metoda učí také zpěvu z not, ale s rozdílem, že řeší vztahy jednotlivých tónů k tónice.

i charakterovými vlastnostmi.“⁶⁹ Tvoří základ celé hudební výchovy. Díky nim si žáci osvojují učivo, upevňují dovednosti a vědomosti a získávají zkušenosti. Do hudební výchovy zařazujeme čtyři základní hudební aktivity.⁷⁰ Ty dělíme na hlavní a vedlejší (podpůrné) hudební činnosti. Mezi hlavní patří pěvecké a poslechové a do vedlejších spadají instrumentální a hudebně pohybové činnosti. Hlavní a vedlejší hudební činnosti tvoří základní stavební kámen výchovného procesu a vzájemně se prolínají ve výuce hudební výchovy.

Hlavní hudební činnosti:

Mezi hlavní hudební činnosti řadíme pěvecké a poslechové aktivity.

Pěvecké činnosti

Pěvecké činnosti představují nejpřirozenější formu hudebního projevu dětí a také hlavní složku hudebních činností. Řadíme mezi ně jakýkoliv projev související s tvořením zpěvního hlasu. „*V hudební výchově se pěvecké činnosti realizují formou hlasových, pěveckých, artikulačních, vokálně intonačních a vokálně rytmických cvičení, dále při vokálně tvořivých projevech, při osvojování, docvičování či opakování písní, při dvojhlasém a vícehlasém zpěvu, prozpěvování motivů a úryvků poslechových skladeb, mohou se uplatnit při hudebně pohybových a hudebně dramatických hrách, apod.*“⁷¹ Vyznačují se zpěvem písní, melodizací slov a říkadel a ostinátním pěveckým doprovodem.⁷² Patří mezi nejfrekventovanější činnosti pedagogické praxe. Návčik písňe provádíme třemi způsoby: vokální imitací (nápodobou), vokální intonací (zpěvem podle not) a smíšeným postupem (spojením intonace a imitace). Jako nejpoužívanější označujeme metodu vokálně imitační pro svou snadnost a rychlost návčiku. Úskalím této metody může být opakování učitelových nešvarů a chyb, které si žáci vštípí a přijmou za své. Naprosto nevhodný je návčik podle hudební ukázky na zvukovém nosiči. Ta má sloužit pouze jako jeden z motivačních prvků. Oproti tomu nejméně častým, avšak nejvíce přínosným, je návčik intonací.⁷³ „*Předpokladem jeho realizace je soustavný intonační a rytmický trénink – zvládnutí diatonických postupů, volných nástupů a rytmických slabik. Žák si za minimální pomoci učitele dokáže píseň přečíst*

⁶⁹ SEDLÁK, František. *Úvod do psychologie hudby I. Hudební schopnosti a jejich rozvoj*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, s. 12.

⁷⁰ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

⁷¹ SLAVÍKOVÁ, Marie. *Psychologické aspekty hlasové výchovy žáků základní školy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2003, s. 12.

⁷² LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

⁷³ SYNEK, Jaromír. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2004, s.

a zazpívat úplně sám, tedy bez jakékoliv ukázky. Důležitý je vhodný výběr písní odpovídající dané úrovni žáků.⁷⁴ Nezbytný je však také vývoj zdravého a zpěvu schopného hlasu potřebného k správné interpretaci písně. Když žák svůj hlas dobře ovládá, má radost z hudební činnosti a není stresován výsledkem svého výkonu.⁷⁵ Při zpěvu dodržujeme zásady hlasové hygieny. Zpíváme vždy ve vyvětrané a nepřetopené místnosti. Nikdy nepřepínáme sílu hlasu ani jeho výšku a nezpíváme při hlasové indispozici. Před zpíváním písně se krátce rozezpíváme, aby se nám prokrvily hlasivky. Hlasová hygiena také souvisí s hygienou duševní. Hlasu prospívá dostatek spánku i aktivního odpočinku.⁷⁶

Poslechové činnosti

Základem poslechových činností je proces vnímání hudby, který je komplexní, analyticko-syntetický a odráží jednotlivé výrazové a významové složky hudebního díla ve vědomí člověka. „*Psychologie hudebního vnímání se zaměřuje na dynamiku procesu subjektivní analýzy a prožívání hudby. Podle míry aktivního a uvědomělého vnímání a stupně využití zkušeností rozlišuje hudební psychologie tři základní pojmy související s hudebním vnímáním: percepce, apercepce a recepce hudby.*“⁷⁷ Cílem poslechu je porozumět hudebnímu sdělení, prostoupit do světa hudby a poznat její zákonitosti. Žáci se poslechem seznamují s hudebně vyjadřovacími prostředky, hudebními formami a hudebními nástroji. Pomocí nástrojů se učí hudbu vytvářet a doprovázet. Poslechové činnosti jsou spjaté s ostatními hudebními činnostmi. Základem je doplňování neúplných melodií, melodizace slov a říkadel, instrumentální doprovody, atd. Díky těmto činnostem jsou žáci lépe připraveni na poslech písní a skladeb. U skladeb žáci určují hudební prostředky a popisují asociace, které je při poslechu napadají. „*To vše umožňuje získávat zkušenosti s výrazovými možnostmi hudební řeči, postupně se učit poznávat skutečné umělecké hodnoty, pěstovat vztah k umělecké hudbě, učit se poslouchat hudbu soustředěně a uvědoměle.*“⁷⁸ Také jakýkoliv tělesný pohyb podle hudby je předpokladem jisté kvality poslechových dovedností. Poslech je prvním

⁷⁴ SYNEK, Jaromír. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2004, s. 24.

⁷⁵ HOFFMANN, Karl. *Methodik Musikunterricht*. Berlin: Akademie der Pädagogischen Wissenschaften der Deutschen Demokratischen Republik, 1976, s. 35-37.

⁷⁶ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

⁷⁷ HOLAS, Milan. *Malý slovník základních pojmů z hudební pedagogiky a hudební psychologie*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2001, s. 74.

⁷⁸ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 35.

krokem k výchově vnímavého a pozorného posluchače.⁷⁹ Pokud žákům připravuje učitel poslech vlastní hry na hudební nástroj, je jeho povinností dílo dobře prostudovat. Jen při jeho řádné znalosti může učitel vést žáky ke správnému pochopení skladby.⁸⁰

Vedlejší (podpůrné) hudební činnosti

Mezi vedlejší podpůrné činnosti řadíme instrumentální a hudebně pohybové aktivity.

Instrumentální činnosti

Instrumentální činnosti rytmicky podporují zpěv a jsou základem pro všechny ostatní činnosti. V instrumentální hře je využívána hra na tělo, orffovské rytmické i melodické nástroje a hra na zobcovou flétnu. Jednoduché hudební nástroje podporují rytmické citění žáků, zpěv obohacují o jednoduchý doprovod a učí žáky přesné intonaci.⁸¹ Většinou se používají k vícehlasé hře rytmických ostinat pro doprovod říkadel. Také mohou sloužit pro přede hry, mezihry nebo do hry. Orffovský instrumentář je silným motivačním prvkem, a proto by měl učitel zodpovědně vybrat vhodné nástroje k příslušným aktivitám. Melodizace říkadel pomocí jednoduchých nástrojů většinou probíhá v pentatonice⁸² „s respektováním veršové shody.“⁸³

Hudebně pohybové činnosti

Pro děti mladšího školního věku označujeme pohyb jako jednu z nejpřirozenějších a nejučinnějších aktivit pro navázání kontaktu s hudebním dílem. Tělesný pohyb je vývojově danou potřebou dětí, která podmiňuje jejich tělesný, intelektuální a citový vývoj. Hudebně pohybová výchova poskytuje dětem příležitost k sebevyjádření pomocí emocí, poznávání a ověřování hudebních zákonitostí, rozvíjí kreativní schopnosti a estetické citění. Pohybová aktivita dětem přináší radost, relaxaci, uspokojení z pohybových her a z dosažení maximálního pohybového výkonu. Přispívá ke správnému držení těla, všestranné pohyblivosti a obratnosti a zkulturnuje dětský projev. Pohyb spojený s hudbou zaměstnává velké svalové skupiny, které při učení obvykle zůstávají v nečinnosti. To má blahodárny vliv nejen na růst svalstva, ale také na činnost mozku. Díky aktivizaci mozkových oblastí, které jsou zodpovědné za pohyb,

⁷⁹ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

⁸⁰ CMÍRAL, Adolf. *Hudební didaktika v duchu zásad Jana Amose Komenského*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 174-175.

⁸¹ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-37.

⁸² **Pentatonika** je tónový systém, který má pět stupňů v rámci oktávy (pente je řecky pět). Základem je bezpůltónová pentatonika c, d, e, g, a. Co je to pentatonika. In: *Pentaton.cz* [online]. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <http://www.pentaton.cz/cs/info/co-je-pentatonika>

⁸³ JENČKOVÁ, Eva. *Hudba v současné škole, tóny jara*. Hradec Králové: Tandem, 2007, s. 5.

mohou relaxovat ty části mozku, jež byly zatíženy duševní aktivitou dětí při učení. Mezi podmínky estetického pohybu patří koordinace pohybu (hrubá i jemná motorika) jak bez hudby, tak s hudbou, rytmičnost a pružnost pohybu v souladu s hudbou, uvědomělý pohybový projev a sebekontrola.⁸⁴ Plní různé společenské funkce hudby, například tanec nebo pochod, který se dříve používal především pro vojenské účely.⁸⁵ Esteticky kultivují pohyb spojený s hudbou. Pohybem doplňujeme všechny předchozí hudební činnosti. Pomáhají žákům orientovat se ve výšce tónů, jejich délce a pohybu melodie.⁸⁶

4. 3. Organizace hudebního procesu

Náplň hodiny je dána Školním vzdělávacím programem, podle něhož si učitel vytvoří učební plán na daný školní rok. Ten musí obsahovat všechny složky hudební výchovy a vyučovací hodina má svůj daný režim. I když je hlavní činností zpěv, nesmí učitel zapomínat na rozvoj ostatních hudebních dovedností, mezi něž patří hra na jednoduché rytmické i melodické nástroje, poslech skladeb, hudebně pohybová činnost, ale také intonační a rytmický výcvik, základy hudebně naukového učiva a dětská hudební tvořivost. Tu dětem učitel zajistí svým individuálním přístupem, upozaděním svého vyučování a poskytnutím prostoru pro seberealizaci.⁸⁷ „*Důležitým nástrojem učitelské práce je správná mluva, která má být obsahem i formou vždy ušlechtilá. Netřeba podotýkat, že učitel má ve škole mluvit ryzím spisovným jazykem, který musí být prost všednosti a hrubosti.*“⁸⁸ Mdlá a jednotvárná řeč žáky unavuje. Učitel má vystupovat sebevědomě, avšak s klidem, jímž vlídně ovládá třídu a udržuje kázeň. Pokud učitel není sám klidný a vyrovnaný, přenáší svůj neklid na žáky, a tím jeho autorita a kázeň třídy kolísá. Učitel by měl postupovat podle logicky i metodicky správného postupu lidského poznání: od známého k neznámému, od konkrétního k abstraktnímu a od jednoduššího ke složitějšímu.⁸⁹ „*Pořadí a časové rozvržení jednotlivých částí*

⁸⁴ JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové: Tandem, 2002, s. 9 – 16.

⁸⁵ ILLING, Robert. *Pergamon dictionary of musicians and music, volume two, music*. Oxford: Pergamon press, 1966, s. 121.

⁸⁶ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, S. 33 – 40.

⁸⁷ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33 – 40.

⁸⁸ CMÍRAL, Adolf. *Hudební didaktika v duchu zásad Jana Amose Komenského*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 157.

⁸⁹ CMÍRAL, Adolf. *Hudební didaktika v duchu zásad Jana Amose Komenského*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 157 - 170.

*hodiny hudební výchovy nastínil doc. L. Daniel ve struktuře hodiny a tím i určitý řád a systém.*⁹⁰

1. Úvodní pozdrav, píseň	3 – 5 min
2. Hlasová, sluchová, dechová cvičení	3 – 5 min
3. Intonační výcvik	3 – 5 min
4. Rytmický výcvik	3 – 5 min
5. Pohybová chvílka, improvizace	3 – 5 min
6. Hlavní část hodiny (nácvič písně, vytváření doprovodů, poslech, hra na flétnu apod.)	15 – 20 min
7. Opakování, závěr	

Do hlavní části hodiny řadíme pouze jednu z hlavních činností – nácvič písně, hru na nástroje, poslech nebo pohyb. Ostatní části jsou oproti hlavní části hodiny krátké. Prolínají se nebo navazují na sebe a případně dle potřeby je také můžeme zaměňovat.⁹¹

Závěr kapitoly:

Klasifikace hudebních schopností představuje všechny soubory schopností, které jsou nutné pro realizaci všech základních hudebních činností v hudební výchově v základní škole. V praxi sice předpokládáme, že žáci budou mít většinu uvedených schopností, avšak některé z nich u žáků nalezneme v opravdu elementární podobě. Rozvoj hudebních schopností závisí především na výchově a zázemí žáka a v neposlední řadě na přístupu učitele. Hudební činnosti se dělí na hlavní a vedlejší (podpůrné). Hudební činnosti můžeme chápat jednotně a propojeně, kdy jedna činnost přerůstá do druhé. Například nácvič písně předchází její poslech a následně pohybová aktivita, která píseň doprovází nebo poslech hudby doplněný hrou na orffovské nástroje a další. Pro hlavní činnost hodiny si můžeme vybrat jakoukoliv z hlavních nebo vedlejších základních hudebních činností. Neměli bychom však opomenout zapojit zpěv do každé hodiny, kterým rozvíjíme všechny základní hudební schopnosti. Co se týče organizace hudebního procesu, zvolila jsem pro ukázkou časové rozvržení jednotlivých částí hodiny Ladislava Daniela. Obecně však platí pravidlo, že začátkem hodiny (10 minut) by mělo proběhnout zahájení hodiny, rytmičká, artikulační, hlasová a improvizáční cvičení. Pak následuje hlavní část hodiny (20 minut), která se věnuje jedné ze základních hudebních činností, a nakonec přichází zbylé základní hudební aktivity (15 minut).

⁹⁰ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 38.

⁹¹ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 33-38.

5. HUDEBNÍ PROJEKT

Význam slova projekt pochází z latinského *proicio* (hodit, vrhnout vpřed), kterým se označuje plán nebo záměr jasně a srozumitelně navrženého úkolu. Ten směřuje ke konkrétnímu cíli, rozvíjí řadu dovedností a vytváří příjemnou atmosféru, jež je naplněná motivací a aktivitou. Každý projekt se zaměřuje na určité téma. Je jakýmsi rámcem, v jehož mantinelech se odehrává výuka založená především na činnostních metodách. Projektové vyučování upouští od memorování a přináší podmínky, díky nimž se mohou žáci aktivně zapojit do výuky. Určitý stupeň nesnadnosti a překážek udržuje žákův zájem a pozornost.⁹² „Projektová výuka nabízí po všech stránkách vhodnou metodu k rozšiřování znalostí a dovedností. Proto je vhodné v dnešní době, kdy klesá morálka a kázeň žáků, zařazovat do výuky prvky, které žáky zaujmou.“⁹³ Projektovým vyučováním žáci nabydou nových zkušeností, naučí se spolupracovat ve skupině a získají znalosti i praktické dovednosti. Projektová výuka zavedená do hudební výchovy vede žáky k pochopení významu hudby v širším kontextu vzdělávání (hudebnosti). Může se jednat o propojení hudebně teoretických a praktických disciplín buď pouze v rámci hudební výchovy, nebo v rámci několika dalších vyučovacích předmětů. Mezi ně můžeme zařadit výtvarnou výchovu, český jazyk, dramatickou výchovu nebo také vlastivědu a přírodovědu. Obecně u projektů sledujeme následující kritéria, díky kterým je rozdělujeme podle účelu, navrhovatele, prostředí, počtu žáků, časového rozsahu, způsobu organizace, velikosti a informačních zdrojů.⁹⁴ Informace o projektu zahrnují věk žáků, cíle vlastní a podle RVP ZV, metody výuky, časovou dotaci, a integrované oblasti. Projektová výuka se v poslední době stává velmi oblíbenou nejen v hudební výchově, ale i v dalších vyučovacích předmětech. Dává možnost všem žákům zapojit se aktivně do výuky a učí žáky novým věcem nenásilnou formou.

Můj vlastní hudební projekt slouží jako rozšiřující materiál pro výuku hudební výchovy ve 4. ročníku základních škol. Téma Cirkus prostupuje celým projektem, jenž obsahuje činnosti pěvecké (nácvič písňe), instrumentální (komplexní práce s říkadlem), poslechové (práce s poslechem) a hudebně pohybové. Výše zmíněné čtyři základní

⁹² BUGYÍKOVÁ, Denisa (2006). *Využití projektové metody v hudební výchově* [diplomová práce]. Praha: PdF UK.

⁹³ ŠRÁMKOVÁ, Kateřina (2012). Didaktika hudební výchovy v současném systému vzdělávání. *Teoretické reflexe hudební výchovy*, roč. 8, č. 1, s. 4. ISSN 1803-1331.

⁹⁴ SÝKOROVÁ, Lucie (2010). *Projektové vyučování a jeho využití v současné škole* [diplomová práce]. Praha: PdF UK.

hudební činnosti člení projekt do čtyř podkapitol. Časové rozvržení prvních dvou hudebních činností má časovou dotaci 45 minut a následující dvě části projektu 25 minut. V případě poslechových a hudebně pohybových činností musí být hodina doplněna o další aktivity. Pro hodinu pěveckých činností je vytvořena vlastní píseň s názvem Cirkus. V instrumentálních činnostech se tematicky pracuje s říkadlem Medvědí rozcvička, které zahrnuje doprovod pomocí orffovských nástrojů. Do poslechových činností se řadí skladba Cirkus z cyklu klavírních skladbiček Ladův rok od Miloše Vacka. Na závěr jsou zvoleny činnosti hudebně pohybové, jež doprovází píseň Cirkus.

Základní informace o projektu:

Téma:	Cirkus
Věk:	9-10 let
CÍLE PRÁCE CELÉHO PROJEKTU PODLE RVP ZV, OČEKÁVANÝCH VÝSTUPŮ PRO 2. OBDOBÍ⁹⁵:	
Pěvecká činnost:	Žák zpívá intonačně čistě, využívá získané pěvecké dovednosti a správně hospodaří s dechem při interpretaci skladby.
Instrumentální činnost:	Žák realizuje pomocí svých individuálních schopností a dovedností doprovod na jednoduché hudební nástroje.
Práce s poslechem:	Žák pozorně vnímá znějící hudbu, rozpozná v jejím proudu některé z užitých hudebních výrazových prostředků. Upozorní na metroritmické, tempové, dynamické i zřetelné harmonické změny. Dokáže odlišit tóny podle výšky, síly a barvy.
Hudebně pohybová činnost:	Žák ztvárňuje hudbu pohybem s využitím tanečních kroků.
VLASTNÍ CÍLE PRÁCE CELÉHO PROJEKTU:	
Pěvecká činnost (nácvik písně):	Žák umí zpívat danou píseň, správně intonuje a rytmičuje. Žák správně pěvecky dýchá a dobře artikuluje.

⁹⁵ Rámcové vzdělávací programy. In: *Nuv.cz* [online]. [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>

Instrumentální činnosti (návik říkadla):	Žák umí deklamovat říkadlo z paměti, rytmizuje a melodizuje text říkadla. Žák hraje na orffovské hudební nástroje.
Práce s poslechem:	Žák pozná stoupající a klesající melodii a náladu skladby. Žák rozezná dynamiku (p, mf, f, akcent) a tempo skladby (rychlé, pomalé). Žák rozlišuje krátké a vázané tóny (staccato, legato).
Hudebně pohybová činnost:	Žák ztvárňuje hudbu pohybem s využitím tanečních kroků a hry na tělo.

5.1 Pěvecká činnost – návik písně

První část projektu má časovou dotaci 45 minut. Její aktivity jsou rozvrženy podle systému členění hudební jednotky. Začíná dechovým cvičením, následuje cvičení rytmické, artikulační a před samotným zpěvem zde nalezneme rozezpívání a hlasové cvičení. V hlavní části se žáci naučí novou píseň pomocí imitační metody. Ta patří mezi nejjednodušší a nejjednodušší metody náviku písně.

Metoda náviku: imitace

Délka náviku: 1 vyučovací hodina (45 min)

Předpokládané další integrované oblasti: výtvarná výchova, matematika

Charakteristika písně: Píseň s názvem „Cirkus“, kterou jsem sama pro svou diplomovou práci složila, koresponduje s celým tématem projektu. Třemi slokami pojednává vtípnou formou o všem, co se v cirkuse nachází. Je napsaná v tónině F dur v čtyřčtvrtovém taktu v mírně rychlém tempu. Skládá se ze čtyřtaktů a její písňová forma je a-b. Píseň má pravidelný rytmus, který vychází z jejího textu.

Pomůcky: Noty a text písně, klavír, obrázkové pomůcky (spojovačka, puzzle, bludiště, omalovánka)

Motivace:

Obrázky související s tématem cirkusu (viz příloha A) jsou použité v příslušné aktivitě (spojovačka, puzzle, bludiště, omalovánka). Úkolem žáků je zjistit téma vyučovací hodiny na základě obrázků, které jim byly rozdány a s nimiž budou skupinově pracovat. Práce s jednotlivými aktivitami souvisí s jinými vyučovacími předměty základní školy,

tj. matematika (spojovačka čísel) a výtvarná výchova (omalovánka). Dále motivace obsahuje cvičení na logiku (bludiště) a jemnou motoriku (puzzle).

Dechové cvičení:

Význam pro rozvoj zpěvu má dýchání s aktivní účastí bránice a břišního svalstva. Učitel vysvětlí žákům, proč se musí rozcvičit. Stejně jako na tělocviku dělají rozcvičku, aby mohli bezpečně cvičit, tak i v hudební výchově provedou speciální rozcvičku, díky které budou další aktivity pro jejich zdraví bezpečné. Naučí se správný pěvecký nádech a výdech. Žáci se postaví rovně a uvolněně, aby se jim dobře dýchalo.

Žáci nejprve vydechnou všechnen vzduch z plic. Poté provádí dlouhý, hluboký nádech nosem, na chvíli zadrží dech, zklidní se a na slabiku „šššš“ vydechují pomalu všechnen vzduch ven z plic. Poté se prudším výdechem zbaví i veškerého zbytkového vzduchu z plic. Začínáme na výdrži výdechu čtyř dob a postupně výdech prodlužujeme na dob osm.

Volnější varianta:

Učitel řekne dětem, aby si představili, že jsou šašci, kteří mají v ruce bublifuk. Nejdříve žáci vydechnou všechnen vzduch z plic. Poté se správně nadechnou. Nádech vedou směrem do spodní části plic, který stlačuje bránici (vyklenutí břišní dutiny) a zároveň rozšiřuje spodní část hrudníku (volná žebra). Dlaní se dotýkají současně břicha i spodní části žebér, aby si kontrolovali svůj nádech. Pak provádí dlouhý plynulý výdech, při kterém si představují, že foukají do bublifuku. Nakonec vydechnou všechnen zbytkový dech.⁹⁶

Jde o klidnější variantu, kdy dechové cvičení neprovádí na výdrž a „formou soutěže“. Při cvičení učitel kontroluje správný pěvecký nádech a opravuje chyby. Dechová cvičení se neprovádí příliš dlouhou dobu. Musí se dělat uvědoměle, ne mechanicky, stereotypně a samoučelně.⁹⁷

Rytmické cvičení (cvičení paměti):

Žáci z motivace zjistili, že dnešním tématem hodiny bude Cirkus. Proto mají za úkol postavit se do kroužku a vymyslet jakékoliv zvíře, které účinkuje v cirkusu, například:

⁹⁶ SYNEK, Jaromír. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2004, s. 7-8.

⁹⁷ LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 43, 44.

lev, slon, opice, zebra, velbloud, tygr, medvěd, kůň, pes, lama, prase, krokodýl, atd. Jejich úkolem je vytleskat rytmus jeho názvu v návaznosti jeden po druhém. Musí si však zapamatovat i zvířata svých předchozích spolužáků. Nejtěžší úlohu má žák stojící na konci, jehož úkolem je vyjmenovat zvířata všech ostatních spolužáků. Učitel může udávat metrum pomocí bubínku nebo dřívce.

Artikulační cvičení:

Pro přípravu mluvidel učitel rytmicky přesně deklamuje artikulační cvičení. Žáci ho po učiteli opakují všichni najednou nebo učitel vyvolá jednotlivce.

Kotě v bytě hbitě motá nitě.

Myši v koši.

Šel pštros s pštrosicí a s třemi pštrosáčky do pštrosárny.⁹⁸

Dalším cvičením na artikulaci je seznámení s některými složitějšími souslovími dané písně. Učitel je žákům přednáší, záměrně přehání artikulaci a dbá na správnou výslovnost.

Učitel:

Zpět – svět.

Do zvěřince – laskomince.

Šašek, velbloud, slon – hrají na trombon.

Medvěde – povede.

Neslyšné cvičení

Jako další aktivitu na procvičení artikulace jsem zařadila „neslyšné cvičení“. Žáci jsou rozdělení do dvojic. Jeden z dvojice si vymyslí název zvířete, neslyšně ho říká a velmi zřetelně artikuluje. Druhý se ho snaží uhodnout a poté se vymění.

Hlasové cvičení a rozezpívání

⁹⁸ MUSILOVÁ, Jitka. Jazykolamy. In: *Pravopisnecsky.cz* [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z: <http://www.pravopisnecsky.cz/jazykolamy-pra-1143-9322.html>

Rozezpívání

brumendo

ja - ne - ja - ne - ja

ju - ju - ju - ju - ju - ju - ju - ju - ju

Druhé cvičení může učitel oživit následujícími hádankami. Odpovědi na následující otázky se aplikují na melodii druhého cvičení.

Kdo se v cirkuse stará o legraci? Šašek. (Ša-šek, ša-šek, šá - g¹, f¹, e¹, d¹, c¹. Obdobně postupujeme i u dalších odpovědí.)

Kdo žongluje s míčky? Žonglér.

Jaká velká šelma v cirkuse může vystupovat? Puma.

Znáš název malého druhu koně? Poník.

Jak se jmenuje dáma, která předvádí různé pohybové kreace (dáma, která tancuje)?

Tanečnice.

Jaká největší zvířata účinkující v cirkuse a viděl jsi je i na začátku hodiny na obrázku?

Sloni.

Učitel nesmí zapomenout neustále připomínat žákům, aby prováděli správný pěvecký žebelně-brániční nádech a dobře artikulovali.

Vzorové předvedení písně

Učitel žákům zahraje danou píseň s doprovodem a ve správném tempu. Žákům řekne,

at' dobře poslouchají, o čem píseň je. Na klavír hraje v příslušné dynamice, která nebude přehlušovat jeho zpěv.

Cirkus

Hudba
Lucie Milatová

Text
Lucie Milatová

Vesele F C F C7 F

1. Dá - my, pá - ni, po - sad' - te se. Před - sta - ve - ní za - čí - ná se.
2. Co - že tu k vi - dě - ní má - te? Jsou tu pře - ce a - kro - ba - té.
3. Vr - chol - né čís - lo při - chá - zí, na bu - ben se do - pro - vá - zí.

B F Gm C F B F

Cir - kus se zas vrá - til zpět, po ro - ce, kdy ob - jel svět.
Ta - ké ša - šek, vel - bloud, slon, všich - ni hra - jí na trom - bón.
Tan - cuj, tan - cuj, med - vě - de, at' se ti to po - ve - de.

A Dm

R: Má - te - li pár ko - run v hrs ti, za - jdě - te k nám do zvě - řin - ce.

Fine

G C C7

Ne - hlad' - te nás pro - ti srs - ti, dá - me před - nost las - ko - min - ce.

Mezihra
Am Dm Gm C Am Dm Gm C

Porozumění písni

Učitel žákům položí následující otázky:

O čem písnička je? O cirkuse, zvířatech, která v něm vystupují.

Jak dlouho trvalo cirkusu, než procestoval svět? Jeden rok.

Co všechno můžeme v cirkuse vidět? Zvěřinec, akrobaty, šaška, velblouda, slona, medvěda.

Jaké nástroje jsou zmíněné v písni? Trombon, buben.

Vlastní nácvik písně

Pro nácvik písně využije učitel metodu imitace. Předzpívává vždy dvojtaktí a žáci po něm opakují. Vše se odehrává za podpory klavíru. Melodii i text písně se žáci učí rozdělení na skupiny, přičemž každý zpívá jednu část. Poté se zase vystřídají.

Upevnění písně

Až budou žáci dobře ovládat text i melodii písně, může s nimi učitel přejít ke zpěvu za klavírního doprovodu. První sloku písně Cirkus zpívají pouze děvčata a potichu (p), druhou sloku zpívají pouze chlapci středně silně (mf) a třetí sloku zazpívají všichni najednou silně (f).

Závěr:

Zpěv patří mezi základní a zároveň nejdůležitější hudební činnosti. Učitel by měl vybírat takové písně, které jsou žákům blízké tematikou, mají přiměřenou úroveň náročnosti a odpovídají jejich zkušenostem a věku. V dnešní době už u žáků není rozvíjena hudebnost v takové míře jako dříve, proto je povinností učitele bojovat proti nezpěvnosti žáků.

5.2 Instrumentální činnost - komplexní práce s říkadlem

Pro instrumentální činnost bylo zvoleno říkadlo s názvem Medvědí rozcvička. Práce s ním trvá 45 minut, proto učitel nemusí hodinu doplňovat dalšími aktivitami. Nejprve jsou žáci seznámeni s textem. Následuje pohybový doprovod, díky kterému si žáci zapamatují a upevní text říkadla. Poslední aktivitou je rytmizace a melodizace říkadla pomocí orffovských nástrojů.

Přehled poznatků a dovedností získaných při této práci: Žák se za pomoci pohybu, rytmických her a melodizace naučí říkadlo. Žák hraje na orffovské hudební nástroje a prohlubuje své rytmického cítění.

Délka nácviku: 25 min

Pomůcky: říkadlo, hádanka, orffovské nástroje, (maska medvěda)

Předpokládané další integrované oblasti: výtvarná výchova a pracovní činnosti, český jazyk

Motivace:

Učitel řekne žákům následující hádanku. Jejich úkolem bude uhodnout, jaké zvíře bude mít hlavní roli v dnešním říkadle.

*„Nosí kabát chlupatý,
tančí po dvou jako ty,
hlavou do stran kymácí,
nepokazí legraci.*

Co je to?“

Medvěd.⁹⁹

(Motivace je rozšířena i na hodinu pracovních činností/výtvarné výchovy, kde žáci vyráběli z papíru medvědí masku, viz příloha B.)

Vlastní text říkadla:

Medvědí rozcvička

*„Hou, hou, hou,
medvíďata jdou.*

*Běží pěkně v poklusu,
rychle kolem cirkusu.*

*Převalí se na koberec,
udělají kotrmelec.*

*Hou, hou, hou,
medvíďata jdou.“¹⁰⁰*

Vlastní nácvik:

Učitel deklamuje říkadlo. Pak ho rozdělí na dvě části, ty jednotlivě přednese a poté nechá děti, aby samy doplňovaly poslední slovo v rýmu.

*Hou, hou, hou,
medvíďata*

*Běží pěkně v poklusu,
rychle kolem*

*Převalí se na koberec,
udělají*

*Hou, hou, hou,
medvíďata*

Další variantou nácviku je, že učitel řekne jeden verš a další verš doplní žáci. Nakonec si celé říkadlo řeknou všichni společně.

⁹⁹ Hádanky. In: *Promaminky.cz* [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z: <http://www.promaminky.cz/hadanky/nezarazene/kabat-265>

¹⁰⁰ Září: Písničky, básničky, říkadla. In: *Mssezdravotnickoupeci.cz* [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z: <http://www.mssezdravotnickoupeci.cz/zari-pisnicky-basnicky-rikadla>

Upevňování říkadla – hra na tělo, pohyb k říkadlu:

Medvědí rozvíčka

Takt: 4/4

Hou, hou, hou, pochodujeme – levá, pravá, 4x (metrum)
levá, pravá, rukama máváme
před tělem doleva, doprava,
doleva, doprava

medvíďata jdou. pochodujeme – začínáme
levou nohou, každý krok
doprovázíme tlesknutím

Běží pěkně v poklusu, do rytmu poklusáváme na 7x (rytmus)
místě, ruce jako při běhu
rychle kolem cirkusu. do rytmu poklusáváme okolo
své osy, ruce jako při běhu

Převalí se na koberec, dřepneme si Takt
udělají kotrmelec. zvednout se ze dřepu, vzpažit,
otočit se okolo své osy

Hou, hou, hou, pochodujeme – levá, pravá, 4x (metrum)
levá, pravá, rukama máváme
před tělem doleva, doprava,
doleva, doprava

medvíďata jdou. pochodujeme – začínáme
levou nohou, každý krok
doprovázíme tlesknutím

Rytmizace a melodizace říkadla:

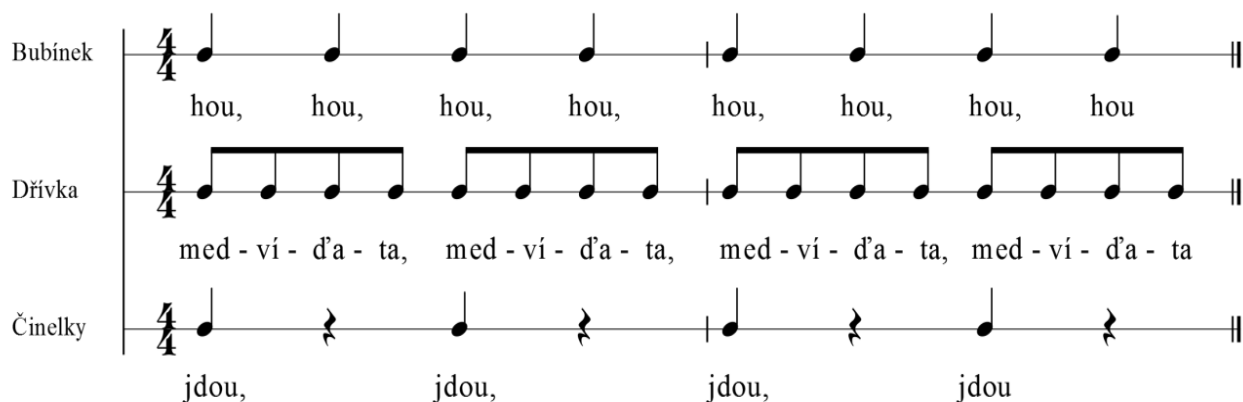
Rytmizace říkadla

Hou, hou, hou, med-ví-d'a- ta jdou. Bě - ží pěk-ně v po-klu-su, rych -le ko-lem cir-ku-su.

5
Pře -va -lí se na ko- be- rec, u - dě- la - jí ko - tr -me-lec. Hou, hou, hou, med-ví-d'a-ta jdou.

Rytmizace říkadla s orffovskými nástroji - rytmické ostinato

Bubínek
hou, hou, hou, hou, hou, hou, hou, hou

Dřívka
med - ví - d'a - ta, med - ví - d'a - ta, med - ví - d'a - ta, med - ví - d'a - ta

Činelky
jdou, jdou, jdou, jdou

Otázky:

- 1) Jaké citoslovce je na začátku říkadla? Hou.
- 2) Kdo jde? Medvíďata.
- 3) Jak se medvíďata pohybují? Jdou.

Melodizace říkadla - model *kukačka*

Hou, hou, hou, med - ví - d'á - ta jdou. Bě - ží pěk - ně v po - klu - su
rych - le ko - lem cir - ku - su. Pře - va - lí se na ko - be - rec, u - dě - la - jí ko - tr - me - lec.
Hou, hou, hou, med - ví - d'á - ta jdou.

Závěr:

Říkadlo je jedním z prvních literárních žánrů, se kterými děti přicházejí do kontaktu. Dá se snadno naučit z paměti, vede děti ke správné artikulaci a obohacuje slovní zásobu. Z pravidelného rytmu a tempa a specifické řečové melodiky vyplývá hudební charakteristika říkadel, která dává příležitost k rozvíjení dětské hudebnosti prostřednictvím řeči a pohybu. Od spontánní řečové intonace říkadel vede cesta k melodizaci.¹⁰¹ Říkadla slouží nejen k deklamaci, ale také k melodizaci a rytmizaci pomocí orffovského instrumentáře.

5.3 Práce s poslechem

Aktivity pro práci s poslechem mají pouze 25 minutovou dotaci. Proto musí učitel doplnit hodinu dalšími hudebními činnostmi. Zařazená skladba s názvem Cirkus zazní hned několikrát. První poslech slouží pro seznámení se skladbou a volným asociacím žáků. Druhý k určení hudebních prostředků a při posledním poslechu provádíme ověření v činnostech.

Předpokládané integrované oblasti: český jazyk, výtvarná výchova

Pomůcky: obrázky cirkusu, kamínky, pastelky, noty skladby Cirkus (viz příloha D)

Časová dotace: 25 minut

¹⁰¹ JENČKOVÁ, E. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové: Tandem, 2002, s. 55-56.

Motivace

Na tabuli učitel připevní obrázky slona, šapitó a tygra s krotitelem (viz příloha C).

S žáky provede krátký rozhovor na téma cirkusu.

Co je na obrázcích?

Kdo další zde může vystupovat?

Kdo z žáků už někdy byl v cirkuse a co tam viděl?

Čím bylo vystoupení doprovázeno?

První poslech

Učitel řekne žákům, aby pozorně poslouchali následující skladbu, soustředili se a zapamatovali si, co jim připomínala. Pak učitel zahraje skladbičku Cirkus, jejímž autorem je Miloš Vacek. Náleží k cyklu drobných skladeb Ladův rok inspirovaným kresbami Josefa Lady, konkrétně k části s názvem Léto. Po doznění poslechu dá učitel žákům volný prostor k vlastním asociacím. Úkolem žáků je popsat, co si představovali, když skladbu poslouchali. Mohou se také inspirovat dalšími obrázky, na nichž je krotitel a tygr, šašek, který si hraje, krasojezdkyně na koni, žongléři nebo tanec medvěda, viz příloha C.

Druhý poslech

Od asociací přecházíme k hudebním prostředkům. Učitel dá žákům instrukce, aby se zaměřili na to, jak skladba zní - „co nám říká hudba“. Položí následující otázky, které si žáci v průběhu poslechu promyslí. Po doznění poslechu učitel znovu žákům otázky připomene a vyzve je, aby na ně odpověděli.

Otázky:

Koho nám hudba připomíná? Šaška.

Kolik částí jsme slyšeli? Dvě. První, druhou a znovu první.

Co šašek dělá v první části a podle čeho jsi to poznal? Pochoduje. To jsme poznali podle doprovodu.

Co se děje ve druhé části skladby? Šašek žongluje s kroužky.

Jaká je melodie skladbičky v této části a co ti připomíná? Melodie skladby je stoupavá a připomíná šaška, který žongluje se stále větším počtem kroužků, až mu nakonec všechny spadnou. Se stoupající melodií má šašek k dispozici další kroužek.

Kolik kroužků, kterými šašek žongloval, jsi napočítal? 4, podle melodie, která vždy

stoupne o půl tónu výš.

Co se děje v opakované první části? Šašek odpochoduje pryč.

Třetí a čtvrtý poslech – ověření v činnostech

Žáci si vezmou papír, na němž je vyznačená pomyslná osa začínající houslovým klíčem, která představuje danou skladbu. Poslechnou si ji ještě jednou a vyznačí následující. Pastelkami vybarví části osy od červené (nejnižší tóny), přes oranžovou až po světle žlutou (nejvyšší tóny) podle toho, jak hlavní melodie stoupá nebo klesá. Ve čtvrtém poslechu kamínky, které mají k dispozici, vyznačí, kde slyší akcent v půlovém nelibozvučném souzvuku (malé sekundě). Po doznění skladby pro kontrolu spočítají kamínky a porovnájí své barevné osy.

Závěr:

Cílem poslechu je porozumění hudebnímu sdělení skladby. Žáci se seznámí s hudebně vyjadřovacími prostředky, hudebními nástroji a naučí se hudbu interpretovat. Díky poslechu dítě rozšiřuje své obzory, rozvíjí představivost a učí se soustředěně naslouchat hudbě. Učitel by si při výběru skladby měl uvědomit, zda koresponduje s daným tématem a co dětem přinese. Výběr skladby je nutné přizpůsobit věku posluchače.

5.4 Hudebně pohybová činnost

Poslední část projektu je navržena pouze na 25 minut. Opět proto hodina musí být doplněna dalšími aktivitami. Návčik pohybu se provádí k písni Cirkus. Tuto píseň již žáci znají z první části projektu. Pokud má učitel ve výuce čas, může obě části propojit do jedné a rovnou se k písni naučit i příslušný taneček. Mezi použité pohybové prvky byl zařazen zkřížený a přísunný krok. Pohybový doprovod je založen na jednoduchých krocích, jejichž varianty se často opakují. Obtížnost pohybové aktivity je přiměřená věku a zkušenostem žáků.

Přehled poznatků získaných při této činnosti: Žák se naučí taneček k písničce Cirkus.

Délka návčiku: 25 min

Pomůcky: klavír, noty k dané písni, prostor na návčik pohybu

Výchozí postavení: Na texty sloky je výchozím postavením je čelem do kruhu, děti mají ruce v bok. Při refrénu utvoří dvojice, ve kterých budou tančit.

Použité pohybové prvky: krok zkřížený, krok přísunný

Text písně:

1. Dámy, páni, posadte se,

Krok doprava, zkřížený krok levou nohou,
krok doprava, přísun levou nohou.

představení začíná se.

Krok doleva, zkřížený krok pravou nohou,
krok doleva, přísun pravou nohou.

Cirkus se zas vrátil zpět,

Levý přísunný krok dopředu, levý
přísunný krok dozadu.

po roce kdy objel svět.

Točíme se kolem své osy.

*Ref. Máte-li pár korun v hrsti,
přijďte na skok do zvěřince,*

Chytíme se za rámě se sousedem levou
rukou a točíme se dokola okolo své osy.

*nehladte nás proti srsti,
dáme přednost laskomince.*

Chytíme se za rámě se sousedem pravou
rukou a točíme se dokola okolo své osy.

Mezihra

Žáci se postaví do výchozího postavení
v kruhu.

2. Co že tu k vidění máte?

Krok doprava, zkřížený krok levou nohou,
krok doprava, přísun levou nohou.

Jsou tu přece akrobaté.

Krok doleva, zkřížený krok pravou nohou,
krok doleva, přísun pravou nohou.

Také šašek, velbloud, slon,

Levý přísunný krok dopředu, levý
přísunný krok dozadu.

všichni hrají na trombon.

Točíme se kolem své osy.

*Ref. Máte-li pár korun v hrsti
přijďte na skok do zvěřince,*

Chytíme se za rámě se sousedem levou
rukou a točíme se dokola okolo své osy.

*nehladte nás proti srsti,
dáme přednost laskomince.*

Chytíme se za rámě se sousedem pravou
rukou a točíme se dokola okolo své osy.

Mezihra

Žáci se postaví do výchozího postavení
v kruhu.

3. Vrcholné číslo přichází,

Krok doprava, zkřížený krok levou nohou,

na buben se doprovází.

Tancuj, tancuj, medvěde,

ať se ti to povede.

krok doprava, přísun levou nohou.

Krok doleva, zkřížený krok pravou nohou,
krok doleva, přísun pravou nohou.

Levý přísunný krok dopředu, levý
přísunný krok dozadu.

Stojíme na místě, 4x tleskneme, 3x
pleskneme.

Vnímání hudby a hudební prožitek dávají děti najevo spontánním pohybem celého těla. Většinou tak reagují na výrazný rytmus, nástrojovou barvu, tempo nebo dynamiku a melodii. Při pohybu děti dávají průchod emocím a rozvíjejí své hudební myšlení. Učí se otevřeně vyjadřovat své pocity, aktivizují své hudební vnímání, koncentraci a schopnost empatie. Díky pohybovým aktivitám dochází k sebevyjádření dětí, rozvoj emoční inteligence a hrubé motoriky.

Závěr kapitoly:

Cílem mého hudebního projektu bylo navrhnout další aktivity, které by doplnily a rozšířily výuku hudební výchovy. V učebnicích hudební výchovy pro čtvrtý ročník základní školy, které jsem porovnávala ve třetí kapitole, mnohdy chyběly aktivity pro všechny čtyři základní hudební činnosti. Proto jsem se rozhodla, že tímto projektem vytvořím doplňkový materiál, jehož aktivity spadají do všech čtyř základních hudebních činností.

6. ZREALIZOVÁNÍ PROJEKTU NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Svůj hudební projekt jsem zrealizovala ve čtyřech vyučovacích hodinách na Základní škole Hronov. První část, nácvik písně a pohybu, proběhla 16. 3. 2017 šestou a sedmou vyučovací hodinu ve třídě 4.A se šestnácti žáky. Pro realizaci projektu jsem dostala k dispozici pouze dvě vyučovací hodiny. Škola mi však vyšla vstříc a nakonec jsem mohla odučit celý projekt ve čtyřech hodinách. Výuka probíhala ve speciální hudební třídě, kde se nacházel klavír a dostatek prostoru pro nácvik pohybové aktivity. Druhá část projektu proběhla 20. 3. 2017 opět v Základní škole Hronov. Tentokrát však ve třídě 4. B se 17 žáky. Pro realizaci druhé části jsem dostala k dispozici šestou hodinu. Sedmá hodina byla přidána navíc. Nebylo jí však téměř zapotřebí, protože práce s poslechem trvala pouze 25 minut. Znovu se vyučovalo v hudební třídě s klavírem a dalšími pomůckami. V příloze E jsou přiloženy formuláře pro přípravu hodin hudební výchovy a v příloze F se nacházejí výstupy natočené na video nahrané na přiloženém DVD.

6. 1 Průběh realizace a přípravy na hodinu hudební výchovy

Nácvik písně

Výuka probíhala v hudební učebně, kam jsem třídu přemístila. Děti jsem rozdělila do čtyř skupin a každé z nich jsem dala jeden úkol k motivaci. Práce, kterou měli dělat, byla pro ně překvapivě lehká, a proto nezabrala tolik času, kolik jsem předpokládala. Žáci bystře odpovídali na otázky a vše věděli. Díky motivaci jsme se dozvěděli, jakým tématem se budeme dnes zabývat. Vysvětlili jsme si, že sportovci, kteří chtějí podat dobrý výkon, musí rozcvičit své svaly. A tak i my, zpěváci, musíme rozcvičit náš dech, mluvidla a hlas. Začali jsme dechovými cvičeními. Pro převážnou většinu dětí byl problémem pěvecký žeberně-brániční nádech, protože u něj měli tendenci zvedat ramena. Proto jsem musela tomuto cvičení věnovat zvýšenou pozornost.

Dále následovalo rytmické cvičení, kdy si děti vymýšlely různá zvířata. Rytmus slabik vytleskávaly a zapamatovaly si i zvířata ostatních. Tato hra probíhala bez menších problémů. Jediným zádrhelem byl závěr aktivity. Děti totiž vyčerpaly většinu známých zvířat účinkujících v cirkuse a nebyly schopné vymyslet další. Proto jsem byla nucena v průběhu hry změnit pravidla. Pokud žáka nenapadlo další zvíře, mohl použít název již zmíněných zvířat. Zvířata se tedy mohla opakovat. Žáci v rámci svých možností vyslovovali slova výrazně a rytmicky přesně.

V artikulačních cvičeních jsme probrali tři jazykolamy. Ty z nich, které děti neznaly, byly značně obtížné na zapamatování. Kvůli tomu se jim hůře vyslovovaly. V opakování sousloví z písně žáci nejen procvičili mluvidla, ale také se seznámili s některými jejími slovy. Neslyšné cvičení jsme bohužel z časových důvodů vynechali.

Rozezpívání a hlasové cvičení proběhlo v pořádku. Nejvíce děti zaujaly variace na rozezpívání v řadě tónů c¹, d¹, e¹, f¹, g¹, f¹, e¹, d¹, c¹. Rychle a hbitě odpovídali na otázky a vzápětí pochopili princip dosazení slov na danou melodii. Rozezpívání v kvintakordu dělalo žákům potíže ve vyšších polohách, protože nejsou zvyklí používat při zpěvu hlavový tón. Do rozezpívání se zapojili téměř všichni žáci. Pouze jeden chlapec se neúčastnil hlasových cvičení ve vyšších polohách.

Samotný nácvik písně jsem začala vlastním předvedením za doprovodu klavíru. Žáci, ke kterým jsem seděla zády, si však stěžovali, že špatně slyší a nerozumí některým slovům. Nejspíš jsem si neuvědomila hlasitost své hry na klavír. Proto jsem jim celý text nejprve přečetla, aby se s ním seznámili a mohla jsem jim položit otázky. Až potom došlo k vlastnímu nácviku písně.

Učení písně probíhalo poměrně rychle. Vždy jsem předzpívala jednu část verše a tu po mně žáci zopakovali. Když jsme tímto způsobem prošli první sloku a refrén, společně jsme zopakovali vše najednou. Stejným způsobem probíhal nácvik druhé i třetí sloky. V průběhu hodiny jsem se dětí ptala na vysvětlení různých pojmů z textu písně, abych si ověřila, zda opravdu všichni rozumí všem jejím slovům. Například co znamená „máte-li pár korun v hrsti“, proč se nemají hladit zvířata „proti srsti“, co to je „laskominka“, apod. Otázky pro děti nebyly vůbec těžké, na vše odpovídaly bez chyby. Při zpěvu jsem dbala na aktivní dodržování všech pěveckých zásad, mezi něž patří správné držení těla, otevírání úst, práce s dechem a výrazem. Na některých žácích bylo poznat, že jim všechny tyto činnosti činí značné potíže. Nejlepší úroveň pěveckých schopností jsem zaznamenala u žáků navštěvujících základní umělecké školy.

Co se týče zpracování přípravy na hodinu, myslím, že jsem splnila skoro vše, co bylo navrženo. Přípravy jsem detailně propracovala. Ve svém výkladu jsem nebyla upozorněna paní učitelkou na žádné zásadní chyby a ani si žádných pochybení nejsem sama vědoma. Podle mého názoru jsem se plynule a srozumitelně vyjadřovala, takže žáci záhy pochopili, jak v jednotlivých aktivitách pracovat. Při rytmickém cvičení došlo k improvizaci, kdy jsem upravovala pravidla během jeho průběhu, přesto se však

aktivita zdařila. Kontakt s dětmi jsem navázala ihned a bez problémů. Na začátku hodiny jsem krátce představila sebe i svůj hudební projekt. Žáky velice zaujalo, že bude z hodiny pořízen videozáznam, a o to poctivěji se snažili píseň naučit. Imitační metoda, zvolená pro nácvik písně se osvědčila a ukázala jako velice efektivní. Žáci si velmi rychle osvojili její melodii i text.

Průběh nácviku hudebně pohybové aktivity

Návaznost hodiny nácviku písně a hodiny s hudebně pohybovou aktivitou se velmi hodila. Děti si dobře zapamatovaly píseň Cirkus a nemuseli jsme se zdržovat dlouhým připomínáním její melodie a textu. Na začátku hodiny jsme si ji ještě jednou zazpívali a potom jsme přešli přímo k nácviku pohybu. Postavila jsem děti čelem do kruhu a sama šla do jeho středu. Tam jsem postupně po slokách předváděla, jak bude vypadat pohybová činnost k dané písni, a děti po mně pohyby opakovaly. Nejdříve jsme tancovali pouze při přeřikávání textu písně, a až později došlo na zpěv bez doprovodu a s doprovodem klavíru. Na úplný závěr jsem děti rozdělila do dvou skupin. Jedna zpívala a druhá tančila. Do společného tance se aktivně zapojili všichni žáci. Někteří žáci však při tanci nebyli schopni dávat pozor na správné držení těla, jiným zase občas dělalo problém dodržení hudebního rytmu. Celkově však byli všichni motivovaní a zapálení pro věc, a to je dle mého názoru jedna z nejdůležitějších věcí hudební výchovy. Bohužel kvůli nedostatku času se skupiny nestačily prostřídat v obou aktivitách. Mojí povinností je pochválit třídu, která rychle a pružně reagovala na mé pokyny a naučila se tento pohybový doprovod. Z videa je zřejmé, že některým žákům činily problém zkřížené kroky a nedokázali se sjednotit v otáčení doleva okolo své osy. I tak si ale myslím, že se výstup povedl.

Přípravy na tuto hodinu jsem měla opět detailně zpracované. Jediným problémem byly mírné nedostatky ve vyjadřování, kdy jsem žákům ne zcela přesně pojmenovala jeden z daných kroků. Občas jsem musela i výchovně zasáhnout. V refrénu, kdy mají děti tančit ve dvojicích, odmítali někteří spolupracovat v náhodně vytvořené dvojici, protože postrádali přítomnost kamaráda. Naštěstí se vše podařilo vysvětlit a překonat počáteční nepříznivost těchto žáků.

Průběh práce s poslechem

Na začátku hodiny jsem dětem ukázala obrázky související s cirkusem. Jejich úkolem bylo zjistit téma dnešní hodiny. Odpověď jsem dostala ihned u prvního obrázku

krasojezdkyně. Dále následovaly otázky, zda už někdy někdo z žáků navštívil cirkus a co tam zažil. Poměrně mě překvapilo, že většina dětí pravidelně chodí do cirkusu. Následoval první poslech. Žáci se pohodlně usadili na bubínky. Podle mých pokynů se u skladby zamýšleli, co jim připomíná a jaké asociace v nich vyvolává. Někteří žáci nevydrželi až do konce poslechu v klidu a neustále měly snahu mi sdělovat své dojmy. Několik dětí hned zaujal nelibozvučný souzvuk, který se několikrát vyskytoval v průběhu skladby. Po jejím doznění jsem s žáky provedla krátký rozhovor. V podstatě mi neřekli téměř žádné nové postřehy, a spíše se drželi námětů z obrázků připevněných na tabuli.

Na otázky týkající se druhého poslechu byli schopni odpovědět pouze žáci navštěvující základní umělecké školy. Pro ostatní děti bylo obtížné i pouhé pojmenování nálady skladby.

Třetí poslech s počítáním nelibozvučných souzvuků děti velmi zaujal. Pro znázornění jejich počtu pomocí kamínků jsem vybrala chlapce, který ve volném čase navštěvuje základní uměleckou školu. Úkolem ostatních žáků bylo také počítání nelibozvučných souzvuků, avšak pouze v duchu. Výsledky žáků se téměř nelišily a každý uměl rozeznat nelibozvučný souzvuk od ostatních tónů melodie.

V poslední aktivitě, v níž probíhalo ověřování v činnostech, žáci vybarvovali pomyslnou osu průběhu melodie. Zobrazovali klesající a stoupající melodii skladby. Nakonec jsme všechny osy porovnali. Osy vybarvené žáky se ve nijak výrazně nelišily. Většina žáků dokázala naslouchat po celou dobu znějící ukázky. Někteří nevydrželi poslouchat do konce. Buď přestali na chvíli vnímat, nebo mi naopak začali v jejím průběhu sdělovat své dojmy. S mojí pomocí byli schopni vyjádřit svůj názor na poslouchanou hudbu. Někteří žáci s dopomocí, jiní samostatně našli vybrané věci znějící v hudbě.

Při zadávání úkolů neproběhly žádné komplikace. Jediným z menších zádrhelů byla poslední aktivita, kdy děti nepochopily, zda mají barevnou osu vybarvovat v celé její délce. Navození kontaktů s dětmi proběhlo bez problému. Co se týká motivace, pro příště bych ji mírně upravila, aby nebylo téma hodiny tak jednoduše zjistitelné. Žáci hned podle ukázky prvního obrázku okamžitě uhodli, o jakém tématu se budeme bavit,

čímž se motivace stala nepříliš zajímavou. Metody použité pro práci s poslechem se daly označit za přiměřené cílům a podmínkám výuky.

Průběh komplexní práce s říkadlem

Jako motivaci pro tuto hodinu jsem zařadila pouze hádanku. Bohužel jsem nemohla odučit hodinu pracovního vyučování, kde by si děti vyrobily masky medvěda. Chvíli žákům trvalo, než přišly na odpověď hádanky. Po hádance jsem jim přednesla celé říkadlo. Následoval nácvik opakováním a poté doplňování jednotlivých veršů a slov do říkadla. Děti se dokázaly rychle naučit jeho slova, takže jsme mohli přejít k nácviku pohybového doprovodu. Poté jsme zrytmizovali říkadlo pomocí dřívěk a tleskání. Všichni žáci se aktivně zapojili do rytmických činností. Melodizace říkadla neproběhla, protože škola, kde jsem projekt realizovala, nevlastní melodické nástroje. Nakonec jsme zrealizovali doprovod s orffovskými rytmickými nástroji. Žákům jsem zadala otázky, jež naváděly ke slovům, která měli pomocí nástrojů rytmizovat. Kdo správně odpověděl, mohl na nástroj hrát. Žákům byla vysvětlena správná technika hraní orffovské rytmické nástroje. Největším problémem bylo překvapivě metrum na buben, které žák neustále hrál jako půlové nebo naopak osminové noty. Nedokázal při své hře vnímat ostatní spoluhráče a přizpůsobit jim svou hru. Ostatním dětem hra na nástroje nedělala větší problém. Zbytek žáků říkal text říkadla a vytleskával jeho rytmus. Tato aktivita se dětem velmi líbila a všichni si chtěli nástroje vyzkoušet, na což ale bohužel nebyl dostatek času. Instrumentální činnosti vzbudily u dětí veliký zájem. Pevně věřím, že paní učitelka poskytne žákům možnost hrát na zmíněné nástroje i v dalších hodinách hudební výchovy.

Aktivity na tuto hodinu jsem obzvláště pečlivě připravovala. Snažila jsem se o plynulé a správné vyjadřování při výkladu a do kontaktu s dětmi vložit osobitý přístup. Zajisté by bylo jednodušší realizovat projekt ve známém prostředí, kdy bych už s žáky měla vytvořený dlouhodobější vztah. Přesto si myslím, že se realizace povedla a byla přínosná nejen pro žáky, ale i pro mě. Díky ní jsem opět získala další zkušenosti ve výuce hudební výchovy.

6.2 Zhodnocení projektu

Na celkové provedení projektu by stačily méně než čtyři vyučovací hodiny. První dvojice aktivit – nácvik písně a pohybové činnosti zabraly bezmála sedmdesát minut. Na druhou dvojici aktivit mi v praxi stačilo pouze šedesát minut. Co se týče otázek

k obrázkům u motivace, byly příliš jednoduché a žáci na ně ihned věděli odpověď. I aktivity ve všech čtyřech základních hudebních činnostech nebyly nijak složité. Žáci si okamžitě zapamatovali pohybová schémata i texty písně a říkadla. Poslechová aktivita patřila nejkratší ze všech a její ověření v činnostech nebylo zcela jednoznačné pro kontrolu. Pokud ale budu projekt hodnotit jako celek, je určitě dobře využitelný v praxi. Provázanost všech aktivit jedním tématem žáky zaujala. Jako nejpřínosnější část projektu bych označila nácvik písně a k ní patřící pohybovou aktivitu. Návrh hodiny s poslechovou činností má ještě rezervy v organizaci a ověření v činnostech, které snad ale v budoucnu odstraním praxí a zkušenostmi.

ZÁVĚR:

Historickou část v úvodu své práce jsem věnovala vývoji předmětu hudební výchova a jejich učebnic. Díky kompilaci a komparaci informací jsem zjistila, že učebnice hudební výchovy byly vydávány v podobě zpěvníků a sloužily pouze jako notová opora pro výuku hudební výchovy. Jako začínající učitelka jsem chtěla zjistit, jaké učebnice pro čtvrtý ročník základní školy jsou nejpřínosnější. Proto jsem vybrala nejpoužívanější publikace, mezi něž patří Hudební výchova 4. Pro čtvrtý ročník základní (obecné) školy, Jan Budík; Hudební výchova 4, učebnice pro 4. ročník základní školy, Jindřiška Jaglová; Hudební výchova pro 4. ročník základní školy, Marie Lišková a Sedmihlásek, hudební výchova pro 4. ročník základní školy, Ladislav Daniel. Mým cílem bylo porovnat tyto učebnice z pohledu zařazení čtyř základních hudebních činností (pěvecké, instrumentální, poslechové a hudebně pohybové), posoudit jejich obsah hudební teorie a analyzovat písně v nich obsažené. V učebnicích jsem hodnotila poměr lidových písní, lidových písní s úpravou autora a autorských písní, tónorod, tóniny a nejvyšší tóny. Zjistila jsem, že ne všechny publikace obsahují aktivity pro všechny čtyři základní hudební činnosti. Proto jsem v praktické části navrhla vlastní hudební projekt, jenž se v rámci jednoho tématu vyjadřuje ke všem čtyřem základním hudebním činnostem a slouží jako oživení výuky hudební výchovy. Abych ověřila jeho aktivity v praxi, zrealizovala jsem hudební projekt na základní škole v Hronově a výstupy jednotlivých činností natočila na video. Nakonec jsem celou svou práci s hudebním projektem zreflektovala a zhodnotila. Projekt je využitelný v praxi, a proto doufám, že určité rozšíření námětů pro výuku přinese i ostatním pedagogům hudební výchovy. Tvorba diplomové práce byla pro mě velkým přínosem nejen kvůli zjištěným informacím, kterými jsem si rozšířila své obzory, ale také zkušenostmi, jež jsem získala díky přípravě i realizaci svého hudebního projektu.

BIBLIOGRAFICKÉ A POUŽITÉ ZDROJE

Literatura:

1. BUDÍK, Jan. *Hudební výchova 4 pro čtvrtý ročník základní (obecné) školy*. 4. vydání. Praha: SPN, 1996, 158 s. ISBN 80-7168-298-5.
2. BUDÍK, Jan. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy, metodická příručka k učebnici*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 9. ISBN 14-380-87.
3. CMÍRAL, Adolf. *Hudební didaktika v duchu zásad Jana Amose Komenského*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, 219 s. ISBN (č. publikace) 860-03-01
4. DANIEL, Ladislav. *Sedmihlásek, Hudební výchova pro 4. Ročník základní školy*. Praha: Panton International Mainz, 1999, 24 s. ISMN -2050-0677-8
5. GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1973, 235 s.
6. HOFFMANN, Karl. *Methodik Musikunterricht*. Berlin: Akademie der Pädagogischen Wissenschaften der Deutschen Demokratischen Republik, 1976, 287 s. Č. publikace 7067982.
7. HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika v profesionální hudební výchově*. 1. Vydání. Praha: Hudební fakulta AMU v Praze, 1995, 79 s. ISBN 80-85883-08-2.
8. HOLAS, Milan. *Malý slovník základních pojmů z pedagogiky a hudební psychologie*. Praha: Hudební fakulta Akademie múzických umění v Praze, 2001, 72 s. ISBN 80-85883-79-1.
9. ILLING, Robert. *Pergamon dictionary of musicians and music, volume two, music*. Oxford: Pergamon press, 1966. Č. publikace 63 - 12684
10. ILLING, Robert. *Pergamon dictionary of musicians and music*. Oxford: Alden press, 1963. Č. publikace 63 – 12684.
11. JAGLOVÁ, Jindřiška. *Hudební výchova 4, učebnice pro 4. Ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2000, 79 s. ISBN 80-7289-011-5.
12. JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové: Tandem, 2002, 320 s. ISBN 80-903115-7-1.
13. LASEVIČOVÁ, Jarmila. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, 195 s. ISBN 80-7042-108-8.
14. LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. Praha: SPN, 1998, 103 s. ISBN 80-7235-045-5.

15. POLEDŇÁK Ivan. BUDÍK Jan. *Abc učitele hudební výchovy*. Praha: Panton, 1968, 121 s. ISBN 401-22-852.
16. POLEDŇÁK, Ivan a Jan BUDÍK. *Hudba-škola-zítřek: Projekt modernizace pojetí a osnov hudební výchovy na ZDŠ*. Praha: Supraphon, 1969, 156 s. ISBN 02-254-69.
17. ROB, Josef, PEŠULOVÁ, Jiřina. *Didaktika hudební výchovy, výběrová bibliografie za rok 1991 a 1992*. Praha: Středisko vědeckých informací Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, 1994, s. 5. ISSN -1210-3683.
18. SEDLÁK, František. *Úvod do psychologie hudby I. Hudební schopnosti a jejich rozvoj*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, 76 s. ISBN 17-256-86.
19. SLAVÍKOVÁ, Marie. *Psychologické aspekty hlasové výchovy žáků základní školy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2003, 105 s. ISBN 55-073-03.
20. SYNEK, Jaromír. *Didaktika hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2004, 68 s. ISBN 80-244-0972-0.
21. GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 2. vydání. Praha: Supraphon, 1990, s. 137 - 138. ISBN 80-7058-131-X.
22. BUGYÍKOVÁ, Denisa (2006). *Využití projektové metody v hudební výchově*. [diplomová práce]. Praha: PdF UK.
23. ŠRÁMKOVÁ, Kateřina (2012). *Didaktika hudební výchovy v současném systému vzdělávání. Teoretické reflexe hudební výchovy*, roč. 8, č. 1, s. 4. ISSN 1803-1331.
24. SÝKOROVÁ, Lucie (2010). *Projektové vyučování a jeho využití v současné škole* [diplomová práce]. Praha: PdF UK.

Internetové zdroje

25. SEDLÁČKOVÁ, Romana. *Česká hudební pedagogika a její profilace od jejího počátečního strukturování až po současný stav*. *E-Pedagogium*[online]. 2003 [cit. 2017-03-03] Dostupné z: <http://epedagog.upol.cz/eped1.2003/mimo/clanek07.htm>
26. GIEBISCH, Roman. *Historické učebnice hudební výchovy a zpěvníky ve fondu SPKK z let 1808-2001*. In: *Npmk.cz* [online]. s. 4-21 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: http://www.npmk.cz/sites/default/files/soubory/publikace/Historicke_zpevniky.pdf

27. GOŠOVÁ, Věra. *Kurikulární reforma* [online]. 2011-04-11 [cit. 2017-03-10].
Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/K/Kurikul%C3%A1rn%C3%AD_reforma
28. Rámcové vzdělávací programy. In: *Nuv.cz* [online]. [cit. 2017-03-10].
Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>
29. Co je to pentatonika. In: *Pentaton.cz* [online]. [cit. 2017-03-17].
Dostupné z: <http://www.pentaton.cz/cs/info/co-je-pentatonika>
30. Kůň. In: *Predskolaci.cz* [online]. 14.12.2010 [cit. 2017-04-3].
Dostupné z: <http://www.predskolaci.cz/wp-content/uploads/2010/12/kun.gif>
31. Slon. In: *cdn6.littlethings.com cz* [online]. 24. 8.2016 [cit. 2017-04-3].
Dostupné z:
<http://cdn6.littlethings.com/app/uploads/2014/08/CircusElephant.jpg>
32. Spojovačka. In: *media1.webgarden.cz* [online]. 11. 9. 2015 [cit. 2017-04-3].
Dostupné z: <http://media1.webgarden.cz/images/media1:5109f72d37321.jpg/003.jpg>
33. Šásek. In: *s-media-cache-ak0.pinimg.com* [online]. 21.11.2011 [cit. 2017-04-3].
Dostupné z: <https://smediacacheak0.pinimg.com/originals/3c/66/6c/3c666cd611790ff3cda7673ef88aa8f1.jpg>
34. Maska. In: *i-creative.cz* [online]. 13.11.2008 [cit. 2017-04-3].
Dostupné z: <http://www.i-creative.cz/2008/11/13/karnevalove-masky-sablony-k-vytisknuti/>
35. Slon na míči. In: *cz.pinterest.com*[online]. 15.3.2013 [cit. 2017-04-3].
Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/177610779034480372/>
36. Šapitó. In: *berousek.cz* [online]. 10.9.2012 [cit. 2017-04-3].
Dostupné z: http://www.berousek.cz/oldber/img/uvod_velka.jpg
37. Tygr. In: *dama-online.cz* [online]. 10.10.2012 [cit. 2017-04-3]. Dostupné z: <http://www.dama-online.cz/wp-content/uploads/2012/10/Krotitel-1.jpg>

Hudebniny

38. VACEK, Miloš. *Ladův rok, cyklus drobných skladeb ve snadnějším slohu pro klavír, inspirovaný kresbami Josefa Lady [hudebnina]: [16 miniatur pro klavír]: Cirkus. Praha: PANTON, 1987.*

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Seznam všech dostupných učebnic hudební výchovy pro 4. ročník

Příloha B: Motivace k nácviku písně

Příloha C: Motivace k říkadlu

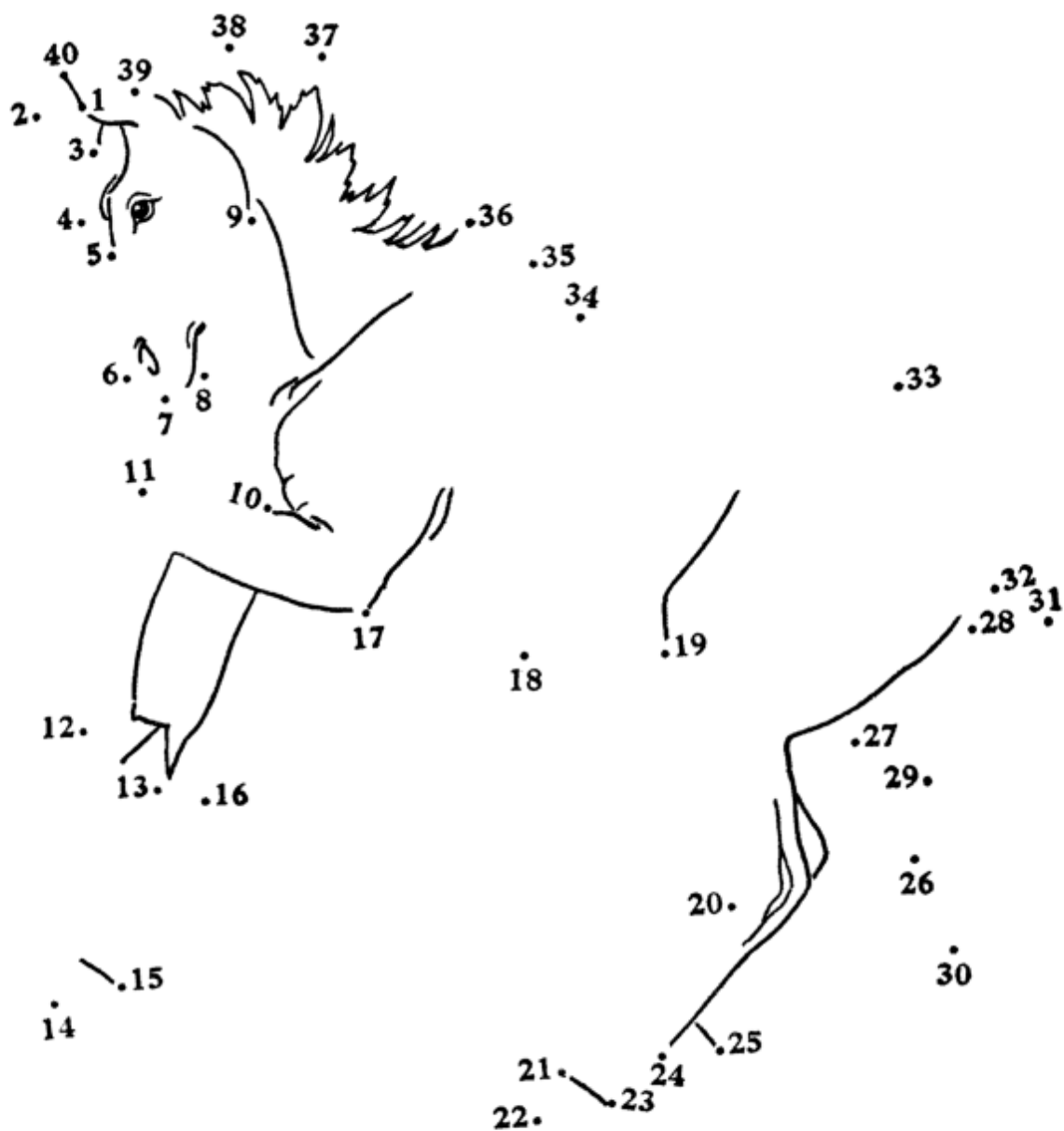
Příloha D: Motivace k poslechové činnosti

Příloha E: Noty pro skladbu Cirkus

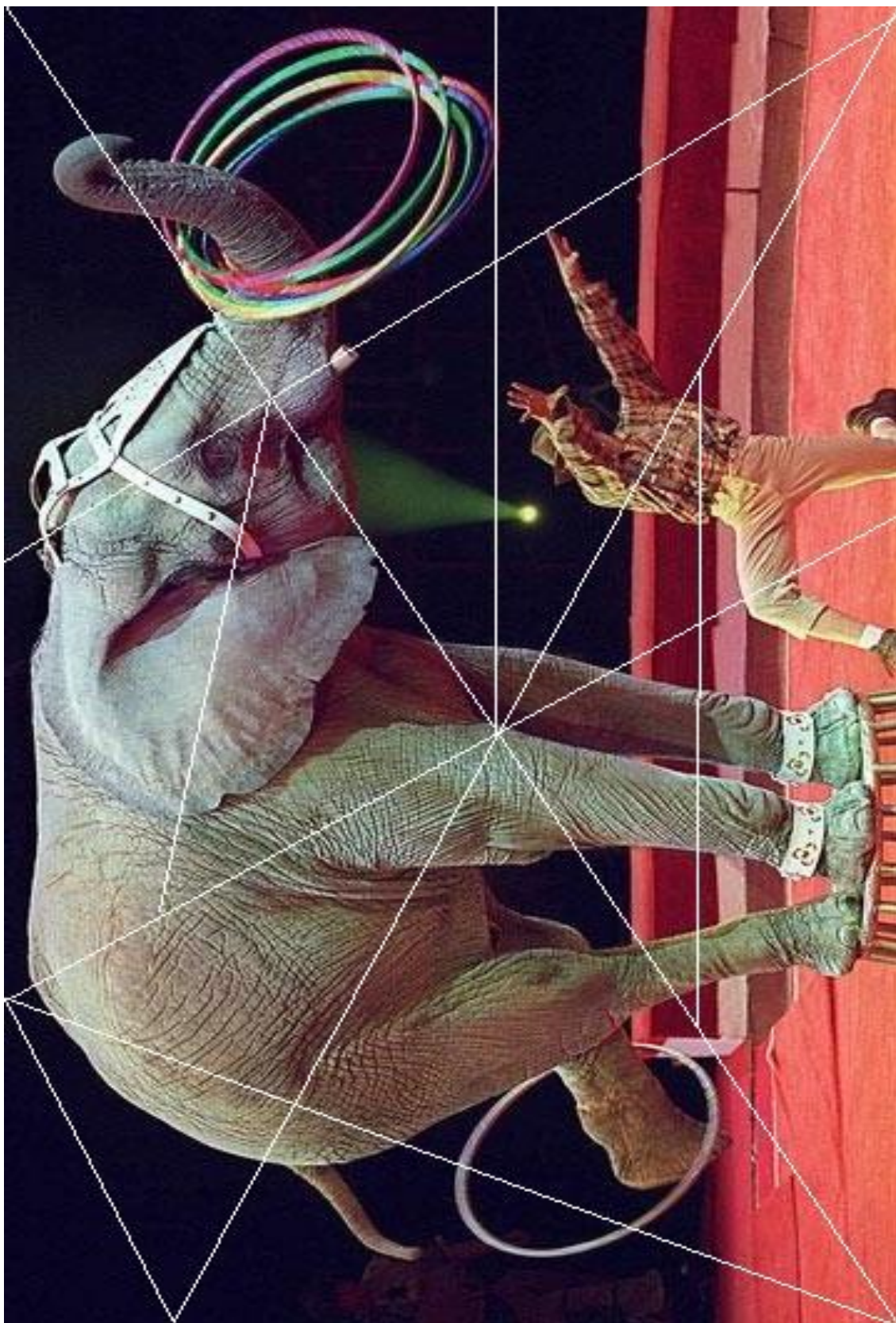
Příloha F: Formuláře pro přípravu hodin hudební výchovy

Příloha G: DVD s realizací hudebního projektu

Příloha A: Motivace k nácviiku písňě

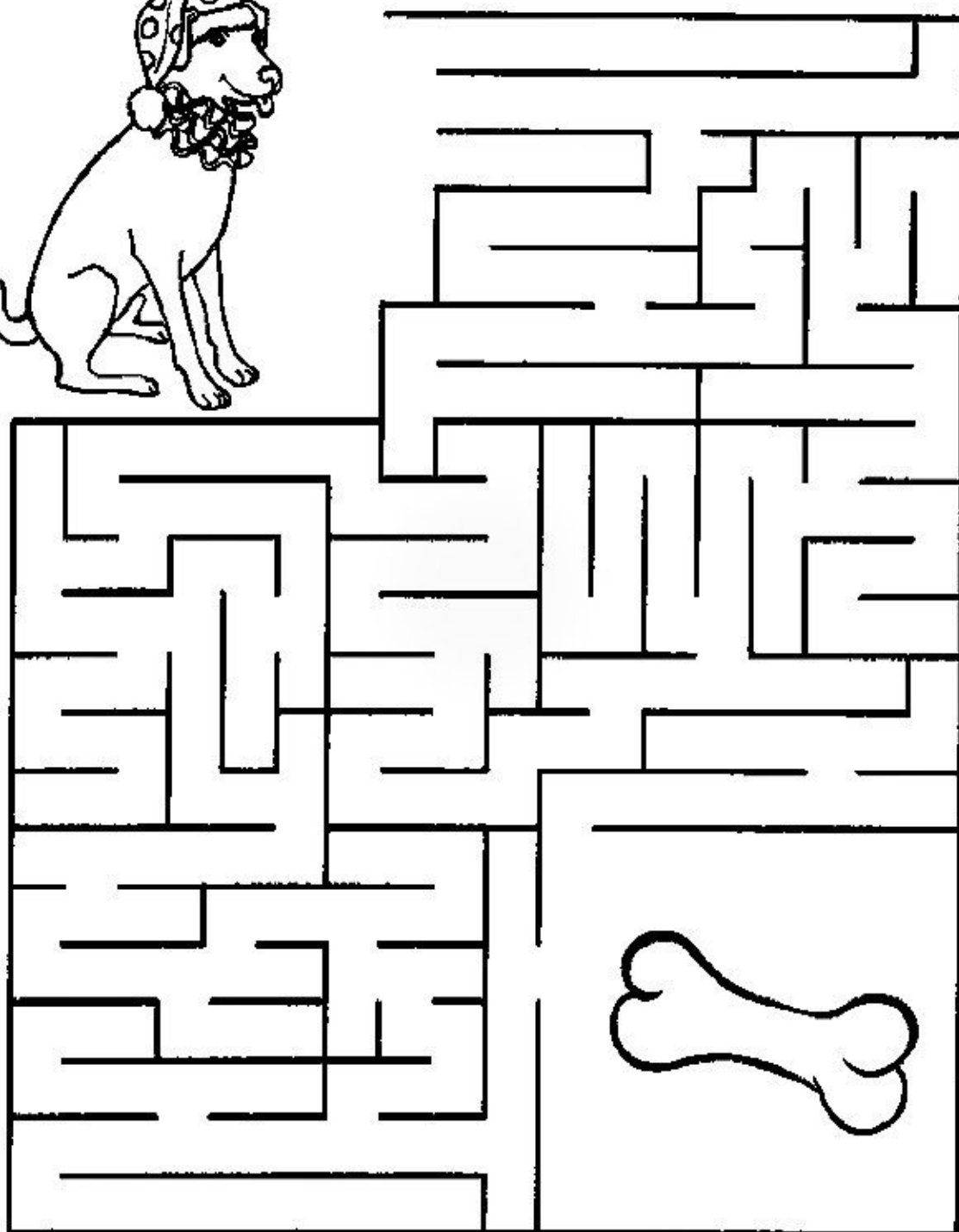

Obrázek č. 1

Obrázek č. 2

Ben nemůže najít svou kost. Ukážeš mu cestu?

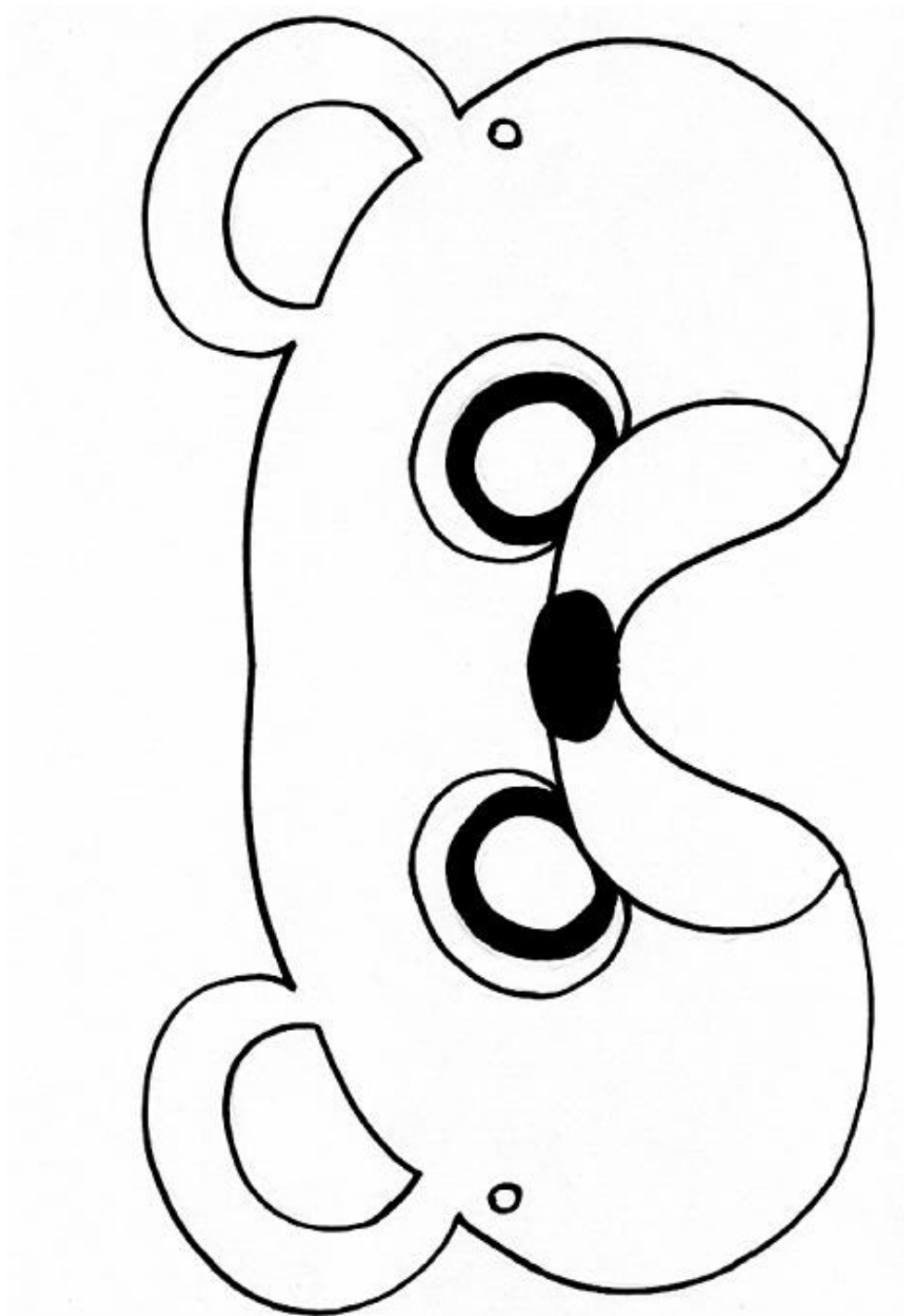

Obrázek č. 3

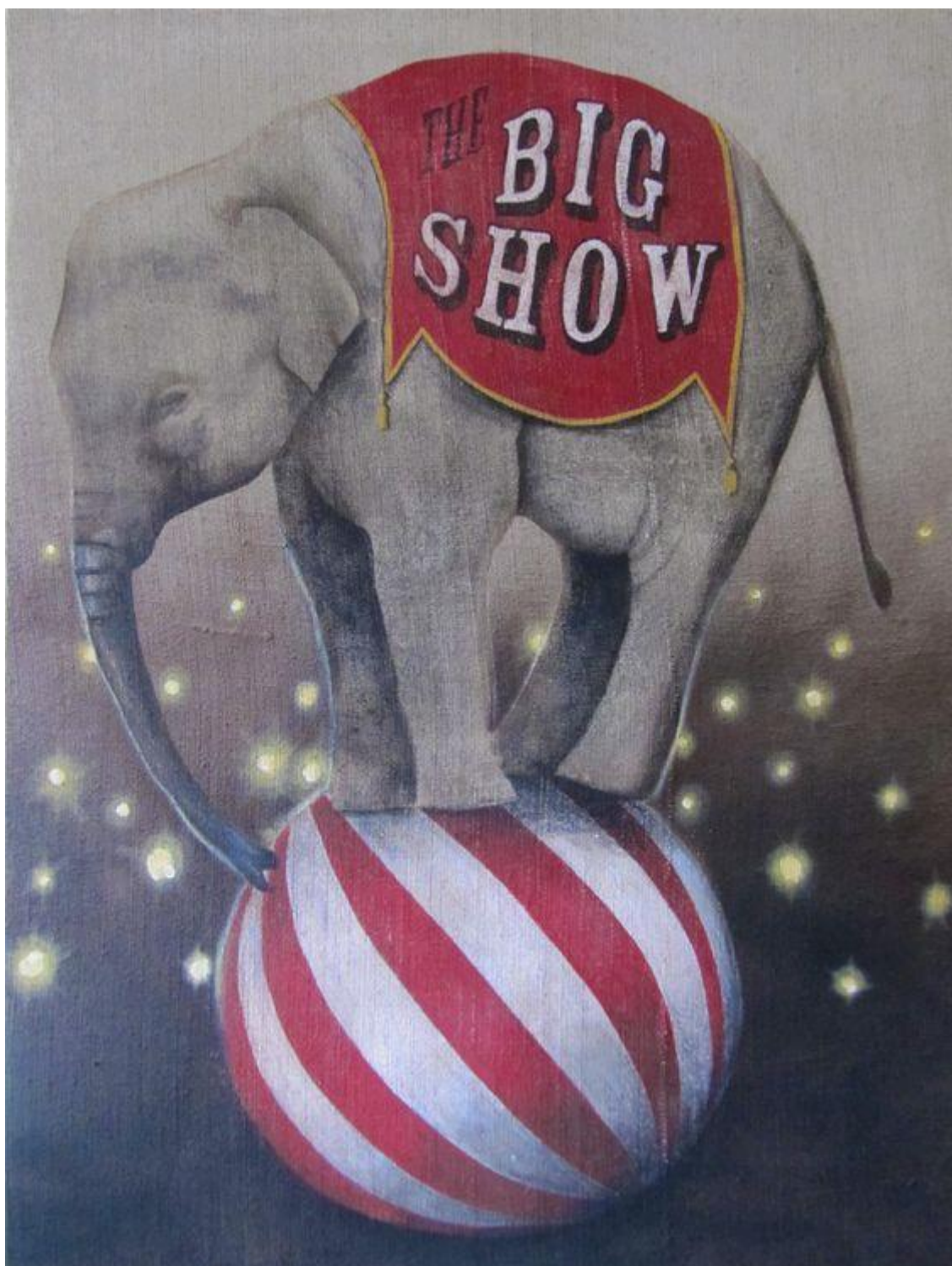
Obrázek č. 4

Příloha B: Motivace k říkadlu

Obrázek č. 5

Příloha C: Motivace k poslechové činnosti

Obrázek č. 6

Obrázek č. 7

Obrázek č. 8

Příloha D: Noty pro skladbu Cirkus

20

CIRKUS

DER ZIRKUS - CIRCUS

Marcia con moto, ben ritmico

The musical score is written for piano in 4/4 time. It consists of four systems of music. The first system begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a dynamic marking of *f*. The right hand has a melodic line with fingerings 3, 2, 1, 4, 1, 2, and a triplet of eighth notes (F#, G, A) with fingerings 5, 3, 3. The left hand plays a bass line with chords and eighth notes. The second system changes the key signature to one flat (Bb) and includes a triplet of eighth notes (Bb, C, D) with fingerings 3, 2, 5. The third system continues the melodic and bass lines with various fingerings. The fourth system changes the key signature to two flats (Bb, Eb) and includes a triplet of eighth notes (Bb, C, D) with fingerings 1, 4. The score concludes with a final chord in the right hand.

P 2521

2 4 5 3 2

Fine

8. 1

ff

p

pp

poco a poco cresc.

8. 1

8. 3 1 2

8.

f

f molto cresc.

ff

8.

mf

cresc.

f

8.

P 2521

8 3
f cresc.
mf
8

8 5
ff
8
f

8
mf
8

mf *poco a poco dim.*
8
8

p *p cresc.* *f* *ff*
8
312131
gliss.
ff
D.C. al Fine

Příloha E: Formuláře pro přípravu hodin hudební výchovy

FORMULÁŘ PŘÍPRAVY

Škola – výchovné zařízení: ZŠ a MŠ Hronov			Třída: 4. A
Škol. rok.: 2016/2017	Předmět: Hudební výchova	Vyučovací hodina: 6.	Učivo: Návčik písňě Metoda: Imitační
Den: 16.	Měsíc: 3.	Rok: 2017	
Cíle: Žák se naučí zazpívat danou píseň z paměti. Žák rozvíjí všechny hudební dovednosti, jako jsou dechová, rytmická, artikulační a hlasová cvičení.			

VLASTNÍ PŘÍPRAVA

Časová orientace	Struktura a metodické postupy	Poznámky a pomůcky
5 min	<p><i>Motivace:</i></p> <p>Děti jsou rozděleny do skupin. Každá dostane jeden úkol – spojovačku, puzzle, bludiště a omalovánku. Když je splní, seznámí s nimi i ostatní žáky. Poté s nimi vede učitel krátký rozhovor:</p> <p>Co vidíme na obrázcích?</p> <p>Jaké bude dnešní téma hodiny?</p>	Pracovní listy se spojovačkou, puzzlem, bludištěm a omalovánkou.
3 min	<p><i>Dechová cvičení:</i></p> <p>Děti provedou žeberně brániční nádech. Na okamžik zadrží dech a pak vydechují „ššš“. Nakonec vydechnou všechny zbytkový vzduch jedním prudším výdechem. Výdech prodlužujeme, začínáme na 4 dobách a končíme</p>	

	<p>na 8 dobách.</p> <p>Učitel řekne dětem, aby si představili, že jsou šašci, kteří mají v ruce bublifuk. Nejdříve žáci vydechnou všechnen vzduch z plic. Poté se správně nadechnou. Nádech vedou směrem do spodní části plic, který stlačuje bránici (vyklenutí břišní dutiny) a zároveň rozšiřuje spodní část hrudníku (volná žebra). Dlaní se dotýkají současně břicha i spodní části žeber, aby si kontrolovali svůj nádech. Pak provádí dlouhý plynulý výdech, při němž si představují, že foukají do bublifuku. Nakonec vydechnou všechnen zbytkový dech.</p>	
3 min	<p><i>Rytmická cvičení:</i></p> <p>Žáci udělají kroužek. Každý si vymyslí jedno zvíře a vytleská rytmus jeho názvu. Musí si však zapamatovat i zvíře předchozích spolužáků a to také vytleskat. Nejtěžší to má ten žák, který jde na řadu jako poslední.</p>	
2 min	<p><i>Artikulační cvičení:</i></p> <p>Na cvičišti čtyři svišti piští.</p> <p>Kotě v bytě hbitě motá nitě.</p> <p>Šel pštros s pštrosicí a třemi pštrosáčaty do pštrosárny.</p> <p>Nejdříve opakují všichni žáci po učiteli výše zmíněné jazykolamy, a pak pouze jednotlivci.</p>	
1 min	<p>Složitější sousloví z písně předříkává učitel, žáci po</p>	

	<p>něm opakují.</p> <p>zpět – svět</p> <p>do zvěřince – laskomince</p> <p>šašek, velbloud, slon – hrají na trombon</p> <p>medvěde – povede</p>	
<p>5 min</p>	<p><i>Hlasová cvičení a rozezpívání:</i></p> <p>Brumendo – g¹, a¹, h¹, a¹ g¹</p> <p>Jane, Jane, Jane, Jane, Já – c¹, d¹, e¹, f¹, g¹, f¹, e¹, d¹, c¹</p> <p>Kdo se stará v cirkuse o legraci? Šašek.</p> <p>Jak se nazývá malý druh koně? Poník.</p> <p>Jaká jsou největší zvířata účinkující v cirkuse? Sloni.</p> <p>Kdo žongluje s míčky? Žonglér.</p> <p>Ju, ju, ju, ju, ju, ju, ju, ju, jů – g¹, a¹, g¹, a¹, g¹, f¹, e¹, d¹, c¹</p>	<p>Klavír nebo keyboard.</p>
<p>15 min</p>	<p><i>Nácvik písně:</i></p> <p>Nejprve učitel zazpívá dětem celou píseň. Po jejím doznění položí žákům následující otázky:</p> <p>O čem je tato písnička?</p> <p>Jak dlouho cirkusu trvalo, než objel svět?</p> <p>Co všechno v tomto cirkusu můžeme vidět?</p> <p>Jaké hudební nástroje jsou zmíněné v písni?</p>	<p>Klavír nebo keyboard, noty s písni Cirkus.</p>
<p>5 min</p>	<p>Nácvik písně provádí učitel předzpíváním dvojtaktí,</p>	

	<p>které po něm žáci opakují.</p> <p><i>Upevnění písně:</i></p> <p>Zpěv za klavírního doprovodu učitele - první sloku zpívají pouze děvčata a potichu (p), druhou sloku zpívají pouze chlapci středně silně (mf) a třetí sloku zazpívají všichni najednou silně (f).</p> <p>Zhodnocení hodiny.</p>	
--	--	--

FORMULÁŘ PŘÍPRAVY

Škola – výchovné zařízení: ZŠ a MŠ Hronov			Třída: 4. A
Škol. rok.: 2016/2017	Předmět: Hudební výchova	Vyučovací hodina: 7.	Učivo: Návčik pohybu
Den: 16.	Měsíc: 3.	Rok: 2017	
Cíle: Žák umí předvést danou pohybovou aktivitu a zazpívat píseň Cirkus.			

VLASTNÍ PŘÍPRAVA

Časová orientace	Struktura a metodické postupy	Poznámky a pomůcky
3 min	Na začátku hodiny učitel s žáky znovu zopakuje píseň Cirkus, aby si připomněli, jak zní, a byli schopni na ni navázat pohybový doprovod.	Klavír nebo keyboard, noty s písni Cirkus.
3 min	Učitel řekne žákům, ať zaujmou výchozí postavení – kruh, a sám se postaví doprostřed. Všichni najednou přeříkávají první sloku a učitel předvádí pohyb, který k ní náleží. Žáci se pak učí pohyb nápodobou.	

		doprava, přísun levou nohou	
	<i>Jsou tu přece akrobaté.</i>	krok doleva, zkřížený krok pravou nohou, krok doleva, přísun pravou nohou	
	<i>Také šašek, velbloud, slon,</i>	levý přísunný krok dopředu, levý přísunný krok dozadu	
	<i>všichni hrají na trombon.</i>	točíme se kolem své osy	
	<i>Ref. Máte-li pár korun v hrsti, přijďte na skok do zvěřince,</i>	chytit se za rámě se sousedem levou rukou, točit se dokola okolo své osy	
	<i>nehladte nás proti srsti, dáme přednost laskomince</i>	chytit se za rámě se sousedem pravou rukou, točit se dokola okolo své osy	
	.		
	Mezihra	žáci se postaví do výchozího postavení v kruhu	
	<i>3. Vrcholné číslo přichází,</i>	krok doprava, zkřížený krok levou nohou, krok doprava, přísun levou nohou	
	<i>na buben se doprovází.</i>	krok doleva, zkřížený krok pravou nohou, krok doleva, přísun pravou nohou	
	<i>Tancuj, tancuj, medvěde,</i>	levý přísunný krok dopředu, levý přísunný	

	<p>krok dozadu</p> <p><i>ať se ti to povede.</i></p> <p>stát na místě, 4x</p> <p>tlesknout, 3x plesknout</p>	
2 min	Dalším krokem nácvičku je pohyb doprovázený zpěvem písničky. Žáci si s učitelem zkusí celou písničku znovu.	
3 min	A jako poslední krok zařadí učitel nácvičku pohybu za doprovodu klavíru. Děti už samy musí tancovat bez jeho podpory.	
4 min	Když učitel vidí, že děti bezpečně ovládají jak zpěv, tak pohyb, tak děti rozdělí do dvou skupin. Jedna bude zpívat a druhá tancovat.	
	Zhodnocení hodiny.	

FORMULÁŘ PŘÍPRAVY

Škola – výchovné zařízení: ZŠ a MŠ Hronov			Třída: 4. B
Škol. rok.: 2016/2017	Předmět: Hudební výchova	Vyučovací hodina: 6.	Učivo: Poslechová činnost
Den: 20.	Měsíc: 3.	Rok: 2017	
Cíle: Žák umí popsat své asociace, odpovědět na otázky týkající hudebních prostředků a toho, „co nám řekla hudba“ a provádět úkoly zadané učitelem.			

VLASTNÍ PŘÍPRAVA

Časová orientace	Struktura a metodické postupy	Poznámky a pomůcky
3 min	Na tabuli učitel připevní obrázky slona, šapitó a tygra s krotitelem. S žáky provede krátký rozhovor na téma cirkusu.	Obrázky pro motivaci.
5 min	<p>Co je na obrázcích?</p> <p>Kdo další zde může vystupovat?</p> <p>Kdo z žáků už někdy byl v cirkuse a co tam viděl?</p> <p>Čím bylo vystoupení doprovázeno?</p>	
5 min	<p><i>První poslech:</i></p> <p>Učitel řekne žákům, ať pečlivě poslouchají následující skladbu a zapamatují si, co si u ní představovali. Učitel žákům zahraje skladbičku Cirkus. Po doznění poslechu dá žákům volný prostor k vlastním asociacím. Mohou se také inspirovat dalšími obrázky, na nichž je krotitel a tygr, šašek, který si hraje, krasojezdkyně na koni, žongléři nebo tanec medvěda.</p>	Obrázky pro inspiraci, noty skladby Cirkus.
6 min	<p><i>Druhý poslech:</i></p> <p>Před druhým poslechem dá učitel žákům instrukce, aby se zaměřili na to, jak skladba zní - „co nám říká hudba“.</p> <p>Položí následující otázky, které si žáci v průběhu poslechu promyslí. Po doznění poslechu učitel znovu žákům otázky připomene a vyzve je, aby na ně odpověděli.</p> <p>Otázky:</p> <p><i>Koho nám hudba připomíná? Šaška.</i></p> <p><i>Kolik částí jsme slyšeli? Dvě. První, druhou a znovu první.</i></p>	

<p>3 min</p>	<p><i>Co šašek dělá v první části a podle čeho jsi to poznal?</i> Pochoduje. To jsme poznali podle doprovodu.</p> <p><i>Co se děje ve druhé části skladby? Šašek žongluje s kroužky.</i></p> <p><i>Jaká je melodie skladbičky v této části a co ti připomíná?</i> Melodie skladby je stoupavá a připomíná šaška, který žongluje se stále větším počtem kroužků, až mu nakonec všechny spadnou. Se stoupající melodií má šašek k dispozici další kroužek.</p> <p><i>Kolik kroužků, kterými šašek žongloval, jsi napočítal? 4,</i> podle melodie, která vždy stoupne o půl tónu výš.</p> <p><i>Co se děje v opakované první části? Šašek odpochoduje pryč.</i></p> <p><i>Třetí poslech:</i> Před třetím poslechem, ověřením v činnostech, rozdá učitel dětem papíry s natištěnými osami, na jejichž začátku je houslový klíč. Jejich úkolem je pozorně poslouchat skladbu. Červenou a žlutou pastelkou vybavují osu podle toho, jaké tóny hlavní melodie slyší – nízké (žlutá), vysoké (červená).</p>	<p>Osy s houslovým klíčem, které znázorňují průběh skladby, červená a žlutá pastelka.</p>
<p>3 min</p>	<p><i>Čtvrtý poslech:</i> Před třetím poslechem dá učitel žákům úkol. Určitě si v průběhu dvou předchozích poslechů všimli, že některé souzvuky tónů zní nelibozvučně. Proto jim řekne, že skladbičku uslyší ještě jednou. Vybere jednoho dobrovolníka, a ten dostane kelímek a kamínky. Pokaždé, když uslyší nelibozvučný souzvuk, dá do kelímku jeden kamínek. Ostatní děti počítají pouze pro sebe a po doznění skladby porovnáme počty kamínků a součty souzvuků ostatních žáků. Zhodnocení hodiny.</p>	<p>Kelímek a kamínky.</p>

FORMULÁŘ PŘÍPRAVY

Škola – výchovné zařízení: ZŠ a MŠ Hronov			Třída: 4. B
Škol. rok.: 2016/2017	Předmět: Hudební výchova	Vyučovací hodina: 6.	Učivo: Komplexní práce s říkadlem
Den: 20.	Měsíc: 3.	Rok: 2017	
Cíle: Žák se naučí text říkadla a jeho pohybový doprovod, umí zahrát jeho ostinato na orffovské nástroje, naučí se říkadlo zrytmizovat a zmelodizovat.			

VLASTNÍ PŘÍPRAVA

Časová orientace	Struktura a metodické postupy	Poznámky a pomůcky
2 min	<p>Učitel řekne žákům následující hádanku. Ti mají uhodnout, jaké zvíře bude mít hlavní roli v dnešním říkadle.</p> <p><i>Nosí kabát chlupatý, tančí po dvou jako ty, hlavou do stran kymáci, nepokazí legraci.</i></p> <p>Co je to? Medvěd.</p> <p>Učitel přednese žákům říkadlo:</p>	Text hádanky.
1 min	<p><i>Medvědí rozcvička</i></p> <p><i>Hou, hou, hou, medvíd'ata jdou. Běží pěkně v poklusu,</i></p>	

<p>3 min</p>	<p><i>rychle kolem cirkusu.</i></p> <p><i>Převalí se na koberec,</i></p> <p><i>udělají kotrmelec.</i></p> <p><i>Hou, hou, hou,</i></p> <p><i>medvíďata jdou.</i></p> <p>Pak následuje jeho nácvik. Nejdříve učitel říká dvojverší a žáci po něm opakují, aby se pořádně seznámili s textem.</p>	
<p>4 min</p>	<p>Dalším krokem je vynechání posledního slova v rýmu, které doplňují děti.</p>	
<p>2 min</p>	<p>Jeden verš řekne učitel a druhý žáci. Poté se zase vymění, takže začínají žáci prvním veršem a druhý dořikává učitel.</p>	
<p>2 min</p>	<p>Nakonec nejprve celé říkadlo řekneme společně, a pak ho přednesou žáci sami bez pomoci učitele.</p>	
<p>7 min</p>	<p><i>Upevňování říkadla pohybem:</i></p> <p>Učitel vždy předvede jeden verš s pohybem a ten po něm žáci zopakují.</p> <p><i>Medvědí rozvíčka</i></p> <p>Takt: 4/4</p> <p><i>Hou, hou, hou,</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pochodujeme – levá, pravá, levá, pravá, rukama máváme před tělem doleva, doprava, doleva, doprava <p><i>medvíďata jdou.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • pochodujeme – začínáme levou nohou, každý krok doprovázíme tlesknutím 	<p>Dostatek prostoru pro nácvik pohybu.</p>

	<p><i>Běží pěkně v poklusu,</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • do rytmu poklusáváme na místě, ruce jako při běhu <p><i>rychle kolem cirkusu.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • do rytmu poklusáváme okolo své osy, ruce jako při běhu <p><i>Převalí se na koberec,</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • dřepneme si <p><i>udělají kotrmelec.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • zvednout se ze dřepu, vzpažit, otočit se okolo své osy <p><i>Hou, hou, hou,</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pochodujeme – levá, pravá, levá, pravá, rukama máváme před tělem doleva, doprava, doleva, doprava <p><i>medvíďata jdou.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • pochodujeme – začínáme levou nohou, každý krok doprovázíme tlesknutím 	
4 min	<p><i>Melodizace říkadla:</i></p> <p>Učitel vybere jednoho dobrovolníka, který bude hrát na xylofon zmelodizované říkadlo (typ melodizace – kukačka), ostatní žáci budou zpívat.</p>	
7 min	<p><i>Doprovod říkadla na orffovské nástroje:</i></p> <p>Učitel se zeptá, na návodné otázky k ostinatu:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Kdo jde? Medvíďata. 2) Jak se ta medvíďata přibližují, jaký dělají pohyb? Jdou. 3) Jaké citoslovce můžeme slyšet na začátku říkadla? Hou. <p>Kdo s dětmi odpoví na otázku, má právo vzít si příslušný nástroj a hrát na něj podle pokynů. Učitel vždy předvede, jak</p>	

	se na daný nástroj hraje a co na něj bude žák hrát.	
3 min	Když jsou všechny nástroje rozdané, učitel s dětmi zkusí pouze hudební doprovod. Nejdříve hraje svůj part jeden nástroj po druhém, a pak zkoušejí všichni dohromady.	
2 min	Ostatní žáci vytleskávají rytmus říkadla a k tomu říkají jeho text.	
10 min	Nakonec učitel spojí dohromady ostinato a říkadlo. Děti na nástroje hrají předehru i dohru. Zhodnocení hodiny.	

Příloha F: DVD s realizací hudebního projektu

Příloha E má podobu DVD a obsahuje čtyři krátká videa, na nichž jsou zachyceny výstupy z hlavních částí hodin projektu – nácvik písně Cirkus, komplexní práce s říkadlem Medvědí rozcvička, práce s poslechem skladby Cirkus a hudebně pohybová činnost k písni Cirkus.

Příloha G: Seznam všech dostupných učebnic hudební výchovy pro 4. ročník

AMBROŽ, Leopold. Hudební výchova. Učebnice pro 4. postupný ročník národních škol. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1951. 79 s.

BUDÍK, Jan, JURKOVIČ, Pavel. Hudební výchova pro 4. ročník základní školy. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 155 s.

BUDÍK, Jan. Hudební výchova pro 4. ročník základní školy. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. 143 s.

JAGLOVÁ, Jindřiška. Hudební výchova 4 : Učebnice pro 4. ročník základní školy. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2000. 79 s.

LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. Hudební výchova pro 4. ročník základní školy. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998. 103 s.

PETR, Jan. Hudební výchova: Učebnice pro 4. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. 98 s.

DANIEL, Ladislav. Sedmihlásek, Hudební výchova pro 4. Ročník základní školy. Praha: Panton International Mainz, 1999. ISMN -2050-0677-8¹⁰²

¹⁰² GIEBISCH, Roman. Historické učebnice hudební výchovy a zpěvníky ve fondu SPKK z let 1808-2001. In: *Npmk.cz* [online]. s. 4-21 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: http://www.npmk.cz/sites/default/files/soubory/publikace/Historicke_zpevniky.pdf